

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM'DE HAMİLELİK PSİKOLOJİSİ VE ANNELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET KARADAĞ

HAZIRLAYAN

İMREN ERKUT

MALATYA-2023

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'DE HAMİLELİK PSİKOLOJİSİ VE ANNELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET KARADAĞ

HAZIRLAYAN

İMREN ERKUT

MALATYA-2023

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “**Kur’ân-ı Kerîm’de Hamilelik Psikolojisi ve Annelik**” başlıklı çalışmanın bilimsel ahlâk ilkelerine aykırı bir duruma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve çalışmalarım esnasında faydalandığım eserleri dipnot ve kaynakçada belirttiğimi beyan eder ve doğrularım.

İmren ERKUT

2023

ÖNSÖZ

Annelik, Allah Teâlâ'nın kadına verdiği en büyük nimetlerden biridir. Allah Teâlâ insanı yaratırken anneyi vesile kılmıştır. Anneliğin çok büyük bir nimet olmasının yanında zorluk ve sıkıntıları da vardır. Yüce Allah bu gerçeği “Biz insana, annesine ve babasına iyilik (itaat) etmesini tavsiye ettik. Annesi onu (karnında) zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu.” (el-Ahkâf 46/15) şeklinde beyan etmektedir.

Bir anne adayını için gebelik sorunlarına katlanmak ve doğum yapmak, fiziksel, psikolojik ve ruhsal açıdan gerçekten güç ve zahmetli olduğundan Yüce Allah, “Annesi onu (karnında) zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu” buyurmakta ve inananlara, inançları ne olursa olsun annelerine ve babalarına iyilik (itaat) etmelerini emretmektedir.

Annelik ve anneliğin meşakkatini hamilelikten itibaren başlatmak doğru değildir. Bir kadının anne olmak için geçirdiği sürece, o kadının çocuğunun babası olacak kişiyi ararken geçirdiği süreci de ilave etmek gerekir. Çocuk uğruna, yabancı bir insanın meçhul bir geleceğine tahammül etmeye karşı nikâh masasında söylediği “kabul ettim” sözü bu açıdan ele alınabilir.

Daha sonra ortaya çıkan hamilelik, hamileliği izleyen doğum, doğum sonrası çileler zincirin halkalarından bir halkadır. Anneliğin meşakkatı, doğurup büyütmeyle de bitmeyecek kadar uzun ve yerleşiktir. O kadar ki, doğurduğu çocuğu, artık kendisiyle ilgilenmesinden rahatsız olduğunu söyleyip, onu düşünmemesini istediği zamanlarda dahi anne, belki de kırk yaşındaki çocuğunu kırk günlük, himayeye muhtaç biri olarak görmeye devam eder.

Hamilelik süreci çok özel bir andır. Sadece fizyolojik değil, zihinsel ve psikolojik etmenleri de içinde barındırır. Hamilelik süresinde anne adayını ebeveynlik ile ilgili süreçlerini, geçmiş ailevi deneyimleri ile birlikte düşünmemeye başlar. Bebek ile ilgili düşümler, hormonların etkisi, hamileliğin getirdiği fizyolojik, psikolojik değişimler ile birlikte anne adayında; bebeği ile ilgili kaygı, doğum ile ilgili korku ya da farklı kaygı ve korkular gelişebilir.

Çalışmamızın amacı da hamilelik sürecini anlatan “hamele” kelimesinin Kur’ân merkezli tahlilini yaparak bu kelimenin ilişkili olduğu anahtar kelimeleri tespit edip bu odak kelime etrafında Kur’ân’ın hayatın önemli bir anı olan insan türünün devamıyla ilişkisi bulunan bu süreçteki realiteyi nasıl ortaya koyduğunu tespit etmeye çalışmaktır. Diğer taraftan Kur’ân’daki bu beyanların sadece insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir mesaj olmadığına, aynı zamanda Yüce Allah’ın yaratıcı kudretini ortaya koyan deliller olduğuna dikkat çekilecektir. Bu çerçevede özellikle de âyet sonlarında yaratıcılıkla ilgili hangi sıfatlara dikkat çekildiğine temas edilecek, nimet-şükür ilişkisine vurgu yapılacaktır.

Çalışmalarında bana yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ hocama, bu süreçte desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin ŞAHİN hocalarıma derin şükranlarımı arz etmeyi borç bilirim. Bununla beraber çalışmalarım sürecinde dualarını ve desteklerini daima yanımda hissettiğim değerli ailem ve dostlarıma da teşekkür ederim.

İmren ERKUT

2023

ÖZET

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KUR'ÂN-I KERÎM'DE HAMİLELİK PSİKOLOJİSİ VE ANNELİK

Danışman: Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ

İmren ERKUT

Allah'ın rahmetinin ve şefkatinin yeryüzündeki habercisi olan annelik makamı İslâm'da büyük öneme sahiptir. Bunun nedeni hamilelik sürecinin zorluğudur. Hamilelik süreci çok özel bir andır. Sadece fizyolojik değil, zihinsel ve psikolojik etmenleri de içinde barındırır. Bu zorlu süreci Rabbine sığınarak atlatan ve neticesinde hayırlı nesiller yetiştirecek olan annenin değeri, âyet ve hadislerle aktarılmıştır. Çalışmamızda hamilelik süreci, psikolojisi ve annelik kavramları incelenmiştir. Odak kavram olan h-m-l ve anlamca ilişkili olan diğer kavramlar tahlil edilmiştir. Birçok formda kullanılan h-m-l kelimesi Kur'ân'da yüklemek, yüklenmek, sorumluluk, taşıma, taşıyan, taşınan, sıkıntı ve hamilelik gibi pek çok anlamda kullanılmıştır. Birinci bölümde h-m-l ve ilgili diğer kelimelerin tahlili yapılmış, ikinci bölümde ise konu hamilelik psikolojisi ve annelik bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hamele, vehene, radaa, fisal, annelik.

ABSTRACT

The University of İnönü

Social Sciences Institute

The Department of Basic Islamic Sciences Commentary (Tafseer) Branch

MASTER'S THESIS

PSYCHOLOGY OF PREGNANCY AND MOTHERHOOD IN THE QUR'AN

Lecturer: Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ

İmren ERKUT

The position of motherhood, which is the messenger of Allah's mercy and kindness on earth, has a great importance in Islam. This is due to the difficulty of the pregnancy process. The pregnancy process is a very special moment. It contains not only physiological, but also mental and psychological factors. The value of the mother who survived this difficult process by seeking refuge in her Lord and who will raise good generations as a result has been conveyed through verses and hadiths. In our study, the pregnancy process, its psychology and motherhood concepts were examined. The focus concept h-m-l has been subjected to semantic examination and related concepts have also been included. The concept of h-m-l, which is used in many forms and meanings, comes to a single meaning when considering many things. It has been used in many senses such as to load, to be loaded, responsibility, carrying, carried, distress and pregnancy. The purpose of our discussion of the topic in the first part is to make a semantic analysis of the concept of h-m-l, and in the second part, to consider the topic in the context of the psychology of pregnancy and motherhood.

Keywords: Hamele, vehene, radaa, fisal, motherhood.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI.....	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Kaynakları	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
حمل /H-M-L FİİLİ VE İLGİLİ KELİMELERİN SEMANTİK ANALİZİ	4
1. حمل /H-m-l Kelimesinin Semantik Analizi	4
2. حمل /H-m-l Kelimesi ile İlgili Diğer Kelimelerin Semantik Analizi.....	12
2.1. وَلَدَ / V -l-d.....	12
2.2. وَضَعَ /V-d-a	14
2.3. وَهَنَ /V-h-n	16
2.4. رَضَعَ / R-d-a.....	19
2.5. فَصَلَ / F-s-l	21
2.6. أَمَ /E-m-m.....	22
İKİNCİ BÖLÜM	26
KUR'ÂN-I KERİM'DE HAMİLELİK SÜRECİ VE ANNELİK	26
1.Kur'ân-ı Kerim'de Hamilelik	26

1.1.Kadının Doğurganlığına Verilen Önem.....	30
1.2. Kur'ân -ı Kerim'de Hamileliğin Aşamaları	33
1.3. Kur'ân-ı Kerim'de Hamilelere Tanınan Kolaylıklar	41
2. KUR'ÂN-I KERİM'DE ANNELİK	43
2.1. Anne-Çocuk (Yeni Doğan) İlişkisi.....	43
2.1.1.Emzirme Süresi	43
2.1.2. Süt Emme Sürecinde Anne-Çocuk (Yeni Doğan) İlişkisi ve Psikolojisi	46
2.1.3. Sütten Kesme/Fisal	48
2.1.4. Babanın Anne ve Çocuğun Nafakasını Sağlaması	50
2.1.5. Çocuğun Anne Babaya Karşı Vazifeleri	54
2.2. KUR'ÂN-I KERİM'DE ANNELİK MODELLERİ.....	58
2.2.1. İmran'ın Karısının (Hanne) Hz. Meryem'e (R.a) Anneliği	58
2.2.2. Hz. Meryem (R.a)	62
2.2.2.1. Hz. Meryem'in Doğumu ve Çocukluğu.....	63
2.2.2.2. Hz. Meryem'in Hamileliği ve Hz. İsa'ya Anneliği	66
2.2.3. Ümmü Musa (Yokebed) (R.a).....	74
2.2.4. Hz. Asiye'nin (R.a) Hz. Musa'ya Anneliği	77
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	84

KISALTMALAR

(a.s) : Aleyhi's-Selâm

b. : İbn

bk. : Bakınız

bnt. : Binti

(cc.) : Celle Celâlühü

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

h. : Hicrî

H. : Hazreti

nşr. : Neşreden

no : Numara

ö. : Ölüm tarihi

ra. : Radıyallâhu anh

(sav): Sallallahu Aleyhi ve Sellem

TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

trc. : Tercüme eden

ts. : Tarihsiz

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Tez konusunu belirleme aşamasında yaptığımız araştırmalarda “hamele” kavramının anlamları ve hamilelik psikolojisi, hamile kadının çektiği zorlular ve hikmeti alanında müstakil çalışmaların sınırlı olduğu sonucuna ulaştık. Bu nedenle bu konuyu seçerek alana katkı sunmayı hedefledik.

Tezimiz, bir konulu tefsir çalışması niteliğindedir. Konulu tefsir çalışmalarında ekseriyetle ana konuyla ilgili kavram tahlilleri yapılır.² Bu durum kısmen semantik tahlille³ de alakalıdır. Bu bakımdan çalışmanın birinci bölümünde Kur’ân’da hamele kelimesi anahtar kelime olmak üzere onunla ilişkili veleda, vedaa’, vehene, rada’a, fesale ve emme kelimelerinin anlamları analiz edilecek, diğer kelimelerin hamele ile olan ilişkisi üzerinde durulacaktır. Araştırmanın ikinci bölümünde hamilelik psikolojisi, hamileliğe verilen değer, annelik kavramı üzerinde durulacaktır.

Konu ile ilgili müfessirlerin görüşlerinden hareketle klasik sözlüklerden de yardım alınarak kavramın serencamını ortaya çıkarmak, çalışmamızın amaçlarından biridir. Konumuz Kur’ân’ın anlaşılması açısından ve ilgili âyetlerin topluma mesajları açısından olmak üzere iki amaç doğrultusunda incelenecektir. Dolayısıyla bir taraftan bu odak kelime etrafında Kur’ân’ın hayatın önemli anı olan ve insan türünün devamıyla ilişkisi bulunan bu süreçteki realiteyi ne şekilde ortaya koyduğu tespit edilmeye çalışılacak, diğer taraftan da bu türden emir ve mesajların aynı zamanda Yüce Allah’ın yaratıcı kudretini ortaya koyduğu deliller olduğuna dikkat çekilecektir.

² Bk. M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2008), 137; Mevlüt Güngör, Tefsir’de Konulu Tefsir Metodu, *İslami Araştırmalar Dergisi* (1988), 2/7.

³ Semantik tahlilde izlenen yöntemle dair bk. Kasapoğlu, Abdurrahman. Kur’ân’ı Anlamada Semantik Yöntem. *Hikmet Yurdu*, 6/ 11 (Ocak – Haziran 2013), 105.

2. Araştırmanın Kapsam, Yöntem ve Kaynakları

Bu araştırmada Kur'ânî bir kavram inceleneceği için öncelikle Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere tefsir eserleri, Kur'ân kavramları ile ilgili eserler, lügâtler ve konuyla ilgili diğer kitap, tez ve makalelerden istifade etmeye gayret edilecektir. Bu sebeple kaynak tarama ile kısmen semantik tahlil⁴ yöntemi kullanılacaktır.

Çalışmamız Kur'ân-ı Kerim, sünnet ve diğer tâli kaynaklar ışığında, Kur'ân'da “hamele” kelimesiyle alakalı âyetlerin müstakil olarak incelenmesine dayanmakta ve böylece Kur'ân'ın bu konudaki görüşünü ortaya koymasına bakımdan “konulu tefsir” özelliğini taşımaktadır. Bu sebeple en başta kavramın eski anlamlarına ulaşmak ve vahyin ilk muhatapları olan Mekke'deki cahiliye toplumunun kavram ile ilgili kullandıkları anlamları serdetmek için, kadim lügâtlerden istifade edilecektir. Sonrasında Kur'ân'ın kavrama yüklediği anlamların tespiti gayesi ile tefsir eserlerinin ilgili bölümlerine müracaat edilecektir. Bu amaçla çalışmamızın ilk merhalesinde matbu şekilde mevcut olan kadîm lügâtlerden istifade edilecektir. Bu eserlerin başlıcaları arasında Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin (ö. 170/786) *Kitâbu'l-'Ayn*'i Cevherî'nin (ö. 400/1009) *Sihâh'ı luga'sı*, İsfahânî'nin (ö. 465/1073) *Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*'ı, İbnü'l-Esîr'in (ö. 606/1210) *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*'i, İbn-i Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisanü'l-Arab*'ı, Ebu'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris'in, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luga'sı*, Zebîdî'nin (ö.1205/1791) *Tâcü'l-Arûs*'u, Tantâvî b. Cevherî el-Mısırî'nin (1862-1940) *Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*'sini sayabiliriz.

Kadîm lügâtlerden kavramın anlam alanı tespit edildikten sonra Kur'ân'daki anlam alanını tespit etmek amacı ile meşhur tefsir kaynaklarına müracaat edilecektir. Bu eserlerin başlıcaları Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-beyan an tevîl-i âyi'l Kur'ân*'ı, Begavî'nin (ö. 516/1122) *Me'âlimü't-tenzîl*'i, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf an*

⁴ Semantik, Grekçe “semantike-semantikos”dan gelir ve “anlamlayan, anlamını belirten, anlam veren” demektir. Disiplin olarak “semiologie (anlam bilimi) anlamına gelen kavrama Arapça'da “ilmü'l meânî”denir. Türkçede ise semantik, “mana ilmi, sözlerin manası ilmi ve anlam bilimi”olarak kullanılmaktadır. “Semantik”, anlam çalışmalarıyla ilgili olarak kullanılan teknik bir terimdir, bu yüzden “anlam” dilin bir parçası ise semantik de dil biliminin bir parçasıdır. Bu suretle semantik, bir ulusun tarihinin şu veya bu önemli devresindeki dünya görüşünün mahiyeti ve yapısı hakkında bilgi veren bir çalışmadır. Bu çalışma o ulusun yapısı, dilindeki anahtar terimleri ve ifade ettiği kültürel düşüncelerin metodolojik analizi vasıtasıyla yürütülür. Bk. H. Mehmet Soysaldı, *Kur'ân-ı Anlama Metodolojisi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2001), 18; Toshihiko İzutsu, “Kur'ân'da Allah ve İnsan”, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat , 2011), 17.

ḥaḳā' iḳī ḡavâmiẓi 't-tenzîl ve 'uyûni 'l-eḳâvîl fî vüçûhi 't-te'vîl'i, Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el Câmi' li ahkâmi 'l-Kur'ân'ı*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm'i*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö.1942) *Hak dîni Kur'ân dili'ni*, Mevdûdî'nin (ö. 1979) *Tefhîmü 'l-Kur'ân'ı*dır.

Konumuzla bire bir aynı olmasa da bir şekilde alakalı olan bu nedenle de istifade ettiğimiz akademik çalışmalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Zeynep Aktürk Şahin, *Tefsir Geleneğinde Hz. Meryem*; Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, Ankara-2011; Betül Turbcu, *Dîn Eğitimi Açısından Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Terbiyesi*, İstanbul-2012; Bayram Ağaya, *Ömer Nasuhi Bilmen ve Ömer Rıza Doğrul'un Tefsirlerinde Hz. Meryem İle Hz. İsâ'ya İlişkin Âyetlerin Yorumu*, Bolu-2021; Ümmügülsüm Dünder, *Kur'an'da Adı Geçen Yegâne Kadın Olarak Hz. Meryem*, Siirt-2021; Hatice Avcı, *Kur'an'dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem ve Hz. Yusuf*, Elazığ-2012; Hadıl İbrahim Alhouran, *Kur'ân-ı Kerîm ve Tefsir Kaynaklarında Hz. Meryem ve Oğlu İsâ (a.s)*, Bayburt-2020; Siti Luthfia Sari, *Kehamilan Maryam Dalam Perspektif Psikologis Tafsir Al-Misbah* (Studi Ayat Al-Qur'an Surah Maryam Ayat 18-23); R. Adeviye Akbulut, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Anne*, 1995; Safa Demir, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*, Ankara- 2007; Derya Kılıç, *Gebelik Sürecinde Dini/Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Çalışma*, İstanbul-2019; Zeynep Nurefşan Avseren, *Şahsiyet Eğitimi Açısından Kur'ân Kıssalarında Kadın Davranışları*, Malatya-2020.

Çalışmada hamilelik psikolojisi ve annelik kavramları da işlendiğinden tıp ve psikoloji alanda yazılmış çeşitli makale ve kitaplardan da faydalanılacaktır. Âyet meallerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı, 2009 yılı Ankara baskılı "Kur'ân'ı Kerim Meali" adlı meal çalışması esas alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

حمل /H-M-L FİİLİ VE İLGİLİ KELİMELERİN SEMANTİK ANALİZİ

1. حمل /H-m-l Kelimesinin Semantik Analizi

“H-m-l” kelimesi/fiili lügatte taşımak, yüklenmek, kaldırmak, beraberinde götürmek, yaptırmak, görüşünü benimsetmek, meyve vermek, açmak, açığa vurmak, hamile kalmak gibi anlamlara gelmektedir.²¹ Birçok formda ve manada kullanılan “h-m-l” kelimesinin mastarları farklı anlamlarda kullanılır. Bu çerçevede sırta yüklenen şeyler gibi açıktan yüklenen ağırlıklar için “himl” denilir. Yine buluttaki su ve ağaçtaki meyve, kadının karındaki çocuk için kullanılmış ve hamilelik haline benzetilerek bu isimle anılır.²³ Batında (içten) yüklenen ağırlıklar için ise “haml” ifadesi kullanılır.²⁴ Dâmegânî (ö. 478/1085), Kur’ân-ı Kerîm’de bu kelimenin türevlerinin taşımak, sorumluluk, yüklemek, kabul ettirmek, katlanmak, binmek, batında içte olan ağırlık ve hamilelik olmak üzere sekiz farklı anlamda kullanıldığını belirtmiştir.²⁵

حمولة/hamule kelimesi hem yük taşıyan hayvan hem de taşınan yük anlamında farklı kalıplarda kullanılır. Özellikle kuzuya, yürüyemediği için taşındığından veya annesinin onu taşıdığı zamanın yakın olması (yeni doğmuş olması) hasebiyle حمل/haml denmiştir. Bulutlar da yağmuru taşıdıkları için anneye benzetilmiştir. حميل/hamîl de suyu çok olan bulutlara denir; bulut suyu taşıdığından bu adı almıştır. Bu kelime selin taşıdığı şey, bir karındaki çocuk anlamlarında da kullanılır. Kelimenin bir diğer anlamı kefildir. Üzerinde hak bulunan kişi ile beraber hakkın sorumluluğunu taşıdığından bu adı almıştır. Yine aynı kökten soyu belli olmayana ميراث الحميل/mîrâsü’l-hamîl denilmiştir.²⁶

Ağaç dalındaki veya karındaki yükünü ifade eden kullanımında حَمَلْتُ حَمْلًا “ha” üstün olarak (haml) okunur. Kadının “gebelik” yükünü ifade etmede “ha” harfinin hem kesralı hem fethalı (haml) kullanılabileceği söylenmiştir. Üstün okunması kadının

²¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kâhire: Dâru’l-Maârif, ts), “Hml”, 1001.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 1001.

²⁴ Ebu’l-Kasım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi’l-‘Kur’ân*, (Beyrût: Dâru’l-mâ’rife, 1997), “Hml” 288.

²⁵ el-Huseyin b. Muhammed Dâmegânî, *Kâmûsü’l-Kur’ân ev islâhu’l-vücûh ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-kerîm*, nşr. Abdülazîz Seyyidü’l-Ehl (Beyrût: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn 1983), 145.

²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ġarîbi’l-‘Kur’ân*, “Hml”, 288.

yükünün görünmeyişi sebebiyledir. Kesralı (himl) okunabilmesi ise bineğin sırtındaki yük gibi ortaya çıkması nedeniyledir.²⁷

“Hamele” fiili, حملت المرأة “kadın hamile kaldı” şeklinde kadının hamile kalmasını ifade etmede de kullanılır. Firuzâbâdi, (ö. 817/1415) bu kelimenin annenin çocuğu ip olmaksızın sırtında taşıması anlamında kullanıldığını söylemiştir.²⁸ Aynı şekilde bu fiil ağaca da nispet edilir. Bu bakımdan hem ağacın hem de annenin karnında taşıdığına حملن denilir. حملهنَّ يَضَعْنَ أَنْ أَجَلَهُنَّ الْأَحْمَالِ وَأُولَاتٍ “Hamile olanların bekleme süreleri ise yüklerini bırakmalarına (doğum yapmalarına) kadardır”²⁹ âyetinde çocuk annenin taşıdığı yüke benzetilmiştir. Karında taşıyan ve karında taşınan için de “hamele” kelimesi farklı kalıplarıyla kullanılır. Yine بَعْلِمَةٍ إِلَّا تَضَعُ وَلَا أَنْثَى مِنْ تَحْمِلُ وَمَا أَكْمَامُهَا مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ تَخْرُجُ وَمَا “O’nun bilgisi ve izni olmadan ne bir meyve tomurcuğundan çıkabilir ne bir dişi hâmile kalabilir ne de hâmile olan biri doğum yapabilir.”³⁰ âyetinde de bu fiil dişinin hamile kalması manasında kullanılmıştır.

حمل kelimesi esasında sırtta taşınan yükü ifade eder. Bu nedenle hamilelik için kullanılması bir istiare yoluyladır. Hamile kalan deve için سقت الناقة denilir. وسقٌ kelimesinin aslı, deveye yüklenen yüküdür. وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ “On aylık gebe develer başı boş bırakıldığı zaman”³¹ âyetinde geçen işâr kelimesi doğurmak üzere olan develer için kullanılır. Fakat âyetteki kullanım amacı bu değildir. Kur’ân indiği dönemde doğurmak üzere olan bir deve çok kıymetli kabul edilirdi. Âyetin siyakında kıyamet anında yaşanılacak olaylar anlatılır. Dolayısıyla bu konuya değinmenin asıl sebebi Arapların kendileri için çok değerli olan o deveye bile kıyamet anında bakmayı dahi akıllarına getirmeyeceklerini hatırlatmaktır.³²

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ جَلْبَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُتُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi ‘l-Kur’ân* (Kâhire: Dârül Kütübül Mısriyye, 1384/1964), 7/537-538.

²⁸ Firuzâbadi, *el-Kamûsul muhit*, (Beyrût: Müessesetü’r-Risale Nâşirun, 2015), “Hml” 987.

²⁹ et-Talâk 65/4.

³⁰ Fussilet 41/47.

³¹ et -Tekvîr 81/ 4.

³² Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi ‘l-Kur’ân*, 19/ 77.

“Allah gökten su indirir, dereler onunla dolar taşar. Sel, üste çıkan köpüğü alır götürür. Süslenmek veya faydalanmak için ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır. Allah, hak ve bâtıl için şöyle misal verir: Köpük uçup gider, insanlara fayda veren ise yerde kalır. Allah bunun daha gibi nice misaller verir.”³³ Sel suları üzerinde köpük oluşur ve sel köpüğü alır götürür. Ateşte eritilen maddede köpük olan gider ve asıl işe yarayacak olan kalır. Yüce Allah bu misali hak ile batılın ayrımı için vermiştir.³⁴ “Sular kabarınca biz sizi akıp giden(gemide) taşıdık.”³⁵ Bu âyetteki “Hamele” fiili suyun gemiyi taşıması anlamında kullanılmıştır. Hz. Nuh kıssasında tufan meydana gelip suların her yeri kaplaması sonucunda insanların bir kısmının gemiye bindirilmesi bu kelime ile ifade edilmiştir.³⁶

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمِيلَةٍ لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ
“Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Günah yükü ağır gelen kimse onun taşınması için yardım çağrısında bulunsa -çağrılan yakını bile olsa- o yükten hiçbir şeyi başkası üzerine alamaz. Sen ancak, görmedikleri halde rablerinden korkanları ve namazı özenle kılanları uyarabilirsin. Kim arınırsa sadece kendi yararına arınmış olur. Her şeyin sonu Allah’a varır.”³⁷ Âyette geçen ilk cümleden maksat sorumluluktur. Bu, hem bir hukuk vecizi hem de ahirette sorulacak hesabın temel ölçütlerinden biri olan dini-manevi sorumluluktur. Kur’ân’ın inmeye başladığı sıralarda Mekke toplumunda, suçlu; dost ve yakınları yardımıyla cezalandırılmaktan kurtulabiliyordu. Bu duruma bakarak bazı müşrikler de ahiret hayatı gerçek olsa bile dünyadaki gibi kendilerine şefaate edecekler sayesinde kurtuluşa ereceklerini ileri sürüyorlardı. İslam ile birlikte cezanın şahsiliği ilkesi dikkate alınmış ve özenle uygulanmaya çalışılmıştır. Âyetin ikinci cümlesinde buna telmihte bulunulmakta ve bu düşüncenin boş bir hayalden ibaret olduğuna dikkat çekilmektedir.³⁸ Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, âyetin hiç kimsenin, kendisi istese dahi başkasının günahını üstlenmeye ve onu sorumluluktan kurtarmaya gücünün yetmeyeceğini bildirmesidir.

³³ er - Ra’d 13/17.

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân* 9/460- 464.

³⁵ el-Hâkka 69/11.

³⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr* (Beyrût: Dâru’l-Kur’ân-i Kerim,1981), 7/39.

³⁷ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Fâtır 35/18. 459-460.

³⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 459-460.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

“Kâfirler mü” minlere, ‘Bizim yolumuza uyun, günahlarınızı biz yüklenelim” derler. Hâlbuki kâfirler, bunların günahlarından hiçbir şey yüklenemezler. Onlar, kesinlikle yalan söylemektedirler.”⁴⁰ “Gerçek şu ki onlar kendi günahlarını yüklenecekler, kendi günahlarıyla beraber saptırdıkları insanlara ait nice günahları da yükleneceklerdir. Kıyâmet günü, uydurup durdukları yalanlar ve attıkları iftirâlardan dolayı mutlaka sorguya çekileceklerdir.”⁴¹ Zikredilen âyetlerde sorumluluk yük yüklenmeye benzetilmiştir. Âyette “Dinimize uyun günahlarınızı biz yükleniriz” ifâdesindeki “Biz yükleniriz” ifadesi emir kipi olması sebebiyle cezm edilmiştir. el-Ferra ile ez-Zeccac’a göre ise bu cümle şart ve cevabı niteliğindedir. Dolayısıyla mana “siz bizim yolumuza uyarsanız biz de sizin günahlarınızı üstleniriz.” şeklindedir. Buna benzer durum şu beyitte vardır: “Ben ona, sen de dua et, ben de dua edeyim, dedim; çünkü iki dua edenin seslenmesi, bir sesi daha da güzelleştirir.” Beyitte “ancak sen dua edersen ben de dua ederim” şeklinde bir mana mevcuttur. el-Mehdevî’ye göre (ö. 440/1048-49) sonrasında “mutlaka onlar yalancılarıdır” buyruğunun gelmesi bu manaya delalet eder. Zira bu ifade “eğer siz bizim yolumuza girerseniz biz de sizin günahlarınızı yükleniriz” ifadesini yalanladığından haber yalanlanmış olur ve dolaylı olarak habere raci olan bu ifadeler de yalanlanmış olur. Mücahid’e (ö.103/721) göre müşriklerin “Biz öldükten sonra diriltilme yoktur, sizlerin günahı varsa bizim üzerimize olsun.” İfadesinde bu kelime sorumluluk anlamında kullanılmıştır.⁴² Âyet, müşriklerin sapıklıklarının, düzmece iddialarının, başkalarını saptırmalarının sorumluluğundan kurtarmaları bir yana, onları saptırmanın günahını da omuzlarına bindiriyor. Kâfirler hem kendi günah yüklerini ve hem de bu yüklerin yanında başka birçok günah yüklerini taşıyacaklar ve kıyamet günü düzmece iddiaları konusunda kesinlikle sorguya çekilecekler.⁴³ Böylece insanlar yüce Allah’ın onları gruplar halinde hesaba çekmeyeceğini, kendilerini teker teker sorgulayacağını ve herkesin kendi yaptıklarından sorumlu olduğunu öğrenmiş olmaktadır.⁴⁴

⁴⁰ el-Ankebût 19/13.

⁴¹ el-Ankebût 19/12.

⁴² Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/45.

⁴³ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân* , 8/158.

⁴⁴ Muhammed Seyyid Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân* (Beyrût: Dârü’s-Şüruk Yayınları, 1985), 181.

“Kendilerine binek sağlaman ولا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ” için sana gelip de ‘Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum’ diye cevap verdiği zaman...”⁴⁵ Bu âyette, Tebük Savaşı’na katılmak isteyen fakat maddî durumları yetersiz olan bazı sahâbîlerin Hz. Peygamber’den binek talep etmelerine, bunun mümkün olmadığı açıklanınca da üzüntülerinden gözyaşları içinde dönüp gitmelerine işaret edilmektedir.⁴⁶ Âyette bu gibi kimselerin vebal altında olmayacaklarını belirtmek üzere, varlıklı oldukları halde savaşa katılmamak için izin isteyenlerin sorumlu olacağı ifade edilmiştir. Müfessirler mazeret sahibi insanlardan cihada katılamayanların mesuliyetinin kaldırılmış olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁸

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

“Tevrat’la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer.”⁴⁹ Sırtında koca koca kitaplar taşıdığı halde onların sadece maddî ağırlığı altında ezilen ama kendisiyle onların içerikleri arasında bir bağ kurma yeteneğine sahip olmayan merkep benzetmesi, bir mesel (somut düşünmeyi ve sonuçlar çıkarmayı kolaylaştıran canlı bir örnek) olduğu için, kuşkusuz bu, sırf Tevrat’la yükümlü tutulanlara değil benzer tutumu benimseyen bütün ilâhî dinlerin mensuplarına yöneltilmiş bir eleştiri ve uyarı niteliğindedir.⁵⁰ İbn Abbas’tan nakledilen bir rivâyete göre bu ifade “Tevrat gereğince amel etmekle mükellef olmak” anlamındadır. el-Cürçânî’ye göre ise “yükletilme” anlamı lâfzî kefâlet olan “hamâlet”ten gelmektedir. Tevrat’ın hükümlerini tekeffül edenler anlamına gelir. “Sonra onu yüklenmeyenler” ifadesinden kasıt onunla gereğince amel etmeyenler, demektir. “Kocaman kitap” ancak okunması halinde manası ortaya çıkan kitaptır, aksi halde sahibine yük olur. Zira merkep kendisine yüklenen yükün kitap mı yoksa çöp mü olduğunu bilemez, aynı şekilde deve yük taşır ama heybesindeki yükten haberi olmaz. İşte Yahudiler bunun gibidir.⁵¹

⁴⁵ et-Tevbe 9/92.

⁴⁶ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Câmiü’l-Beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrût: Müessesu’r-Risâle, 1420/2000), 10/93, 212-213.

⁴⁸ Taberi, *Câmiü’l-Beyân*, 212.

⁴⁹ el-Cum’a 62/5.

⁵⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 5/345-347.

⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, 13/45.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ “Yine de (ey müşrikler!) söz dinlemezseniz onun (peygamberin) sorumluluğu ona, sizin sorumluluğunuz da size aittir.”⁵⁷ Açık tebliğ ettiğiniz halde müşrikler itaat etmezlerse bunun sorumluluğu, dünya ve ahiretteki olumsuz sonuçları kendilerine aittir, kendi kusurlarının sonucudur; bundan siz sorumlu olmazsınız. Zira Yüce Allah, müşriklerin itaatkâr olmamalarından dolayı insanı sorumlu tutmaz.⁵⁸ Burada “hamele” kelimesi sorumluluk yüklenmek, üstlenmek anlamlarında taşınan yüke benzetilmiştir. Peygambere düşen görev Allah’ın hükümlerini insanlara ulaştırmak ve açıklamak, insanlara düşen görev ise bu emirlere riâyet etmektir. Peygamber kimseyi zorla doğru yola iletmekle mükellef değildir.⁵⁹

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ “Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri üzerimize yükleme!”⁶⁰ “Hamele” fiili burada yük yükleme veya sorumlu tutma anlamında kullanılmıştır. Allah hiç kimseyi, gücünün üstünde bir yük ile sorumlu tutmaz. Herkese ancak kazandığının karşılığı vardır. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) kulun kazandığı amelin ancak kendi eliyle veya kendi ayağıyla olduğunu söylemiştir. “Rabbimiz, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma.” hitabında Allah (c.c) kullarına nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmektedir. Peygamber (s.a.v) de Yüce Allah’ın, ümmetinden hata etmenin, unutmamanın ve kendisine zorla yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırdığını söylemiştir.⁶¹

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوَاحِ وَدُسِّرْ “Onu tahtadan yapılmış, çivilerle tutturulmuş gemiye bindirdik.”⁶³ âyetinde ise hamele fiili bindirmek, taşımak anlamlarında kullanılmıştır. Bununla, Hz. Nuh’un (a.s) tufandan önce Allah’ın emriyle yaptığı gemi kast edilmiştir.

Yine “Ey Nûh ile beraber gemide taşıdığımız kimselerin nesilleri! Şüphesiz Nuh, çok şükredici bir kuldu.”⁶⁴ buyrulurken de hamele kelimesi taşımak anlamında

⁵⁷ en-Nûr 24/54.

⁵⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri* 4 /350.

⁵⁹ Taberi, *Câmiü’l-Beyân*, 6/157.

⁶⁰ el-Bakara 2/286.

⁶¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrût: Dâru’l-Ciyl, 1998), et-Talak, 16 (No. 2043, 2045).

⁶³ el-Kamer 54/13.

⁶⁴ el-İsrâ 17/13.

kullanılmıştır. Ebû Hayyân, “çivilerle tutturulmuş tahtalardan yapılan”dan maksadın, Nuh’un (a.s) yaptırdığı gemi olduğunu söyler. Âyette zikredilen sıfatlar buna işaret eder.⁶⁵

“Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, birbirine tek çarpışla çarpılarak paramparça edildiğinde”⁶⁶ âyetinde kıyamet sahneleri anlatılırken dağların yerinden kaldırılacağından bahsedilir. Bu bakımdan âyette حُمِلَتْ fiili kaldırmak, yerinden sökülme anlamlarında kullanılmıştır. Âyetteki h-m-l fiilinde geçen “mim” şeddesiz olarak okunmuş, bu durum, cümleye yerlerinden kaldırılma anlamı katmıştır. Dolayısıyla söz konusu ifade “bir defa çarpılıp paramparça oldukları” anlamına gelmektedir.⁶⁷

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

“Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: ‘Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.’”⁶⁸ Zemahşerî’ye göre Allah’ın kudret arşının taşınması mecazi anlamda kullanılmıştır. Bu sebeple arşın taşınmasından kasıt ona yakın olmak, ona saygı duymak, hassasiyetle yaklaşmak demektir.⁶⁹ Âyette “hamele” fiilinin soyut manada kullanıldığı, bu bakımdan bazı şeylerin sorumluluğunu taşımak yahut sorumluluğunu üstüne almak anlamına geldiği de belirtilmiştir. Bu ifadenin aynı zamanda Allah’ın (c.c) kudretinin bilincinde olan insanlar için bu sorumlulukları hayatlarına yansıtmaları gerektiğini ortaya koyduğu vurgulanmıştır. Zira “Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar”dan kastın sadece melekler olmadığı, Allah’ın (c.c) kudretinin farkında olan insanlar olabileceği de iddia edilmiştir.⁷⁰

⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, 6/247.

⁶⁶ el-Hâkka 69/14.

⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 17/594.

⁶⁸ el-Mü’min 40/7.

⁶⁹ Ebu’l-Kâsım Carullâh Meryem İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hakâ’iki gavâmi’i’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-eķâvil fi vücûhi’t-te’vîl* (Beyrût :Darul’İ’Kütübi’l-İlmiyye, 1995), 554.

⁷⁰ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı: Meal-Tefsir*, Türkçeye çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (Ankara: İşaret Yayınları, 2002), el-A’râf /54, 43.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيْهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

“Sizi tek bîr candan yaratan, ondan da kendisinde sükûn bulsun diye eşini yaratan O'dur. Eşini örtüp bürüyünce hafif büyük yüklendi. Bununla gider gelirdi. Nihâyet ağırlaşınca, her ikisi de Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: ‘Eğer bize sâlih bir çocuk verirsen muhakkak ki şükredenlerden oluruz.’”⁷³ Bu âyette de hamele/haml taşımak ve taşınan yük anlamında kullanılmıştır. Bu âyetler, insanlığın mükemmel bir şekilde meydana geldiğini, bunun için Allah’a şükretmenin vücûbiyetini ve kendilerine verilen bu nimetler karşısında Allah’a ortak koşulmaması gerektiğini bildirir. Kendisi yaratılmış olup başkasını yaratma kudreti bulunmayan bir bireye kâinatın yaratıcısına ortak koşmaması için uyarıda bulunulmuştur. “Tek bîr nefis”ten kasıt müfessirlerin çoğunluğuna göre Hz. Âdemdir. “Ondan da kendisinde sükûn bulsun” yani onunla huzura erişsin, teselli bulsun diye eşini yaratmıştır. Bundan kasıt ise Hz. Havva’dır. “Eşini örtüp bürüyünce” ifadesi cimadan kinayedir. Bunun sonucunda kadın hafif bir yük yüklenir, hamile kalır.⁷⁴

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ اشدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُثِيبُ إِلَيْكَ وَآئِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Karnında taşınması ve sütten kesmesinin süresi otuz aydır. Nihâyet çocuk olgunluğuna ulaşp kırk yaşına girince şöyle yakarır: “Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurdum ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim!”⁷⁶ Hamilelik sürecinde anne zorluk, sıkıntı içinde olup adeta bir hayırsever gibi evladını taşır, bundan şikâyet etmez. Bu âyetlerde ana babaların nice eziyetler çekerek evlâtlarını büyüttükleri ve bilhassa annenin karnında çocuğunu taşıırken çektiği zorluklar anlatmıştır.

⁷³ el-A’râf 7/189.

⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmi ‘li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 7/189.

⁷⁶ el-Ahkâf 46/15.

حَمَّالَةُ الْحَطَبِ “odun taşıyıcısı/hamalı”⁸³ ifadesi, insanların arasını bozmak için laf taşımaktan kinayedir. “Falan yaş odun taşıyor” deyiimi, kötülük maksadıyla laf taşıyor demektir. Bazılarına göre ise fakirliği dolayısıyla Peygamber’le (s.a.v) sürekli alay eden Ummü Cemil kendisi çok zengin ama cimri birisi olduğu için odun taşıyıcılığı yapıyordu. Yani burada “hamele” odun taşımak manasında kullanılmıştır. Bazılarına göre ise bu lafızdan maksat, büyük ve küçük günahların taşıyıcısı olan kişidir. Dolayısıyla “sırtında odun taşıma” ifadesi mecazdır. ”⁸⁴ âyetidir.⁸⁵

2. حمل /H-m-l Kelimesi ile İlgili Diğer Kelimelerin Semantik Analizi

2.1. وَلَدَ / V -l-d

Veled kelimesi sözlükte doğmak, doğum zamanı, doğum yeri ve erkek çocuk anlamlarına gelir.⁸⁶ Arapçada doğurmak/doğmak ve çocuk kelimeleri aynı kökten gelir. Küçük, büyük tekil ve çoğul hepsi bu köktendir. Sami dillerinde ise “yld” şeklinde kullanılır. Farklı bablarda kullanımına göre doğurmak, doğurulmak, çocuk sahibi olmak, ebenin doğurtması, doğmak anlamlarına gelir.⁸⁷

Bazı dilcilere göre yalnızca erkek çocuğa “veled” denilir. Bazılarına göre ise kız çocuğu için de kullanılan genel bir kavramdır. Kelimenin çoğulu وَلَدَان “vildan” ve وَلَادٍ “evlad” şeklindedir.⁸⁸

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا “Siz de inkârda direnirseniz çocukları ihtiyarlatan o günden kendinizi nasıl koruyacaksınız?” ve يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ “Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder...”⁸⁹ âyetlerinde “veled” kelimesinin iki farklı çoğul hali kullanılmıştır. Küçük, büyük veya cinsiyet fark etmeksizin hepsi için bu kelime kullanılabilir.

⁸³ el-Mesed 111/4.

⁸⁴ el-En’âm 6/31.

⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi ‘l-Ḳur’ân*, 19/ 78.

⁸⁶ Lisânü’l-Arab, “vld” md. Ayrıca bk. İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2005), 440.

⁸⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ġaribi ‘l-Ḳur’ân*, “vld”. Ayrıca bk. Mark E. Biddle, *Theological Lexicon of the Old Testament*, (Hendrickson Pub,1994), 544.

⁸⁸ Ebû'l Huseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi ‘l-Luġa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Beyrût : Dârü'l-Fikr, 1979), “vld” 139.

⁸⁹ en-Nisâ 4/11.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ

“Allah çocuk edindi” dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. Bilâkis, göklerde ve yerde ne varsa yalnız O’nundur. Hepsi de O’na boyun eğmişlerdir.”⁹² Bu âyette Allah’ın çocuğu olduğuna dair müşriklerin iddialarına cevap verilmiştir. Zira Yahudiler Uzeyr’in (a.s) Hristiyanlar İsa’nın (a.s) Allah’ın (c.c) oğlu olduğunu iddia ediyorlardı. Müşrikler ise meleklerin Allah’ın (c.c) kızları olduklarını kabul ediyordu. Allah (c.c) bu âyetlerle onların iddialarını boşa çıkarmıştır.⁹³ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ⁹⁴ “O, gökleri ve yeri hiç yoktan, eşsiz ve benzersiz şekilde yaratandır. Eşi olmadığı halde O’nun nasıl çocuğu olabilir ki? Her şeyi O yaratmıştır ve O her şeyi hakkiyle bilendir.”⁹⁴ Görüldüğü üzere burada da وَلَدٌ kelimesi çocuk anlamında kullanılmıştır.

Evlât edinilen çocuk (evlatlık) için de وَلَدٌ kelimesi kullanılır. “veya onu evlât ediniz”⁹⁵ وَلِيدٌ "velîd", anne karnında doğumu yakın veya uzak her çocuk için bu kavram kullanılır. Çocuk büyüyünce bu isim artık kullanılmaz.⁹⁶ Baba için “vâlid”, anne için “vâlîde”, her ikisi için ise vâlidân” (ebeveyn) ifadesi kullanılır.⁹⁷

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا

“Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.”⁹⁹ âyetinde geçen وَالِدَيَّ kelimesi v-l-d kökünden olup, “anne-babam/ebeveynim” anlamında kullanılmıştır. وَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ¹⁰⁰ “Ana babaya ve bunlardan meydana gelen çocuklara...”¹⁰⁰ Âyetteki baba-oğulun kim olduğu konusunda ihtilaf vardır. Tabiun müfessirlerinden olan Mücahid, Dahhâk, Hasanî Basri ve Katade’ye göre bundan maksat: “Babaya” Âdem (a.s)’a “ve doğana” yani onun neslinden gelenlerdir. Mâverdî ise (ö. 450/1058) âyeti babaya/Peygambere ve onun

⁹² el-Bakara 2/116.

⁹³ Sâbuni, *Safvetü't-tefâsîr*, 1/163.

⁹⁴ el-En'âm 55/ 101.

⁹⁵ el-Kasas 28/9.

⁹⁶ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, “vld”, 139.

⁹⁷ Râgıb el-İsfahânî, “vld”, 1180.

⁹⁹ en-Nûh 71/28.

¹⁰⁰ el-Beled 90/3.

neslinden gelene/ümmeet şeklinde yorumlamıştır. Çünkü Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Ben sizin için bir baba konumundayım, size ... öğretirim.”¹⁰¹

وَلَدَ kelimesi doğum anlamında da kullanılmıştır. “وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ” “Doğduğum gün,... Esenlik banadır.”¹⁰² “وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ” “Doğduğu gün ona selâm olsun.”¹⁰³

Doğum ve doğum sonrası ilk dönemler çocuk ve gelişimi için en önemli dönemlerden biridir.¹⁰⁴ Doğum öncesinde anneye bağlı olarak gelişen çocuk doğum sonrasında da anneye bağımlı olarak yaşamaya devam eder. Anne rahmindeki yaşam ile doğum sonrası dönem bir süreklilik içerir ve birbirinden bağımsız değildir.¹⁰⁵ Doğuma kadar anne rahminde beslenen çocuk doğum ile birlikte biyolojik olarak anneden ayrılır ve fiziksel olarak bağımsız bir hayat sürdürür. Doğum sonrasında bebekler anneden ayrı oldukları bilincine hemen varamazlar ve anneye bağlı bir kişilik olarak onun bir parçası olduğunu düşünerek yaşamaya devam ederler. Süt emerken annesine sarılan bebek onunla bir bütün olduğunu düşünür.¹⁰⁶ Bu sebeple gerçek doğumun yalnızca anneden fiziksel olarak değil psikolojik olarak da ondan bağımsız olmakla sağlanabileceği söylenebilir.¹⁰⁷

2.2. وضع /V-d-a

“V-d-a” kelimesi dikmek, koymak, alçaltmak, çıkarmak anlamlarına gelmekle beraber¹¹¹ kaldırmanın zıddı olan indirmek anlamında ve hamilelik sürecinin sona ermesi anlamında da kullanılır.¹¹² Hem yüklemek hem de hamilelik için kullanılan kelime, “Kadın çocuğu bıraktı”, “Bir şeyi yere indirdi”, “yükümü yere indirdim”, “o şimdi indirilmiştir” şeklinde kullanılır.

¹⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi'l-Şur'ân*, 19/110-111, Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 4. 1/ 3.

¹⁰² Meryem 19/33.

¹⁰³ Meryem 19/15.

¹⁰⁴ Wilhelm Reich, *Geleceğin Çocukları*, Çev. Sertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1996), 19.

¹⁰⁵ Sigmund Freud, *Psikopatoloji Üzerine*, Çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi), 1997, 293.

¹⁰⁶ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Çev. Yurdanur Salman, (İstanbul: Payel Yayınevi, 1995), 43; Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, Çev. Aydın Antan (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1996), 121.

¹⁰⁷ Ayhan Aydın, *Yaşamın ve Sevginin Anlamı* (İstanbul: Gendaş, 2001), 36.

¹¹¹ Ebu'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1994-1418),117.

¹¹² Râgıb el-İsfahânî, “vld”, 1081.

V-d-a kökü ve türevlerinin Kur’ân’da doğurmak, düşürmek/bırakmak, dikmek, yaymak, yürümek/ayrılmak, (elbiseyi) çıkarmak, bırakmak olmak üzere yedi farklı manada kullanıldığı belirtilmiştir.¹¹³

V-d-a kelimesi *فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّي وَضَعْتُهَا اُنْثٰى* “Onu doğurunca dedi ki: ‘Rabbim! Onu kız doğurdum. Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir.’”¹¹⁴ âyetinde doğurmak anlamında kullanılmıştır. Burada Hanne’nin Hz. Meryem’i doğurmasından söz edilir.¹¹⁵

يَوْمَ تَرَوْهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى “Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak, her gebe kadın karnındaki çocuğu düşürecektir. Ve insanları sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi göreceksin; çünkü Allah’ın azabı (kıyametin dehşeti) çok çetindir!”¹¹⁶ Âyet kıyamet günündeki dehşet verici sahneden bahseder. Emzikli kadınların o korku ile çocuklarını emzirmeyi unutmalarından ve hamile olanların da çocuklarını düşüreceklerini hatırlatır. Dolayısıyla âyette veda’a kelimesi düşürmek, bırakmak anlamında kullanılmıştır.¹¹⁷

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ “Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke’deki evdir.”¹¹⁹ V-d-a fiili bu âyette inşa etmek, konmak anlamında kullanılmıştır. Hz. Ali’den (r.a) şöyle rivâyet edilmektedir: “Kâbe ibadet için kurulan ilk evdir, yoksa ondan önce inşa edilmiş evler de vardı.” *وَوُضِعَ الْكِتَابُ* “Kitap da ortaya konulmuştur.”¹²¹ Bu âyette ise insanların kendi elleri ile yaptıklarının ortaya konulacağı kastedilir.¹²² Zira Yüce Allah *وَنُخْرِجْ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ* “Kıyamet gününde insana, açılmış vaziyette önüne konulacak olan bir kitap çıkaracağız.”¹²³ buyurmaktadır.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَدٰى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَنْ تَصْعَوْا سِلَاحَكُمْ “Yağmurdan zahmet çekerseniz, ya da hasta olursanız, silâhlarınızı bırakmanızda size bir beis yoktur.”¹²⁴ Bu

¹¹³ Dâmeğânî, *Kâmûsu 'l-Kur'ân*, “Vda”, 490.

¹¹⁴ Âli İmrân 3/36

¹¹⁵ Sâbüni, *Safvetü 't-tefâsîr*, 6/268.

¹¹⁶ el-Hac 22/2.

¹¹⁷ Sâbüni, *Safvetü 't-tefâsîr*, 4/120.

¹¹⁹ Âli İmrân 3/96.

¹²¹ el-Kehf 18/49.

¹²² er-Râgıb el-İsfehânî, “vda”, 1164.

¹²³ el-İsrâ 17/13.

¹²⁴ en-Nisâ 4/102.

âyette v-d-a fiili bırakmak anlamında kullanılmıştır. İbn Kesir bu âyetin tefsirinde eğer yağmur sebebiyle hasta olma durumu varsa silahların bırakılabileceğini belirtmiştir.¹²⁵

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ “Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı?” âyetinde ise “an” harf-i ceri ile kaldırmak anlamında kullanılmıştır.

مِنْ الَّذِينَ هَادُوا يُخَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ “Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden saptıyorlar.”¹²⁶ İndirilen, konulan yer anlamına gelen مَوْضِعٌ “mevdû” kelimesi de bu köktendir. Âyette bu kelimenin çoğul hali olan “mevâdî” ifadesi kullanılmıştır. وَأَكْوَابٌ “Konulmuş kadehler”¹²⁷ âyetinde cennete özgü içeceklerin sunulması bu kelimeyle ifade edilir.¹²⁸

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ “ O yeryüzünü canlıların altına serdi.”¹²⁹ âyetinde Yüce Allah’ın, dağları yoktan var ettiği beyan edilmektedir. Dağların yaratılması onların yeryüzünde dikilmesi anlamında olduğundan burada v-d-a fiilinin dikmek anlamında olduğu söylenmiştir.¹³⁰

2.3. وَهْنٌ /V-h-n

V-h-n kelimesi zayıflık, zaman ve halsizlik anlamlarında kullanılır.¹³⁶ Zayıflık, bir işte, eşyada veya kemiklerde vb. şeylerde olabilir.¹³⁷ Bununla karakter bakımından zayıflık da kastedilebilir. Cevheriye göre bu zayıflık gücün zıttıdır.¹³⁸

Kur’ân-ı Kerim’de 9 yerde bu kökten türeyen kelimeler kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de zayıflık üçe ayrılır: Beden, kalp ve çalışma zayıflığı. Beden zayıflığına misal olarak kaburganın en alt ve zayıf olan kısmı verilir. Çalışma/hal zayıflığına oturmakta ve

¹²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 1/431

¹²⁶ en-Nisâ 4/46.

¹²⁷ el-Ğâşîye 88/14.

¹²⁸ er-Râgıb el-İsfehânî, “vda”, 1164.

¹²⁹ er-Rahmân 55/10.

¹³⁰ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1986,) 3/416

¹³⁶ Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr Ferâhidî, *Kitabu'l-'Ayn* (Beyrût :Mektebetu Lübnan, 2004), 4/92

¹³⁷ er-Râgıb el-İsfehânî, “vhn”, 887.

¹³⁸ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Sihâh tâcu'l-luğa ve sıhâhu'larabiyye* (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), 4/1390.

hareket etmekte zorlanan hamile bir kadın örnek gösterilebilir. Kalp zayıflığı ise korku ve üzüntüye kapılmak, duygusal anlamda zayıflıktır.¹³⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de hamilelik sürecinde annenin çektiği ruhsal acı ve bedensel zorlukları anlatmak için وَهْنٌ “vehene” kelimesi kullanılmıştır:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

“Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”¹⁴² Çocuk anne karnında büyüdükçe yaratılıştta zayıf olarak yaratılan annenin zayıflığı da artar. Burada hamilelik sürecinde annenin çektiği zorluğa dikkat çekilmiştir.¹⁴³

“Vehnen” kelimesinin çocuk anlamına geldiği de nakledilmiştir. “Alâ vehn” kelimesinden kastın ise ise anne ve zâfiyeti olduğu söylenmiştir. Âyetteki kullanıma göre fiilin “zayıfladıkça zayıfladı, gittikçe güçsüzleşti” şeklinde bir anlam kazandığı belirtilmiştir.¹⁴⁵ Bazı müfessirlere göre annenin, evlâdı için çektiği zorluklardan sonra evlâtattan, ona minnet duyması gerektiğinin hatırlatılması ve hemen ardından “Annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Süttten ayrılması da iki yıl içinde olur” denmesi tekrar annenin hamilelik, doğum ve sütt emme sürecinde yaşadığı zorluklara işaret eder, anne hakkının baba hakkından fazla olduğunu ortaya koyar.”¹⁴⁶ “Annesi onu zaaf üzerine zaaf halinde yüklendi” ifadesi, annenin evlâda gebe kalması, onu doğurması sonra da nifâs hallerine katlanması iki-üç yaşına kadar kucağında taşıyıp bakması, büyüyüp yürüyene kadar onunla ilgilenmesinin anne için büyük meşakkat olduğuna işaret etmektedir.

“Vehene” kelimesi قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي “Rabbim!” demişti, ‘Benim kemiklerim zayıflayıp gevşedi, dedi.’¹⁴⁷ âyetinde zayıflık, erime ve gevşeklik anlamında kullanılmıştır. “Kemiğim zayıfladı” ifadesi durumun vehâmetini ortaya koymak içindir.

¹³⁹ İbn Fâris, Ebu’l-Huseyin Ahmed b. Zekeriyya, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luğa*, (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1399/1979), 5/36.

¹⁴² Lokmân 31/14.

¹⁴³ Sâbûnî, *Safvetü’ t-tefasîr*, 5/22.

¹⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, 13/533-534.

¹⁴⁶ Sâbûnî, *Safvetü’ t-tefasîr*, 5/22.

¹⁴⁷ Meryem 19/4.

Zira kemik bedeni ayakta tutan direk konumundadır. Kemik zayıflarsa onun dışındakilerin durumu daha kötü olacaktır. Kemik cins olması sebebiyle âyette tekil olarak gelmiştir. Eğer çoğul olarak gelseydi anlam değişirdi. Zira kemiklerin bir bölümü değil, tamamı zayıflamıştır.¹⁴⁸

وَإِنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ذَلِكُمْ
bozmaktadır.”¹⁴⁹ Bu âyette tuzak kuranların tuzaklarının hafifletildiği, bozuldu beyan edilmektedir. Bu sebeple “vehene” kelimesi (tuzakları) bozmak anlamında kullanılmıştır.

150

“Vehene” kelimesi, kişinin karşısındakinden güçlü olduğu halde zayıflık göstermesi durumunu ifade etmekte de kullanılır. Bu zayıflık kişinin psikolojik olarak zayıf düşmesi ve kalp zayıflığıdır. Kalbin zayıflığı kişinin gücünü etkileyen, halsiz ve korkak olmasına neden olan zayıflıktır. وَلَا تَهْنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ “Gevşeklik göstermeyin, üzülmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz.”¹⁵¹ âyeti ve وَلَا تَهْنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ “Düşman topluluğunu izlemekte gevşeklik göstermeyin.”¹⁵² âyeti buna örnektir. Böyle bir zayıflığı Hz. Peygamber’in şu hadisi de ortaya koymaktadır: Hz. Peygamber, “Birbirlerini yemek kabına çağırınlar gibi, çeşitli ümmetlerin sizin üzerinize (saldırmak, sizi yok etmek için) birbirlerini davet etmeleri yakındır.” buyurdu. Ashaptan biri Ey Allah’ın Resulü! “O gün bizim sayımız az mı olacak?” diye sordu. Resulullah (s.a.v); “Aksine, o gün (sayıca) çok olacaksınız. Fakat selin üzerindeki köpük ve çerçöp gibi olacaksınız. Allah, düşmanınızın kalbinden, heybetinizi çıkarıp atacak ve kalbinize ‘vehn’ atacak” buyurdu. Ashaptan biri, “Ey Allah’ın Resulü ‘vehn’ nedir?” diye sordu. Resulullah (s.a.v), “dünya sevgisi ve ölüm korkusudur” diye cevap verdi.¹⁵³

وَكَايْنِ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلْ مَعَهُ رَيْبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهْنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُجِبُّ
الصَّابِرِينَ

¹⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi ‘l-Kur’ân*, 11/155- 156.

¹⁴⁹ el-Enfâl 8/18.

¹⁵⁰ İbn. Fâris, “vhn”, 6/139.

¹⁵¹ Âl-i İmrân 3/39.

¹⁵² en-Nisâ 4/104.

¹⁵³ Ebu Davud, “Melahim”, 5; İbn Hanbel, *el-Müsned*, 2/359.

“Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.”¹⁵⁶ Bu âyetle “vehene” keslimesi korku sebebiyle azmin kırılması, gayretin azalması anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁷ Âyet, Hz. Peygamber’in öldürülmesi veya aralarında ölenlerin olması sebebiyle sahâbenin zaafa düşmediğini, yılmadan savaşa devam ettiğini anlatmaktadır. Diğer taraftan bu ifade Uhud savaşında Hz. Peygamber’in öldürüldüğü haberleri üzerine korkup savaş meydanının terk edilmeye başlanmasına sitem niteliğindedir. Zira kendilerinden önceki Peygamberler ve onlara inanlar sayıca düşmanlarından daha az ve savaş malzemeleri olarak daha zayıf oldukları halde korkuya kapılmayıp savaşa devam ettikleri, bu nedenle yalan bir haber üzerine korkuya kapılıp dağılmamaları gerektiği hatırlatılmıştır.¹⁵⁸

2.4. رَضِعَ / R-d-a

“R-d-a” fiili sözlükte emmek anlamına gelir.¹⁶² Hamilelik sürecinin sonuçlanarak bebeğin anneden ayrılmasıyla birlikte süt emme sürecinin başlaması sürecini anlatmak için “radaa” kelimesi kullanılır. Kelime bebeğin süt emmesi ve beslenmesi anlamında kullanılır.¹⁶³ Bu kelimeden türeyen “irda” ise emzirmek demektir. “Mürada’a”, “rida” da çocuğun bir memeden süt emmesidir. Bu halde bu çocuklardan her biri diğerinin “radi”i olur.¹⁶⁴ Sütanneye ise ‘murdı’ ya da ‘murdıa’ denir. Evladını sütanneye veren kişiye ise ‘müstardi’ denir. Yine son derece cimri olan kişi için لَئِيمٌ رَاضِعٌ ifadesi kullanılır.¹⁶⁵

Aslında süt sağarken süt sesi duyulmasın diye koyunlarını gece sağan kişiye de “falan kişi cimri oldu” anlamında رَضِعَ فُلَانٌ / لَوْمٌ “leume/ radua fulanun” denir.¹⁶⁶ Emme eyleminde süt emen hayvan ile emziren hayvan arasındaki ilişki bir sır niteliğindedir.

¹⁵⁶ Âl-i İmrân 3/146.

¹⁵⁷ Bk. Gevşeklik anlamındaki ayetler için, Âl-i İmrân 3/39, en-Nisâ 4/104, Muhammed 47/35.

¹⁵⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 1/418-419.

¹⁶² es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî, *et-Tarîfat*, (Beyrût: Darü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2013), “Rda”, 111.

¹⁶³ Ebu Abdîrrahman Halîl b. Ahmed el-Ferahîdî, *Kitabül-ayn* (Beyrût: Darü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2004), 123.

¹⁶⁴ Ferahîdî, *Kitabu'l-ayn*, 1/270; Ebu Nasr İsmail b. Hammad Cevherî, *Sihâh*, 3/1220; İbn Fâris, *Mu’cemu mekayisi’l-luğa*, 2/400; İbn-i Manzûr, *lisânü’l-Arab*, 9/1660; er-Ragîb el-İsfahanî, *el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’ân*, 620; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 4/142.

¹⁶⁵ Râgîb el-İsfahanî, “Rda”, 430.

¹⁶⁶ Râgîb el-İsfahanî, “Rda”, 430.

Anne ve yavrusu arasındaki ilişki de bu şekilde gözle görülmeyecek bir bağ içerir. Annenin evladına verdiği sevgi ve güven bağı ancak kendilerinin tecrübe edebilecekleri bir durumdur. Bebeğin süt emerken ön dişlerini kullanması ve bunlarla daha rahat süt emebilmesi sebebiyle bu dişlere de “er-radiatan” denilmiştir.¹⁶⁷ Radiatan kelimesinden anlaşıldığı kadarıyla kelimenin kökünde bağlanma, güç alma, tutunma anlamı vardır. Anne karnındaki çocuk nasıl ki hamilelik sürecinde anneden destek alıp aralarında bir bağ oluşuyorsa, süt emme döneminde de anne ile aralarında biyolojik ve psikolojik bir bağ vardır.¹⁶⁸

يَوْمَ تَرَوْهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ “Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutacak.”¹⁶⁹ âyeti kıyamet günü insanların şaşkınlığına işaret etmekte ve büyük fedakârlık göstererek çocuğunu emziren annenin o gün bunu bırakacağını hatırlatır.¹⁷⁰

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ “Çocuklarınızı emzirtmek isterseniz”¹⁷¹ âyetinde bu kelime kullanıldığı kalıpta emzirme anlamını kazanmıştır. Süt emme süreci ihtiyacı karşılanan anne ve çocuk arasında güçlü bir bağ kurulmasını sağlar.¹⁷² Çocuğun bedeninin süt dışında bir gıdaya ihtiyaç duymaması, sütün çocuğun sağlığı için yeterli olduğunu ortaya koyar. Annenin süt emzirme sürecinde babadan ücret talep etme hakkı vardır.¹⁷³

إِنْ كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمَلٌ فَانْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَرْضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْتُواهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَأَنْتُمْ بِبَيْتِكُمْ مَعْرُوفٌ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَسْتَزْضِعْ لَهُ أُخْرَى “Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.”¹⁷⁴ Eğer kadın hamile ise doğuma kadar eşi kadının ihtiyaçlarını

¹⁶⁷ er-Ragıb el-İsfefahan, “Rda”, 196-197; İbn Manzûr, “R-d-a” 8/128-125-128; Firuzabâdi, *Besâiru Zevî't-Temyiz*, 3/76; Ahmed İbn Yusuf es-Semin el-Halebi, *Umdetü'l-huffâz fî tefsiri eşrefi'l-elfaz* (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1993), 2/105-106.

¹⁶⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, Kur’ân’da Anne Çocuk İlişkisi, *Ekev Akademi Dergisi*, 11/ 30 (2011), 87.

¹⁶⁹ el-Hac 22/2.

¹⁷⁰ İbn Fâris, “rda”, 6/158.

¹⁷¹ el-Bakara 2/233.

¹⁷² er-Ragıb el-İsfefahanî, “r-d-a”, 196-197.

¹⁷³ İbn Fâris, “rda”, 6/158.

¹⁷⁴ et-Talâk 65/6.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفِندُون “Kafile Mısır’dan ayrılınca babaları, ‘Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum!’ dedi.”¹⁸² Bu âyetle topluluğun bir yerden ayrılması anlamında kullanılmıştır.¹⁸³

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ “Ayrırma Günü, onların hepsinin bir araya gelme zamanıdır.”¹⁸⁵ âyetinde âhiret, hesap günü anlamında kullanılmıştır. Zira ayırt etme günü, kıyamet günüdür. O gün insanlar arasında ayırt edici hükümler verileceğinden bu isimle anılmıştır.¹⁸⁶

وَكَلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا “İşte biz her şeyi açık açık anlattık.”¹⁹⁴ âyetinde açıkça ortaya koymak, kesin bir şekilde hüküm vermek anlamında kullanılmıştır. Bu âyet “İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.”¹⁹⁵ âyeti ile aynı manaya işaret eder.¹⁹⁶

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا “Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur.”¹⁹⁹ âyetinde ise çocuğu süttten kesmek anlamında kullanılmıştır.²⁰⁰ Çocuğun süt emmeyi bırakıp gıdaya geçmesine, anne ve çocuk arasındaki ayrılık sebebiyle “fısal” denilmiştir.²⁰¹

2.6. E-m-m / أم

“E-m-m/ümm kelimesi çocuk doğuran kadın, bir şeyin başlangıcında ya da yetiştirilmesinde temel öge, herhangi bir konuda kendisinden sonra gelenlere öncü olan, anne, asıl, kaynak, sığınak, topluluk, belli bir süre, yol ve ümmilik gibi anlamlara da gelir.²⁰⁴ Kur’ân’da 118 yerde geçmektedir. Hem kendini doğuran hem de kendini doğurana doğuran için kullanılır. Onun için Havva ile bizim aramızda pek çok vasıta olsa da “O,

¹⁸² Yusuf 12/94.

¹⁸³ Râgıb el-İsfehânî, “fsl”, 798.

¹⁸⁵ ed-Duhân 44/40.

¹⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, 15/594-595.

¹⁹⁴ el-İsrâ 17/12.

¹⁹⁵ en-Nahl 16/69.

¹⁹⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Kitapevi, 2021, 3170-3171.

¹⁹⁹ el-Bakara 2/233.

²⁰⁰ Râgıb el-İsfehânî, “fsl”, 798.

²⁰¹ Sabuni, *Safvetü’ t-tefâsîr*, 1/277-278.

²⁰⁴ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu’l-Muhît* (Beyrût:1987), “emm”; Abdurrahman İbnu’l-Cevzî, *Nüzhetu’l A ‘yuni’n-Nevâzir fî İlmi’l-Vücûh ve’n-Nezâir* (Beyrût: 1985), 141-142.

annenizdir” denmiştir. Bir şeyin varlığı, başlangıcı, ıslahı, eğitimi için asıl olan her şeye “anne” denir.²⁰⁵ Nitekim bütün bilgilerin kaynağı “Levhi mahfuz” için de “Ümmü’l kitap” denilmiştir.²⁰⁶ “Ümmü’n-nücûm” (samanyolu) derken, galaksinin büyüklüğü anlatılmaya çalışılmıştır. “Ümm” kelimesinin büyüklük anlamına geldiği de işaret edilmiştir.²⁰⁷ Bu çerçevede maddi ve manevi büyüklük ifade eden Mekke-i Mükerreme için “Ümmü’l Bilad” , Fatiha sûresi için ise “Ümmü’l-Kur’ân” denilmiştir.²⁰⁸

“el-Ümmet” kelimesi de “ümm” kökündendir. Ümmet; cemaat, millet, topluluk anlamlarına gelir. *إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ* “Kuşkusuz İbrâhim, bir tevhid önderi olarak Allah’a gönülden itaat eden iyilik rehberiydi, müşriklerden de değildi.”²⁰⁹ “Ümm” kelimesi burada iki manada kullanılabilir. Hz. İbrahim’in sahip olduğu özellikler sebebiyle tek başına bir ümmet kadar büyük ve değerlidir. İkinci anlamı onun bir toplumun rehberi, önderi olmasıdır.²¹⁰ *وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ* “İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”²¹¹ Bu âyette ise “ümmet” kelimesi topluluk, toplumlara liderlik eden grup anlamında kullanılmıştır.²¹²

Kur’ân-ı Kerim’de “anne” kavramı sadece “ümm” ile ifade edilmemiştir. Anneden “ümm” “valide” veya baba ile birlikte zikredilerek “valideyn” şeklinde söz edilmiştir.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَانزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَى تُصْرَفُونَ

“O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir; hayvanlardan da sizin için sekiz eş lûtfetti. Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır. İşte bu yaratıcı, rabbiniz Allah’tır. Hükümler O’nundur; O’ndan başka tanrı yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşılabiliyorsunuz?”²¹³ İnsanın tek bir nefisten yaratılışı Allah’ın gücünün ve kudretinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu durum akledenler için muhteşem bir

²⁰⁵ er-Râgıb el-İsfahânî, “emm”, 92.

²⁰⁶ er-Râgıb el-İsfahânî, “emm”, 92.

²⁰⁷ el-Mu‘cemü’l-vasîf, “emm”, 48.

²⁰⁸ er-Râgıb el-İsfahânî, “emm”, 92.

²⁰⁹ en-Nahl 16/120.

²¹⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/451.

²¹¹ Âl-i İmrân 3/104.

²¹² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 3/645.

²¹³ ez-Zümer 39/6.

olaydır. Derin hikmetler taşıyan bu ilahi tecelli karşısında insana düşen, secdeye kapanıp Rabbine şükretmektir. Âyet insanın varoluş süreci ile birlikte anne karnındaki yaratılışa yani hamilelik sürecine ve aşamalarına da dikkat çeker.

Hadislerde kadın ve erkekleri birbirine benzetmeye çalışmak eğik olan bir kaburga kemiğini düzeltmeye çabalamak gibidir. Oysa kaburga bedendeki işlevi hasebiyle gerekli fonksiyonlarını tam bir şekilde yerine getirir. Buna müdahale etmeye çalışmak sistemi bozmak ve kırmaya çalışmak demektir. Diğer bir âyette ise:

“وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ” Allah sizi annelerinizin karnından çıkardığında hiçbir şey bilmiyordunuz, size işitme (duyusu), gözler ve gönüller verdik ki, şükredesiniz.”²¹⁸ âyetinde de “ümm” kelimesi anne anlamında kullanılmış ve insanın eğitimi meselesine dikkatler çekilmiştir.²¹⁹ “Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için: (Ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”²²⁰ âyetinde ise hamilelik süreci sonrası süt emme ve bu fedakârlık sonrası insana düşen sorumluluklara dikkat çekilmiştir. Allah’a minnettarlıkla ana babaya minnettarlığın birlikte emredilmesinin sebebi, Allah’ın insanı var edip onu nimetleriyle rızıklandırması, ana babanın da insanın hem dünyaya gelmesine vesile olması hem de hayatının en zayıf dönemlerinde, çocukluğunda, hastalığında ona kol kanat germesi, onu yetiştirip büyütmesi, beslemesi ve eğitmesidir. Âyette annenin fedakârlığına özel bir vurgu yapıldığı görülmekte, dolaylı olarak onun daha çok ilgi ve sevgi beklediğine işaret edilmektedir. Hz. Peygamber de “Yâ Resûlallah! Kime iyilik etmeliyim?” şeklindeki bir soruya, “annene” diye cevap vermiş; “Sonra kime?” denilince yine “annene” demiş; üçüncü defa tekrarlanan soruya da aynı cevabı vermiş; nihayet dördüncüsünde “babana” buyurmuştur.²²¹ Ancak Allah’ın hakkı bütün hakların önünde olduğu için ana baba çocuklarını bu hakkı ihlâl etmeye, tevhit inancından sapmaya, Allah’ın açıkça yasakladığı

²¹⁸ en-Nahl 16/78.

²¹⁹ Ali Bardakoğlu vd., *Kur’ân -ı Kerim Ansiklopedisi* (İstanbul: Tercüman Tesisleri, 1988), 30.

²²⁰ Lokmân 31/14.

²²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5, 3, 5; Tirmizî, “Birr”, 1 ; Tirmizî, “Birr”, 1.

başka işler yapmaya zorlasa da çocuk kesinlikle onların bu baskısına boyun eğmeyecek; bununla birlikte meşrû ve mâkul olan isteklerini yerine getirecektir.²²²

²²² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*: 4/337-338. bk. el-Ânkebût 29/8.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE HAMİLELİK SÜRECİ VE ANNELİK

1.Kur'ân-ı Kerim'de Hamilelik

Bu çalışmada Yüce Allah'ın (c.c) kadınlara vermiş olduğu çok kıymetli annelik vasfı ve bir azim örneği olan hassas, duygulu hamilelik süreci ve psikolojisi Kur'ân-ı Kerîm açısından ele alınacaktır. Kadına verilen bu değerli hakikat ile birlikte, kadının fitratı da bu görevi yerine getirebilecek özelliklerde yaratılmıştır. Kişinin yaratıcısını tanıması, onun emir ve yasaklarına uygun olarak yaşayabilmesi için kendi yaratılışına bakması büyük bir delil niteliğindedir. İnsan neslinin devam etmesi için kadın, vazgeçilmez bir unsurdur. Bireylerin dünyaya gelme sürecinde onu taşıyan kadındır. Onun bu zorlu vazifesi yeri hiçbir şekilde doldurulamayacak kadar mükemmeldir. Bu sebeple hamilelik sürecinde kadının yaşadığı ruhsal ve fiziksel zorlukların iyi anlaşılacak kadına hak ettiği değer verilmelidir. Hamilelik ve annelik psikolojisini anlamak bir nevi kadın psikolojisini anlamak demektir. Çalışmada öncelikle Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere tefsir eserleri, Kur'ân kavramları ile ilgili eserler, lügatler ve konuyla ilgili diğer kitap, tez ve makalelerden istifade edilecektir.

İslam'da nikah akdi ile kurulan ailenin devamlılığı ve ailenin huzuruna olan katkısı nedeni ile hamilelik çok önemli bir konuma sahiptir. Neslin devamına olan katkısının yanı sıra anne ve babalık rolleri üstlenen ebeveynlerde sorumluluk bilincinin başlangıcı da hamilelik süreci ile birlikte ortaya çıkmaya başlar. Yaratılış itibari ile doğurganlık kadına verilmiş bir özelliktir. Üreme ve doğurganlık ile gerçekleşen bu durum döllenmiş yumurtanın rahim zarına yerleşmesi ve embriyonun gelişim aşamaları ile devam eder.²²³ Bu süreç sadece kadında değil onunla birlikte hem eşinde hem de ailesinde büyük değişikliklere neden olur. Hamilelik süreci, çok sayıda biyolojik ve psikolojik değişikliği içeren bir olaydır. Hamilelik dönemi bir duygu dalgalanması dönemidir ve birçok olay bir arada yaşanır. Hamile olan kadın her an mutlu veya üzgün, kaygılı veya rahat, cesaret

²²³ Nesibe Aslan, “Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu”, *Diyanet İlmi Dergi*, 40 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004), 93.

sahibi, kendini yalnız hissetme veya birliktelik duygularını bir arada yaşayabilir.²²⁴ Hamilelik sürecinde kadınlarda hormonlara bağlı olarak fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin meydana gelir. Vücudun değişime uyum sağlayamaması durumunda bazı psikolojik problemler ortaya çıkar. Yaşama arzusunu kaybetme, kendini değersiz hissetme, bebeği istememe gibi durumlar ortaya çıkabilir.²²⁵ Bu gibi durumlarda en önemli görev öncelikle baba ve ardından yakın çevreye düşer. Eşinin ve ailesinin onu anlaması ve ona destek olması gerekir. Hamilelik aslında bir hastalık değil, kadına özgü olumlu duygular geliştiren takdir edilmesi gereken doğal bir süreçtir.²²⁶ Hamilelik sürecinde annenin dini/manevi yaşamı bağlamında duygularını, deneyimlerini, arzularını anlatan bir araştırmada şöyle denilmiştir: Kendi bedeninde başka bir canlının varlığını hissetmenin kişide tefekkür ve tevekkülü, manevi yaşantıda dikkatli olmayı, namaz kılmak, Kur’ân okumak, hayır yapmak gibi davranışların daha çok yapılmasını sağladığı tespit edilmiştir. Allah’a bağlılığın, şefkat ve merhamet duygularının bu dönemde daha yoğun olduğu görülmüştür.²²⁷ İslâm’a göre insanın çektiği hiçbir sıkıntı ve zahmet sebepsiz değildir. Bu zorluklar idrak edebilen kişiler için bir öğrenme sürecidir. Gebelik ve doğum da bir kadının hayatındaki en zorlu süreçlerden biridir. Hamilelik sürecinde aşırma, kusma, yorgunlukla mücadele eden annenin durumu ceninin büyümesi ile beraber daha da zorlaşmakta ve yükü artmaktadır. Vücut iki yükü aynı anda taşımakta, o yüke zarar vermemek için özel gayret göstermekte ve kendi bedeninden beslemektedir. Hz. Peygamber, hamilelik sürecinde ya da doğumdan sonraki lohusalık döneminde vefat eden kadının şehit hükmünde olacağını haber vermiştir. İmam Malik ve Tirmizi'nin kaydettiği, Hz. Cabir (r.a.)'den gelen bir rivâyette Rasûlullah'ın (s.a.v) "Karnında çocuğu olduğu halde ölen kadın da şehittir" dediği buyrulmuştur. Ayrıca bu konuyla ilgili, Heysemi'nin el-Mecmeu'z-zevaid'inde kaydettiği bir hadiste, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "Hamile kadın, çocuğunu dünyaya getirip onu sütten kesinceye kadar, Allah yolunda düşmana karşı nöbet tutan murabıt gibidir. Bu dönem içinde vefat ederse şehit sevabını

²²⁴ Serra Kampeas, Gebeliğin Psikolojik Boyutları, <https://www.serrakampeas.com/gebeligin-psikolojik-boyutlari/> (Erişim 13 Mayıs 2016).

²²⁵ Gloger-Tippelt, G, *Schwangerschaft und erste Geburt: Psychologische Veränderungen der Eltern* (Stuttgart: Kohlhammer. 1988), 69.

²²⁶ Gül Aktaş, Refah Devletin Dönüşümünde Kadın Haklarında Annelik Hakkından Çalışma ve Aile Sorumluluğuna Geçiş, *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı*, 2009, 27/ 49-74.

²²⁷ Derya Kılıç, *Gebelik Sürecinde Dini/Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Çalışma* (İstanbul Üniversitesi :Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4/10-13.

alır.”²²⁸ Hadiste anne “Allah yolunda düşmana karşı nöbet tutan murabıta” benzetilmiştir. Zira anne, çocuğunu her türlü tehlikeden korumaya, sevgi ve şefkati ile yararlı bir fert olarak yetiştirmeye gayret eder. Hadiste geçen “sütten kesinceye kadar” ifadesiyle çocuğu dünyaya getirip ardından emzirmenin ve devamındaki tüm sıkıntılara katlanmanın bir imtihan olduğu hatırlatılmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de bu hususa “İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Karnında taşıması ve sütten kesmesinin süresi otuz aydır. Nihayet çocuk olgunluğuna ulaşp kırk yaşına girince şöyle yakarır: “Rabbim! Bana ve anne babama lutfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurdum ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim!”²²⁹ âyetiyle işaret edilmektedir. Evlâtların anne ve babalarına hürmet etmeleri gerekmektedir. "Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla bırakmıştır" buyruğunda “zorluk” lafzı sıkıntı anlamına gelir. “Kef” harfi genel olarak üstün olarak okunmuştur. Ebu Ubeyd bu konuda şöyle der: Kur’ân-ı Kerim’de bu ifade (kerh/kürh) hep üstün olarak okunmuştur. Fakat el-Bakara Sûresi’nde geçen "Hoşlanmadığınız halde savaş size farz yazıldı"²³⁰ kürh kelimesi istisnadır. Zira diğerleri mastar olduğu halde buradaki isimdir. Kûfeliler ise "kef" harfini ötre üzere okumuşlardır. Bunların, "Zayıflık, mumundan ayrılmamış bal" ifadesindekine benzer farklı iki söyleyiş olduğu da söylenmiştir. el-Kisaî ve el-Ferra, aralarındaki farkı ortaya şu şekilde koymuşlardır: Bu kelime bir insanın kendisini zorladığı şeyden bahsediyorsa ötreli (kürh), başkasının baskısı üzere zorla yaptığı bir işten söz ediyorsa üstün (kerh) olarak okunmalıdır. Bu sebeple âyette geçen “kef” harfinin üstün okunması lahndır.²³¹ Evlâtlar anne babalarına hizmet ve hürmet etmelidir. Anne bu hususta daha önceliklidir. Zira o, evladı için daha fazla zorluk çeker. Aynı husus farklı rivâyetlerle Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Müsned-i Ahmed ve İmam Buhari'nin Edebül-Müfred’inde rivayet edilen şu hadisten de anlaşılmaktadır: "Birisi Allah Rasulü'ne gelerek ‘Üzerime en fazla kime hizmet etme hakkı düşer?’ diye sordu. Allah Rasulü

²²⁸ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id* (Beyrût: Dâru'l kitâbu'l-Arabi, 1967) 4/305.

²²⁹ el-Ahkâf 46/15.

²³⁰ el-Bakara 2/216.

²³¹ Ebu'l- Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fî 'İlmi't-tefsîr*, Thk.: Zuheyr eş-Şâvîş (Beyrût: Dâru İbni Hazm, 2002) 3/239.

‘Annen’ buyurdu. Adam ‘Sonra kim?’ dedi. Allah Rasulü yine ‘Annen’ diye cevapladı. Adam aynı soruyu üçüncü defa sorunca Allah Rasulü bu sefer de ‘Annen’ karşılığını verdi. Dördüncüde ise ‘Babana’ buyurdu." Anne hakkına dikkat çekilmesinin sebebi annenin onu zorluk ve meşakkat içinde taşıması, aynı şekilde meşakkatle doğurması ve emzirme sürecinde çektiği zorluklardır. İbn Kesîr şöyle der: Anne, çocuk sebebiyle hamilelik boyunca aş ermek, kusmak, onu karnında uzunca bir müddet taşımak ve hamileli süresince karşılaşılan birçok zorluğa katlanır ve aynı şekilde onu, şiddetli doğum sancıları içinde, hayatını dahi riske atarak doğurur.²³² Râzî ise şöyle demiştir: "Bu ifadedden maksat, "Annesi onu güçlükle taşıdı ve zorluk içinde doğurdu" olup, bundan kasıt hamileliğin başlangıcı değildir. Zira hamileliğin başlangıcında çok zorluk yaşanmaz. Nitekim Cenâb-ı Hak da, "O ki (Âdem eşini) Örtüp bürüdü, o da hafif bir yük yüklendi" (Âraf,189) buyurmuş ve burada hamileliğin başlangıcını kast etmiştir. Binaenaleyh hamilelik, Önce nutfe (meni), sonra alaka, sonra mudgadır (bir çiğnem et). Bu mudga büyüüp-ağırlaşınca, onu taşıyan anne, meşakkatle taşımış ve doğum sancısının şiddetiyle de, onu meşakkatle doğurmuştur.²³³

Tefsirlerde farklı yorumlar olmakla birlikte “Sonra ona yolu kolaylaştırdı”²³⁴ ifadesiyle kastedilenin doğumun kolaylaştırılması olduğu da söylenmiştir. Örneğin Taberî, bu âyeti “Ana rahminden çıkmayı kolaylaştırdı” olarak yorumlamıştır.²³⁵ Râzî ise âyetin, insanın doğumunun kolaylaştırılmasını ifade ettiğini şöyle açıklamıştır: Anne karnında insan başı üst ayakları alt taraftadır. Fakat doğum yaklaşıncı bunun tersi olur. Bu şekilde doğum daha da kolaylaşır. Bu ilhamı çocuğa ancak Allah (c.c) verebilir. Çocuğun mucizevi bir şekilde daracık bir yerden sağlam olarak doğması da bu görüşü teyit eder niteliktedir.²³⁶ Kurtubî de benzer şekilde ifadeyi “Anne karnından çıkış yolunun kolaylaştırılması” şeklinde yorumlamıştır.²³⁸

²³² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 1/119.

²³³ Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid (Beyrût: Dârü İhyai't-Tuarsi'l-Arabî, 1420/2000), 20/26.

²³⁴ Abese, 80/20.

²³⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân* , 9/16. Bk. Karaman vd., *Kur'ân Yolu*: 5/482-483.

²³⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 22/509-510.

²³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 18/409-413.

1.1.Kadının Doğurganlığına Verilen Önem

Kur'ân-ı Kerim'de aileye büyük önem verilmiştir. Zira aile toplumun temelini oluşturur. Sağlam toplumlar da ancak sağlam ailelerin varlığı ile meydana gelir. Aile de evlenme yolu ile kurulur. Evlilik kişiyi ve eşini haramlardan korur. Evlilik ile aynı zamanda insan nesli yok olmaktan da kurtulur. Neseplerin korunması, insanların maddi ve manevi yardımlaşması, bireylerin ruhsal olarak huzur bulması da ancak evlilik yoluyla olur.²⁵⁹ Bu sebeple Hz. Âdem yaratılıştaki yalnız bırakılmayıp Hz. Havva da yaratılmıştır.²⁶⁰ Ardından “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın”²⁶¹ âyetiyle de Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın aile olduğuna işaret edilmiştir.²⁶² İslam medeniyetinin temeli olan aileyi oluşturmak için kadın ve erkek yaratılış itibarı ile sahip oldukları kabiliyetleri kullanarak birbirlerine bağlanarak bu temeli güçlendirmelilerdir. Birbirinden ayrı iken hayatlarında huzura kavuşmaları da çok zordur.²⁶³ Varlığını aileye borçlu olan medeniyetin evlilik olmadan kurulması da mümkün değildir. Çeşitli sebeplerle meydana gelen insan ilişkilerinde ailede olduğu gibi bir bağ kurulamaz. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim aile kurumuna ve evliliğe çok önem vermiştir.²⁶⁴ Ailenin, neslin devamı için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Kadının bir meta gibi kullanıldığı, hak ettiği değerin verilmediği ve erkeklerin gayri meşru talepleri sebebiyle mağdur edilen, hor görülen ve dolayısıyla çürümüş bir aile yapısına sahip bir topluma inen Kur'ân bu duruma bir son vermiş bu hususta birçok âyet nazil olmuştur. Söz konusu âyetlerde aileye zarar veren ve toplumun düzenini bozan her türlü hareket yasaklanmıştır.²⁶⁵ Kur'ân'ın hedeflediği zihin olarak sağlıklı nesiller yetiştirme ancak sağlıklı aile ile mümkündür. Bu hususta: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar üretilen yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah

²⁵⁹ H. Mehmet Soysaldı, Nisa Sûresi 24. Âyeti Işığında Mut'a Nikahı, *Fırat Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1997), 10.

²⁶⁰ en-Nisâ 4/1

²⁶¹ el-A'râf 7/19.

²⁶² Safa Demir, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 45.

²⁶³ Siret Ans., 2/17.

²⁶⁴ Konuyla ilgili bk. Ali Cevad, *el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 5/527-548.

²⁶⁵ Siret Ans., 2/29.(Akt: Demir, Safa, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*), 45.

sizin üzerinizde gözetleyicidir.”²⁶⁶ Tek bir nefisten” kastın Süddi, Katade ve Mücahidin görüşüne göre Hz. Âdem olduğudur. Eş’ den kasıt ise Hz. Havva’dır. Süddi: “Hz. Âdem cennette yalnız başına oturuyordu, bir ara uykuya daldı ve uyandığında karşısında bir kadın gördü. Allah (c.c) onu Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratmıştı. Âdem kim olduğunu sordu. O da: ben bir kadını dedi. Âdem ona: ne için yaratıldın diye sordu. O da: sen benimle yaşayasın diye cevap verdi.” şeklinde rivayet eder.²⁶⁷ Taberi de bu hususta: Allah’ın (c.c) bu âyette insanları tek bir kişiden yaratanın kendisi olduğunu hatırlattığını belirtmiştir. Böylece insanlar bir soydan geldiklerini bilip birbirlerine destek olsunlar, kardeş olsunlar, haksızlık yapmayıp merhametli olsunlar.²⁶⁸ Kadın anne babasına evlât, kocasına eş ve sonrasında çocuk doğurma işlevi sebebiyle annelik vasfına ulaşır. Konu ile ilgili hükme şu âyetlerden ulaşılabilir:

“Allah sizi (önce) topraktan, sonra bir damla sıvıdan(meniden) yarattı. Sonra sizi çiftler kıldı. O’nun bilgisi olmadan hiçbir dişi ne gebe kalır, ne de doğurur.”²⁶⁹

“Sizi bir tek neftsen yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (zevc) yaratan O’dur. O(erkek) eş ile birleşince eş hafif bir yük yüklendi.”²⁷⁰

“Her dişinin neye gebe kalacağını Allah bilir.”²⁷¹

Kur ‘ân-ı Kerim kadının daha çok doğurganlık ve anne olma işlevine dikkat çeker. Doğum sonrası bakım görevi sadece anneye bırakılmamıştır. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerim’de öncelik olarak annelik biyolojik bir durum olarak ele alınmıştır diyebiliriz.²⁷⁵

Hz. Peygamber bir kişinin evlenmeden önce evlenilecek kadının doğurganlık yönüne yani biyolojik durumuna dikkat etmesini tavsiye etmiştir. Nitekim bir adamın Hz. Peygamber’e (s.a.v) gelip: “Ey Allah’ın Rasulü! Ben soylu ve güzel bir kadın buldum; fakat o doğurgan değil onunla evleneyim mi?” diye sorması üzerine Hz. Peygamber “Hayır” cevabını vermiş, adam ikinci kez gelip sorduğunda yine aynı cevabı vermiş,

²⁶⁶ en- Nisâ 4/1.

²⁶⁷ Taberi, *Câmiü’l-Beyân* , 2/433-434.

²⁶⁸ Taberi, *Câmiü’l-Beyân* , 2/433-434.

²⁶⁹ Fâtır 35/11.

²⁷⁰ el-A’râf 7/189.

²⁷¹ er-Ra’d 13/ 8.

²⁷⁵ Amine Vedud Muhsin, *Kur’ân ve Kadın* (İstanbul: İz Yay.,1997), 52.

üçüncü kez gelip sorduğunda ise; “Sevimli ve doğurgan bir kadınla evlenin! Çünkü (diğer) milletlere karşı ben sizin (çokluğunuz) ile iftihar edeceğim” buyurmuştur.²⁷⁶

Çocuk sayısının özellikle de erkek çocuğu sayısının güç anlamına geldiği ve geçimi sağlamak amacıyla iş gücü kabul edilen ve cahiliye toplumunda çok önemli yeri olan doğurganlık meselesi sebebiyle kadınlara da buna göre muamele yapıliyordu. İslâmiyetten sonra da kadının bu vasfına verilen değer önemini korumaya devam etmiştir. Yukarıda verilen rivayeti incelediğimizde kadına verilen değerin ümmet bilinci ile açıklanabileceğini ifade edebiliriz. Bu durum Müslümanların sayılarının artması için bir vesile kabul edilir. Bu sebeple kusurlu kabul edilen kadının hoş karşılanmaması anlaşılır bir durumdur. Âyetlerde kadınların biyolojik yönlerine vurgu yapılması ve Hz. Peygamberin kadınların evlenmesini tavsiye etmesi bu durum ile açıklanabilir.²⁷⁷ İslam âlimlerince de bu konuya önem verilmiş ve evlenilecek olan zevce adayında şu şartların aranması müstehap görülmüştür:

1. Dindarlık: “Bir kadınla malı, güzelliği, asaleti veya dindarlığı için evlenilir; sen dindar olanı seç”²⁷⁸ hadisi bu vasa referanstır.
2. Doğurganlık: Bu vasıf, “Cana yakın ve doğurgan eşlerle evlenin; zira ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla diğer peygamberlere karşı övüneceğim” hadisinde²⁷⁹ dikkat çekilmiştir.
3. Asalet: “Nesliniz için hayırlı olanı arayın; size denk olanla evlenin ve onlarla evlendirin” hadisi²⁸⁰ bu konuda delil gösterilir.
4. Güzellik/ülfet: Güzellik eşler arasındaki sevgiyi artırır. “Müminin Allah korkusundan sonra elde edeceği en iyi şey sâlih bir eştir; ondan bir şey istediğinde itaat eder, ona baktığında içi açılır, ona söz verdiğinde yerine getirir, onun yanında değilken kendisini ve çocuklarını korur”²⁸¹ hadisi de bu hususa işaret eder. Evlilik sürekli birliktelik olduğundan genel anlamda geçimsizliğe yol açan

²⁷⁶ Nesâ’î, “Nikâh”, 11; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 3.

²⁷⁷ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Kitabiyat Yay., 2000), 221.

²⁷⁸ Buhârî, “Nikâh”, 15.

²⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, 3/ 245

²⁸⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

²⁸¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 5.

davranışlardan sakınılması ve evliliğin devamlılığını sağlayacak özelliklerin tercih edilmesi tavsiye edilmiştir.

1.2. Kur'ân -ı Kerim'de Hamileliğin Aşamaları

İnsanlığın başlangıcından itibaren insanlar, kökeni ve yaratılış biçimini sorgulama çabası içine girmiştir. Yaratılışın ne zaman, nasıl olduğu ve amacının ne olduğu her tarih ve toplum için merak konusu olmuştur. Bu konuda yapılan araştırmalarda dini metinler en büyük ve güvenilir kaynaklar olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaratılış aşamaları ve hamilelik süreci ile ilgili bilgilerin modern bilimin bulgularıyla uyuyuyor olması Kur'ân'ın mucizevi yönünü koymaktadır.²⁸² Kur'ân-ı Kerim'de insanların çiftler halinde yaratıldığı, çiftlerin birbiriyle huzur bulduğu ve yalnızlıklarının giderildiği belirtilir: “Sizi (aynı genetik ve ruhsal özellikleri taşıyan) bir tek nefisten yaratan ve kendisinde huzur/sukûn bulması için o bir tek nefisten zevcini; eşi ve eşitini halk eden Allah'tır. Erkeği eşi ile ilişkiye girince o hafif bir yük yüklenerek gebe kalır ve o hafif yükünü bir süre taşır. Gebeliği ağırlaşır doğum yaklaşıncı da Allah'a şöylece yakarılır: Bize beden ve ruhen sağlıklı bir çocuk verirsen sana daima şükredenlerden olacağız.”²⁸³ Âyette nefis olarak geçen kelimenin bazı eski tefsirlerde Hz. Âdem olarak geçtiği görülür. ²⁸⁴ Ancak bu, isabetli bir görüş değildir. Zira bu görüş esas alındığında Hz. Âdem ve Havva'nın çocukları doğunca Allah'a ortak koşmuş olmaları gerekir. Oysaki hiçbir İslam kaynağında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın şirke girdiği bilgisine rastlanmamaktadır.

Tefsir kaynaklarında âyetlerdeki durumun vuku bulmuş bir olay değil de temsili olarak müşriklerin cahilliklerine vurgu yapıldığı belirtilmektedir. Âyetin putperest Arapların asıl yaratıcının Allah (c.c) olduğunu bilmelerine rağmen ona ortak koşmalarını tenkit ettiğini ifade etmektedir. Zira bu insanlar kişinin yaratıcısının, annenin gebe kalmasını sağlayanın, ana rahmindeki çocuğun beslenmesinin ve gelişiminin ancak Allah'ın yaratmasıyla olduğunu, hiçbir insanın bunu değiştirmeye güç yetiremeyeceğini

²⁸² Sabiha Saadat, *Human Embryology and the Holy Quran: An Overview*, (Int J Health Sci (Qassim). 2009 Jan;)3-1/103–109.

²⁸³ el-A'râf 7/189.

²⁸⁴ Bk. Taberi, *Câmiü'l-Beyân* 11/143; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 8/337.

inkâr etmiyorlardı. Doğacak çocuğun sağlığı hakkında bir bilgiye sahip olmadıkları için çocuk doğana kadar Allah’a yakarıyor dua ediyorlardı. Çocuk doğduktan sonra Allah’a şükretmek yerine putlara ve farklı nesnelere, araçlara şükranlarını iletiyorlardı. Bu sebeple çocuklarına “Abdul-Uzza” (Uzza’nın kulu), “Abduş-Şems” (Güneşin kulu) ve benzeri adlar vermişlerdi.²⁸⁵ Razi, Havva’nın Âdem’nin kaburga kemiğinden yaratılması görüşünü kabul etmeyip buradaki “nefis”ten kastın Havva’nın Âdem ile aynı türden yaratmış olduğunu ifade eder. Zira Allah (c.c) nasıl ki doğrudan Âdem’i yarattıysa Havva’yı da aynı şekilde yaratmaya muktedirdir.²⁸⁶

Allah bütün insanların kendisinden yaratıldığı Âdem’i yarattıktan sonra kendisiyle arkadaş olması, huzur/sukûn bulması için Havva’yı yarattı. Âyette geçen “sukûn” kelimesi huzur bulmak ve yerleşmek manasına gelmesi muhtemeldir. Mesken kelimesi de burada yerleşmek kelimesinden gelir. Evlilik tabiri de bu anlamda kullanılır. Kadın ve erkek birbirine yuva olur. Bir nevi ev, yani aile huzur bulunan mekandır. Eşler ve çocuklar aralarında sevgi bağı sayesinde sukûn/seken içinde yaşarlar. Bu bağın oluşması için evlilik dışı ilişkiler yasaklanmış, aile olmanın önemine dikkat çekilmiştir.²⁸⁷ Kur’ân’a göre çiftlerin bu birbirini tamamlama, eksikliklerini giderme, aradaki sevgi ve güven duygusuyla bir sükûnet ve rahatlık hali ortaya çıkar. Belli bir cinsel olgunluğa geldikten sonra sükûnet bulma ihtiyacı hisseden birey bunu ancak sağlıklı bir cinsel yaşantı ile sağlayabilir. Bunun için Allah (c.c) eşler var etmiş ve birbiriyle sukûn bulmalarını ve yalnızlıklarını giderip birbirlerini tamamlamalarını sağlamıştır.²⁸⁸

Eşlerin birlikteliğinden asıl amaç, huzur bulmaları, güven, istikrar ve yakınlıktır. Huzur ve güven içinde kurulan bir yuvada yeni nesiller ürer ve bu nesiller, insanlık mirasını taşır. İslam eşlerin buluşmasını geçici heves ve eğlence aracı olarak kabul etmez.²⁸⁹ “Ondan da kendisinde sükûn bulsun” yani kendisi ile teselli bulsun, huzur bulsun diye eşini (Havva’yı) yaratan” O dur. Cennette olan bu yaratmadan sonra ikisi de dünyaya indirilmiştir. “Eşini örtüp bürüyünce” ifadesinden kastın cima olduğu söylenmiştir.²⁹⁰ “(Eşi) hafif bir yük yüklendi.” ifadesinde kadının eşi ile cinsi

²⁸⁵ Ebû'l-A'la el-Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, tahkik: Ahmed İdris (Kuveyt: Darü'l-Kalem, 2010), 124.

²⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 11/199-201.

²⁸⁷ Süleyman Karagülle, *Arâf sûresi Tefsiri*, Kur'ân Seminerleri 151, (İstanbul, 15 Mart 2002).

²⁸⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da Cinsel İçgüdü* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 330.

²⁸⁹ Seyyîd Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* 2/625

²⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/537-538.

münasebette bulununca hafif bir yük yüklendiği, cenine hamile kaldığı belirtilir. Âyette geçen “yük” kelimesini açıklamak için âyetin okunuşuna dikkat çekilmiştir. Buna göre üstünlü okuyuşta ağaç dalında veya karında bulunan bir yük kast edilir. Esreli okuyuşta ise sırttaki veya baş üzerindeki bir yük ifade edilir. Bazı âlimler kadının hamilelik yükü ile ilgili olarak her iki okuyuşu da kabul eder. Kadının karnındaki yük görünmediği için üstün, binek sırtındaki yüke benzetilerek dışardan anlaşıldığı için de esreli okumuştur.²⁹¹

Yük çok hafif olduğundan anne onu neredeyse hissetmiyor, zorluk çekmeden taşıyor. Cenin başlangıçta sadece bir nutfe olduğu için hafif tabiri kullanılır.²⁹² Ebu Suud’a göre cenin nutfe ve alaka halinde iken sonraki evrelere nispeten çok daha hafiftir. Bundan maksat Allah’ın yaratma safhasındaki kolaylık nimetine dikkat çekmektir. Allah (c.c) birden ağır bir yükletmemiş derece derece yükün ağırlığı artmıştır. Bu âyette gebelik hafif ve ağır olmak üzere iki devir olarak sınıflandırılmıştır. Alaka ve nutfe hallerinde cenin henüz ağırlaşmadığı için yaklaşık ilk altı aylık süreç hafif, doğumun yaklaşması, yükün ağırlaşması gibi nedenlerle sonraki süreç ise ağır gebelik olarak adlandırılmıştır. “Bununla gider, gelirdi.” Bu lafızdan kasıt hafif bir yük olan meni ile gider gelir, onu taşırdı. Hamileliğin ilk günleri anne bebeği çok hissetmediği için hafiftir ama gittikçe ağırlaşır. Kadın hamli ile hayatına devam etmeye çalışır. Bu yük ağırlaşınca kadar da kendisine bir sorun çıkarmaz.²⁹³

Âyette geçen “Nihayet ağırlaşınca” rahimde çocuğun büyümeye başladığını, git gide doğumun yaklaştığını ifade eder. Hz. Âdem ile Hz. Havva “Eğer bize sağlıklı bir evlât verirsen, kesinlikle sana şükredenlerden oluruz” diyerek Allah’(c.c) dua ettiler. Artık hamileliğin son günlerinde her iki eş de çocuğun sağlıklı ve güzel bir evlât olması için dua ediyorlardı. Daha anne karnındaki bir çocuk için geleceğe dair tüm temennilerinin karşılığının ancak Allah (c.c)’dan olacağını biliyor ve ona sığmıyorlardı.²⁹⁵ Bu âyette kadın ve erkeğin yaratılıştaki eşitliği, erkek ve kadının birbirlerine karşı hissettiği duygusal ilgi ve sevgi, devamında gelen cinsel birleşme ve bunun neticesinde hamilelik süreci ve doğum kısaca anlatılır.

²⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 7/537-538.

²⁹² Sâbûnî, *Safvetü’l-tefâsîr*, 338.

²⁹³ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 11/199-201.

²⁹⁵ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 11/199-201.

Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaratılışına dair âyetlerde iki tür yaratılıştan söz edildiği söylenebilir. Bunun ilki nutfе, toprak, çamur gibi fiziksel yaratma ve ardından ruh verme; ikincisi ise bir erkek ve dişinin birleşmesi sonucu Allah'ın yaratmasıyla meydana gelen yaratmadır. “Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi birbirinize eş kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiçbir dişi ne gebe kalır ne doğurur.”²⁹⁶ âyetinde iki yaratmaya da atıfta bulunulmuştur. Önce nutfeden mahiyeti kesin olarak bilinmeyen yaratma daha sonra erkek ve dişi olarak eşler halinde ve onların birleşmesiyle ortaya çıkan yaratma. Razi'ye göre bu âyetteki “topraktan” lâfzı, Hz. Âdem'in (a.s) yaratılışına, “Sonra bir meniden” lafzı da insanların yaratılışına işaret eder. Cenâb-ı Hakk'ın bu lafızlarının hiçbir yoruma ihtiyacı olmadığını, bilâkis “sizi ... yarattı” ifadesindeki hitabın tüm insanlara olduğunu, bütün insanların da Hz. Âdem'in neslinden olduğunu, dolayısıyla yaratılışın önce topraktan sonra meniden yaratıldığını ifade eder. Zira tüm insanlar meniden, meni gıdalarından, gıdalar da topraktanır. Öyleyse insanoğlu topraktan meydana gelmiştir.²⁹⁷

Anne yaratma aşamasında bir vesiledir. Asıl yaratıcının Allah (c.c) olmasıyla annenin bu vazifesinin kıymeti göz ardı edilemez. Kişinin rabbi ve annesi ile olan ilişkisi daha doğmadan önce başlamış durumdadır. Bu ilişki hayat boyu devam eder. “Allah, her dişinin neyi yüklendiğini (neye hamile kaldığını) ve döl yataklarının neyi eksiltip neyi eklediğini bilir. O'nun Katında her şey bir miktar (ölçü) iledir.”²⁹⁸ âyeti Allah'ın gücü ve kudretini, her şeyin onun bilgisi dahilinde gerçekleştiğini gösterir. Anne karnındaki bebeğin erkek mi dişi mi, güzel mi, çirkin mi yoksa tam mı, noksan mı olduğunu, doğum zamanını, vaktinden önce mi veya sonra mı doğacağını ancak Allah (c.c) bilir.²⁹⁹ İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (sav) “Gaybın anahtarları beş tanedir” buyurmakta ve bunlar arasında: “Rahimlerin neyi eksilttiğini de Allah'tan başka hiçbir kimse bilemez” ifadesi de yer almaktadır.³⁰⁰ İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, dokuz aydan daha fazla veya dokuz aydan daha az bir süre ile rahimlerin artan ve azalan sürelerini, anne rahmindeki çocuğun bütün gelişim aşamalarını bilir. Organlarında ve

²⁹⁶ el-Fâtır 35/11.

²⁹⁷ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 18/385-386

²⁹⁸ er-Ra'd 13/ 8.

²⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-kadîr el-câmi beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, (Kâhire: Dâru'l-hadîs, 1964) 3/65.

³⁰⁰ Buhârî, “İstiska”, 29, 1; “Müsned”, 2/ 24, 52, 58, 122.

kabiliyetinde nelerin azalıp arttığını görür.³⁰¹ Mücahid'e göre ise hamile kadının ay hali olması halinde çocuğunda bir eksiklik var demektir. Hamilelik dokuz aydan fazla sürerse bu da eksikliğin tamamlanmasına işarettir. Bu eksiklik ve artış, rahimdeki kan oranındaki artış veya eksilmedir. Bir diğer görüşe göre de bundan kasıt, çocuğun bir uzvundaki eksiklik veya fazlalıktır. Bazı âlimlere öre ise “eksiltmek” ay halinin kesilmesi, “arttırmak” ise doğum sonrası lohusalık sürecidir.³⁰²

Hız. Ömer'den de rivayet edildiğine göre, bir kadın alta ya da doğum yaptığı için Hız. Ömer'in huzuruna getirildi. O da kadının recm edilmesi hakkında müşaverede bulundu. İbn Abbas ise buna karşılık olarak, “O kadın, Allah'ın kitabıyla size karşı delil getirirse, getirebilir” dedi; sonra da “Karnında taşıması ve sütten kesmesinin süresi otuz aydır.”³⁰³ ve “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler.”³⁰⁴ âyetlerini hatırlattı ve bu iki âyetten, hamileliğin en aşağı müddetinin altı ay olduğu sonucunu çıkardı.³⁰⁵ Başka bir rivayette ise yeni evlenmiş bir adam Hız. Ali'ye gelerek; “Ben bekâr bir kızla evlendim. Fakat kendisinden bir şüphem olmamasına rağmen hamileliği altı ay sürdü ve doğum yaptı.” dedi. Hız. Ali; “Allah Teâlâ “Çocuğun (karında) taşınması ve sütten kesilmesi, otuz aydır.”³⁰⁶ ve “Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.”³⁰⁷ buyurmuştur, bu sebeple hamileliğin müddeti en az altı aydır ve çocuk senin çocuğundur.” dedi.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ (٧) ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ (٨) ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (٩)

“Allah yarattığı her şeyi güzel yapmış ve insanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır. Sonra onun neslini/zürriyetini, (dış görüntüsü ve geliş şekliyle) önemsenmez bir suyun özünden üretmiştir. Daha sonra onu tesviye etmiş (biyolojik yapısını düzgün bir şekilde yaratıp şekillendirmiş) ve ona kendi Rûhu'ndan üflemiştir. Böylece sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”³⁰⁸ İnsanın başlangıçta “halk” fiilli ile yaratılmasından sonrasında ise bir döl suyundan kendi neslini devam

³⁰¹ Mevdudi, *Tefhimul Kur'an*, 13/8.

³⁰² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 9/433-434.

³⁰³ el-Ahkâf 46/15.

³⁰⁴ el-Bakara 2/233.

³⁰⁵ Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 5/243.

³⁰⁶ el-Ahkâf 46/15.

³⁰⁷ el-Bakara 2/233.

³⁰⁸ Secde 32/7-9.

ettirebilmesi için kendisine üreme kabiliyeti verildiği ifade ediliyor. Bu yaratma çok kusursuz bir haldedir. Yüce yaratıcı toprağa hayat, şuur ve akıl verdi, insan gibi harikulade bir varlık yarattı. Hayatını devam ettirebilmesi için mükemmel bir mekanizmayı bedenlerine yerleştirdi. İnsanın yaratılışı topraktan başladığından âyette kasıt Hz. Âdem olabileceği gibi sonradan yaratılan tüm insanlar da olabilir. Çünkü insan topraktan beslenir, ürün yetiştirir ve ona bağımlıdır. İnsanın hayatını idame ettirebilmesi için gıda gereklidir ve onun kaynağı da topraktır. Daha sonra bir meniden insanı yaratmaya devam etti. O meni, o su sayesinde insana üreme, zürriyetini devam ettirme imkânı verir. Ruhundan ifadesinden maksat insanın şerefini ve kıymetini ortaya koymak ve onu var eden yaratıcı ile münasebetini ortaya koymaktır.³⁰⁹ Ruhundan bir parça Âdem'e verdi derken; kendi ruhundan değil, Âdem için hazırladığı ruhtan Âdem'e vermesidir. Ruh ile bedeni birleştirip ve böylece insana dönüştürmektedir. Hem bedeni hem ruhu Allah yaratmış olmasına rağmen sadece ruhu kendine izâfe eder. Bedeni izâfe etmeyip sadece ruhu izâfe etmesinin sebebi insanın yüceliğini ve ruhun değerini ortaya koymak içindir. O halde insan ne sadece ruh, ne de sadece bedendir. Ruh ve bedenin bileşkesindendir.³¹⁰

Abdullah b. Abbas'tan rivayet edildiğine göre: "Her şeyi en güzel şekilde yaratan" sözünden maksât Allah'ın (c.c) her şeyi sağlam yaratmasıdır. Katade (ö.117/735) ve Mücahid'e (ö. 103/721) göre ise Allah'ın (c.c) yarattığı her şeye verdiği şeklin, en güzel şekil olmasıdır. Mevdudi (1903-1979) tefsirinde; bundan maksat: "Nefsini bilen Rabbini bilir." olduğunu söyler.³¹¹ Daha sonra *وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ* "Sizin için işitme, gözler ve gönüller var etti."³¹² âyetinde söz konusu edilen nimetleri insana dünyevi ve dini alanda en iyi şekilde kullanması için verdiğini belirtir. Zira bunlar duymanız, görmeniz ve aklınızı kullanmanız içindir. Allah'ın insana verdiği bu nimetler Allah yolunda, ona kulluk yolunda kullanılmalıdır. Meselâ kulakları Allah'ın emirlerini ve vahdaniyetini dinlemeniz için, gözleri, Allah'ın (c.c) kevnî âyetlerini görmeniz için, kalpleri de bu hakikâtları kavrayıp delil getirmeniz için bahşetmiştir.³¹³

³⁰⁹ Sadi Eren, Secde sûresi tefsir dersleri, <https://www.youtube.com/watch?v=iSSWkfiolmk>, (Erişim: 20 Kasım 2014).

³¹⁰ Ali Küçük, *Besâiru'l Kur'ân* (Konya: Adım Adım Ofset, 2016), 4/32.

³¹¹ Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 4/325; ayrıca bk. Taberi, *Câmiü'l-Beyân*, 6/454.

³¹² es-Secde 32/9.

³¹³ Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 4/325.

Yukarıdaki âyetlerde insanın mükemmel bir şekilde yaratılışı ve bunun bir şükürü gerektirdiğine dikkat çekilmiştir. Hayat Allah'tandır. İnsan varlığını Allah'a borçludur. Sıradan bir toprak parçası iken ona beden ve ruh verilmiş onu mükemmel bir varlık haline getirmiş olan Allah'a karşı insanların nankörlüğü hatırlatılıyor. Bu nimetler “hayvanlar gibi yaşayın” veya “hayvanlar gibi orman yasalarına göre yaşayın” diye bahsedilmedi. Kalp, hayatı anlamak, doğru düşünce ve eylemi bulmak, gözler, körler gibi olmayıp nesneyi görmek; kulaklar ise işitmek için verildi. Âyet aynı zamanda insanların şüküründeki azlık ve/veya yokluğa dikkat çeker.³¹⁴ İslam'da insanın çektiği hiçbir sıkıntı ve zahmet sebepsiz değildir. Bu zorluklar idrak edebilen kişiler için bir öğrenme sürecidir. Gebelik ve doğum da bir kadının hayatındaki en zorlu süreçlerden biridir. Bu nedenle yaratılışın Allah'ın (c.c) bilgisi dışında olmaması neslin devamı noktasında insanın sadece aracı olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an'daki hamilelik evrelerinden bahseden âyetleri detaylı olarak incelediğimizde günümüzde bilimin ortaya koyduğu bilgilerle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

“Sizi de annelerinizin karınlarında, üç karanlık içinde, bir yaratışın ardından diğerine çevirerek yaratıyor. Rabbiniz olan Allah işte budur.”³¹⁵

Âyette bahsedilen bu karanlık evrelerin şuna tekabül etmesi mümkündür. Birinci karanlık, hücre fazıdır. Bu evre fallopta gerçekleşir ve karanlık bir tüneli andırır. Sonrasında doku fazı vardır ve bu ikinci karanlık evredir. Anne rahminin derisi içinde bulunan bu bölge de karanlık bir ormanı andırır. Sonrasında organ fazı vardır ve bu da amnion denilen ve deniz dibini andıran bir sıvı ile kaplıdır.³¹⁶

Âyet insanın mucizevi yaratılışına dikkat çeker. “Sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde bir yaratılıştan sonra öbür yaratılışa geçirerek yaratıyor” Katade ve es-Süd-dî şöyle demişlerdir: Nutfeden sonra alaka (sülük gibi bir kan) sonra bir çiğnemlik et, sonra kemik, sonra da et olarak yaratır. İbn Zeyd'e göre, Allah insanı Âdem'in belinde yarattıktan sonra annelerin de karnında yaratmıştır. Ebu Ubeyde, ilk aşamayı erkeğin sulbünün karanlığı, ikinci aşamayı kadının karnının karanlığı ve son aşamayı ise rahim

³¹⁴ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Arslan Yayınları, 1990), 13/121-122.

³¹⁵ ez-Zümer 39/6.

³¹⁶ Williams P., *Basic Human Embryology* (Canada: JB Lippincott, 1984), 64.

karanlığı şeklinde açıklamıştır.³¹⁷ Maverdi ise şöyle demiştir: Önce baba sırtında, sonra anne karnında sonra da yaratılış ile dünyaya gelmesidir.

Mücahid, İbn Abbas ve Katade “Üç karanlık içinde” ifadesini karın karanlığı, rahim karanlığı ve meşime (eş) karanlığı şeklinde açıklamıştır. Bu tabakaların da rahim içerisinde birbirini kuşatan zarlar olduğu kabul edilir. İlki amnion zarıdır ve içi su doludur. Bu zar cenini korur. İkincisi ceninin besin ve oksijen almasını sağlayan, amnion zarını kuşatan kornion zarıdır. Hamileliğin bitimine doğru kalınlaşan ve astar gibi rahmin içini kaplayan, kan damarları yoluyla çocuk için besin sağlayan “düşen zar”dır. Bu ismi almasının nedeni hamilelikten sonra düşüyor olmasıdır.³¹⁸ Rahim karanlığında döllenmiş hücreye (zigot) nutfe, hücrenin rahim duvarındaki asılı vaziyetine alaka denir. Bu şekilde rahimde gelişimini devam ettiren embriyo, önce mudga denilen şekilsiz etimsi bir yapıya dönüşür ve zamanla diğer aşamalarda kemikler oluşur; kemikler kaslar, damar ve sinirlerle kaplanarak insan bedeninin oluşumu tamamlanır.³¹⁹

“İşte bu yaratıcı, rabbiniz Allah’tır. Hükümrانlık O’nundur; O’ndan başka tanrı yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşabiliyorsunuz?”³²¹ Âyette tabakaların karanlık oluşuna dikkat çekilmektedir. Bu karanlık ortamda gerçekleşen her şeyin Allah’ın (c.c) bilgisi dâhilinde olduğu, dışarıdan bakınca fark edilemeyecek olan bu olayın da onun kudretinde olduğu ifade edilir. İkinci bir âyette ise: “Kıyametin zamanını bilmek sadece Allah’a havale edilir; kezâ O’nun bilgisi olmadan ne meyveler kabuklarını çatlatıp çıkar ne de bir dişi gebe kalıp doğurur.”³²² Âyette kıyametin ne zaman kopacağı, bitkilerin ne zaman yeşereceği ve bir dişinin ne zaman gebe kalıp doğuracağı bilgisinin yalnızca Allah katında olduğu bildirilir.³²³ Süleyman Ateş de sadece Allah’ın bu bilgilere vakıf olacağını söylemiş ve aynı görüşte olduğunu belirtmiştir.³²⁴ Oysa âyette kıyametin bilgisinin yalnızca Allah katında olduğu bildirilmiş, sadece bu bilgi Allah’a (c.c) tahsis

³¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 15/141-143.

³¹⁸ İbn Aşûr, 23/333-334.

³¹⁹ Karaman vd. *Kur’ân Yolu*, 4/525-526.

³²¹ ez-Zümer 39/6.

³²² el-Fussilet 41/47.

³²³ Bk. Râzî, 28/ 136; İbn Âşûr, Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tahir et-Tûnusî *et Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye, 1984), 25/6.

³²⁴ Süleyman Ateş, *İslâm’a İtirazlar ve Kur’ân -ı Kerim’den Cevaplar*, (Ankara: Emel Matbaa, 1971), 303.

edilmiştir. Âyetin devamındaki bitkilerin ve dişilerin durumunda ise tahsis yoktur. Ancak bunların bilgisi de Allah katında mevcuttur.

Netice olarak kıyametin bilgisi yalnızca Allah (c.c) katında olup bitkilerin meyve vermesi, dişilerin gebe kalması, doğurması ve ceninin cinsiyeti bilgisi insanlar tarafından da bilinmektedir. Günümüz teknolojisiyle de bu bilgilere kolaylıkla ulaşılabilir. Ancak önceden bilgi sahibi olduğumuz her işin gerçekleşeceği garantisini veremeyiz. Zira bitki meyvesini vermeyebilir, hamile kişi düşük yapabilir. Ancak Allah (c.c) katında her durumun bilgisi mevcuttur.³²⁵ Kur'ân'daki cenin oluşum aşamaları bilimsel bir mucizeye işaret eder. Zira insanın ana rahminde yaratılışı, anne karnında geçirdiği evreler ve dünyaya gelmesine kadar tüm aşamalar âyetlerle ortaya konulmuştur.

1.3. Kur'ân-ı Kerim'de Hamilelere Tanınan Kolaylıklar

İslam; kadın, neslin devamı, ümmetin çokluğu gibi konulara çok önem verdiğinden hamilelik süreci ve bu süreçteki dini ve manevi hayat ile ilgili konulara da önem vermiştir. İslam'da hamilelik süreci, doğum ve emzirme süreçlerinde kadının ibadetlerini yerine getirebilmesi için hukuki düzenlemelere yer vermiştir. Konu ile ilgili ilk olarak hamile kadının oruç ile ilgili durumunu ele alalım.

“Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı. İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar. Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir. Bir iyiliği mecbur olmadan yapan için bu (yaptığı) iyidir. Ama orucu tutmanız -bilerseniz- sizin için daha hayırlıdır.”³²⁶ Âyet hastalık, yolculuk ve oruca dayanacak güçte olunmadığı durumlarda orucun tutulmaması veya daha sonra tutulması hakkında bize bilgi verir. Kâsânî'nin (ö. 587/1191) ifadesine göre bu, bizzat hastalığın olması durumunda değil, oruç tutma neticesinde hastalığın zuhur edeceği durumlar için de geçerlidir.³²⁷ Hamile kadının kendine veya çocuğuna zarar gelme ihtimalinin bulunması durumunda oruç tutmamasına müsaade edilmiştir. Üstelik kadın bu durum sebebiyle kefarete değil, sadece kaza ile sorumlu tutulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah, yolcudan namazın yarısını kaldırdı, orucu da tutmama hususunda

³²⁵ Karaman vd. *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/719-720.

³²⁶ el-Bakara 2/ 183-184.

³²⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/614.

ruhsat tanıdı. Ayrıca çocuk emziren ve hamile kadınlara, çocukları hususunda endişe ettikleri takdirde, oruç tutmama ruhsatı verdi.”³²⁸ Bu hadiste ramazan ayında oruç tutmama ruhsatı verilenlere yolcular, hamile kadınlar ve emziren kadınlar örnek verilmiştir. Hamilelik sürecinde kadının orucu tutmamasına delil olarak bu hadis gösterilebilir. Bu ruhsat kadının hamilelik sürecinde yaşadığı zorlukları hafifletmek hem kendinin hem bebeğinin sağlık durumunu riske atmamak için konulmuştur. Hamilelik süreci sonrasında emme döneminde de kadının sık beslenme ihtiyacına yönelik olarak Ramazan orucunu tutma konusunda anne serbest bırakılmıştır.

Zina sonucu hamile kalan kadınların durumu ile ilgili olarak da bebeğin doğması ve süt emme sürecinin sona ermesiyle ancak had cezalarının uygulanabileceği, peygamberin uygulamaları ile sabittir. Nitekim rivayete göre, Hâmid kabilesinden bir kadın gelip; “Ya Resulallah! Ben zina ettim, beni temizle” dedi. Allah Resulü de onu geri gönderdi. Ertesi gün olunca kadın, “Ya Resulallah! Beni niye geri gönderiyorsun. Herhalde sen beni de Mâiz’i geri çevirdiğin gibi çevirmek istiyorsun. Vallahi ben (zinadan) gebe kaldım” dedi. Resulullah (s.a.v.) da “Ama şimdi hayır, doğuruncaya kadar, şimdi git” buyurdu. Kadın çocuğunu doğurunca bir bez parçasına sarıp Rasulullah’a getirdi ve “İşte onu doğurdum” dedi. Bunun üzerine Rasullâh (s.a.v.) da; “Git çocuğu süttten kesene kadar emzir” buyurdu. Kadın çocuğu süttten kesince elinde ekmek parçası tutabilen çocuğunu Rasulallâh’a getirip; “İşte Ya Rasulallâh! Onu ayırdım. Yemeğini de kendi yiyebiliyor” dedi. Bunun üzerine Efendimiz çocuğu Müslümanlardan birine vererek kadının recmini emretti. Bunun üzerine kadının göğsüne kadar bir çukur kazıp onu recmettiler.³²⁹

Konu ile ilgili başka bir rivayete göre de Rasullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kadın kasıtlı olarak bir kimseyi öldürdüğü zaman, hâmile olursa, bebeğini doğurup bir bakıcıya teslim edinceye kadar öldürülmez ve hâmile kadın zina ederse, doğum yapıp bebeğini bir bakıcıya teslim edinceye kadar recmedilmez.”³³⁰ Zina eden kadın ile ilgili verilen hadislerde ise daha çok doğacak olan çocuğun hayatı ve sağlığı düşünülmüştür. Hastalığı sebebiyle namaz kılamayan, rükû secde yapamayan kişiler oturduğu yerden

³²⁸ Ebu Davud, “Savm”, 43; Tirmizi, “Savm”, 21; Nesai, “Savm”, 51; İbn Mace, “Sıyam”, 12.

³²⁹ Ebu Davud, “Hudud” 4434, 4442; “Müsneid”, 348; İbn Ebi Şeybe 10 (No.87), Beyhâkî 8 (No.212, 221); Muvatta 821; Hakim 4, (No.369).

³³⁰ Müslim, “Hudud”, 22; Ebu Davud, “Hudud”, 24, 25.

kolayına geldiği şekilde ayaklarını uzatarak veya yan yatarak, buna da gücü yetmeyenler sandalye, tabure, sedir vb. yerlerde oturarak ima ile namazlarını eda edebilirler. Hz. Peygamber (s.a.v), basur hastalığı olan birinin nasıl namaz kılacağına sorulması üzerine; “Durabilirsen ayakta, gücün yetmezse oturarak ona da gücün yetmezse yan üstü uzanarak kıl”³³¹ buyurmuştur. Namazı eda etmeye gücü yetmeyen kişi gücünün yettiği haliyle ima ile namaz kılabilir. Rükû ve secdeyi tam yapamayan kişi ayakta veya oturarak rükû ve secde yapabilir. Rükû için başını biraz öne eğmesi, secde için ise rükûdan biraz daha fazla başını eğmesi yeterlidir.³³² Baş ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz.³³³ Hamile kadının da eğer sağlığını riske atacak bir durum varsa veya eğilip kalkma konusunda sıkıntı yaşıyorsa namazını oturarak eda edebilir. Kur’ân-ı Kerim’de kadınlara tanınan kolaylıklar sadece ibadet alanıyla sınırlı kalmayıp sosyal hayatı içerecek mahiyettedir. (Boşadığınız) Kadınları, gücünüz oranında oturmakta olduğunuz yerin bir yanında oturtun, onlara 'darlık ve sıkıntıya düşürmek amacıyla' zarar vermeyin. Eğer onlar hamile iseler, yüklerini bırakıncaya (doğumlarını yapıncaya) kadar onlara nafaka verin. Şayet sizler için (çocuğu) emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin. (Durum ve ilişkilerinizi) Kendi aranızda maruf (güzellikle ve İslam'a uygun bir tarz) üzere görüşüp-konuşun. Eğer güçlük içine girerseniz, bu durumda (çocuğu) onun (babası) için bir başkası emzirebilir.³³⁴ Bu âyette açık bir şekilde hamile kadının haklarını korumak, bebeğin ve annenin nafakasını temin etmek konusunda uyarılarda bulunulmuştur.

2. KUR’ÂN-I KERİM’DE ANNELİK

2.1. Anne-Çocuk (Yeni Doğan) İlişkisi

2.1.1.Emzirme Süresi

Dünyaya gelen bir bebek ile anne arasında güven ve bağlılık duygusunun oluşması için ten teması büyük öneme sahiptir. Anne rahminde dokuz ay yaşayan bir bebek, dünyaya gelmesi ile beraber dış dünyaya uyum sağlaması noktasında bazı zorluklarla

³³¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 181.

³³² Merğînânî, *el-Hidâye*,

Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti’l-mübtedî*, 1/76-77.

³³³ Ebü’l-Fazl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, 1/260.

³³⁴ et-Talâk, 65/6.

karşılaşacaktır. Bunların aşılması ancak annenin sevgisi, merhameti ve şefkâtiyle mümkün olabilir. Anne ve bebek arasında bu bağın en sağlıklı şekilde kurulması süt emme ile mümkündür. Çocuğun eğitimi ve terbiyesi için de süt emme süreci çok önemlidir.³³⁵ Bebeğin doğum sonrası ilk altı ay boyunca ihtiyaç duyduğu bütün mineral, vitamin, kalsiyum ve protein anne sütünde mevcuttur. Sağlıklı bir neslin ancak sağlıklı bir beslenme ile mümkün olabileceği bilimsel olarak kanıtlanmıştır.³³⁶ Bu beslenme hem psikolojik hem de biyolojik olarak annenin desteği ile gerçekleşir. Yeni doğan bir bebek için anne sevgisi, şefkâti ve sütü temel besin kaynağıdır. Kur'ân-ı Kerim'de de örneğin Hz. Musa kıssasında anne bebek ilişkisinde sevginin ve anne çocuk ilişkisinin önemi tasvir edilmiştir.³³⁷

Kur'ân-ı Kerim'de bu sürecin en sağlıklı şekilde atlatılması için süt emme süresi ve süttten kesme hakkında âyetler mevcuttur. İlgili âyetleri inceleyecek olursak: Bunlardan biri “Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer.”³³⁸ âyetidir. İbn Abbas şöyle demiştir: Hamileliğin dokuz ay sürmesi durumunda süt emzirme süresi on bir ay olmalıdır. Eğer hamilelik altı ay sürerse süt emme süre yirmi dört ay olmalıdır.³³⁹ Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler.³⁴⁰ Yine İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, altı aylık hamilelik neticesinde doğuran bir kadının çocuğunu tam iki yıl emzirmesi gerekir. Anne yedi aylık bir hamilelik geçirdiyse emzirme süresi yirmi üç ay olmalıdır. Bazı İslam âlimlerine göre ise bu iki yıl tahdidi olup doğmuş olan her çocuğun süt emme süresini ifade eder.³⁴¹ İbn Abbas (r.a) buna “Çocuğun (karında) taşınması ve süttten kesilmesi, otuz aydır.”³⁴² âyetini delil gösterir. Âyet hamilelik ve çocuğun süttten kesilme süresini kapsar. Her iki durumdan birinin azalması, diğerinin artmasına olanak tanır.³⁴³

Konu ile ilgili bir rivayette Hz. Osman (r.a)'a bir kadın gelir ve altı aylık hamile iken doğum yaptığını söyler. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a) kendisine had cezası

³³⁵ İbrahim Canan, *Kur'ân'da Çocuk* (İstanbul: Cihan Yay., 1984), 125.

³³⁶ Wilhelm Reich, *Geleceğin Çocukları*, çev. Sertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1996), 19.

³³⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da Anne Çocuk İlişkisi, Çocuğun Doğumdan Sonraki İlk Gelişim Evresi*, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 2007, Sayı 30 /10.

³³⁸ el-Ahkâf 46/15.

³³⁹ Kurtubî, *Camiu li-ahkami'l-Kur'ân*, 16/66-67.

³⁴⁰ el-Bakara, 2/233.

³⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 13/6405.

³⁴² Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 5/244.

³⁴³ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 5/241-243.

uygulamak ister. Ancak Ali (r.a) buna müsaade etmez ve şu âyetleri hatırlatır: “Onun taşınması ve sütten kesilmesi de otuz aydır”, “Anneler evlâtlarını iki bütün yıl emzirirler.”³⁴⁴ Buna göre süt emzirme süresi yirmi dört ay kabul edilirse hamilelik altı ay olur” der. Hz. Osman da had cezasını uygulamaktan vazgeçer. Bu husus Bakara sûresinde şöyle anlatılır: “Analar çocuklarını iki tam yıl emzirsinler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyen içindir. Anaların marufa uygun yiyecek ve giyeceği, çocuğun babasına aittir. Kimseye gücünün üstünde yük yüklenmez. Çocuğu yüzünden ne anne zarara sokulur, ne de baba. Mirasçının sorumluluğu da aynıdır. Anne ve baba, karşılıklı anlaşma ve danışma ile çocuğu sütten kesmek isterlerse bunun ikisine de günahı olmaz. Eğer çocuklarınıza sütanne tutmak isterseniz, ücretini marufa uygun olarak ödedikten sonra, bunun size bir günahı olmaz. Allah'tan çekinerek korunun. Bilin ki her şeyi gören Allah'tır.”³⁴⁵

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler.” ifadesi gereğince süt emzirmede iki yıl üst sınır olarak kabul edilir.³⁴⁶ Mücahid’e göre âyette boşanan ve emzirme çağında çocuğu olan annelerin, eğer isterlerse çocuklarını iki tam yıl emzirmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Anne bundan fazlasını yapmakla yükümlü değildir. Boşanmış olan annenin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak boşayan eşe düşer. Harcamada ne israf ne de eksik olmalı, babanın gücü nispetinde olmalıdır. Anne ve baba bu antlaşmalarında eksiklik yapmaları halinde birbirlerine veya çocuğa zarar vermemelidirler. Anne çocuğun süt emme hakkını elinden almamalı, baba da süt emzirtmek isteyen annenin elinden çocuğu almamalıdır.³⁴⁷ Seyyid Kutub (ö.1966) bu hususta şöyle der: Allah (c.c) boşanmış olan annenin omuzlarına bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bunu annenin veya babanın fitri özelliğine bırakmamıştır. Zira anne babanın kendi aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle masum yavrular zarar görebilmektedir. Bu sebeple Allah (c.c) çocuğun hakkını garanti altına almıştır. Zira Allah anne babaların evlâtlarına olan şefkâtlerinden daha fazla şefkât sahibidir. Anne babanın çocuklarına karşı sorumlulukları olduğu gibi babanın da evladına ve hayatını kendi evladının bakımına adanmış olan annenin yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını tatlı bir dille karşılaması ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir.³⁴⁸

³⁴⁴ el-Bakara 2/233.

³⁴⁵ el-Bakara 2/233.

³⁴⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 2/115.

³⁴⁷ Sâbûnî, *Sâfvetü’l-Tefâsîr*, 1/278-279.

³⁴⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/180.

İlk üç ayın hamilelikten sayılmadığı ve bebeğin bu süreçte nutfe, alaka, çiğdem şeklinde olduğu kabul edilir. “Eşini örtüp bürüyünce (eşi) hafif bir yük yüklendi. Bununla gider gelirdi”³⁴⁹ âyetinde kastın bu süreç olduğu anlaşılır. Süt emme süresi ile ilgili bir diğer âyette ise “Annesi onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur.”³⁵⁰ buyrulur. Âyette bu süreç iki yıl ile sınırlandırılmıştır. Bu normal olan süredir. Anne baba aralarında anlaştıktan sonra eğer çocuğun sağlık durumunu kötü etkileyecek bir hal yoksa iki yıldan önce de çocuğu sütten kesebilirler.³⁵¹ Her çocuğun gelişim durumu farklı olduğundan emzirilme süreleri de farklı olabilir. İki yıl ortalama bir süre olarak kabul edilebilir.³⁵² “Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur” ifadesi annenin bu uzun zaman zarfında çektiği meşakkate ve evlâtlar üzerindeki hakkının büyüklüğüne de işaret eder.³⁵³ Taberi’ye göre iki yıldan kasıt, doğum sonrası iki yıl boyunca çocuğun emzirilmesi gerektiğidir.³⁵⁴ Mücahid bu âyeti tefsir ederken, hamilelik sürecinde hem anne hem de çocuk zayıf durumdadır, bu sebeple iki zayıflık bir aradadır der. Çocuğun anneden ayrılıp emmenin de iki yıl içinde olmasından kasıt, çocuğun doğumu itibariyle iki yıl boyunca süt emmesi gerektiğidir.³⁵⁵

2.1.2. Süt Emme Sürecinde Anne-Çocuk (Yeni Doğan) İlişkisi ve Psikolojisi

Doğum ile beraber anneden fiziksel olarak ayrılan bebek anneye bağımlı olarak yaşamaya devam eder. Doğuma kadar fetüs evresinde annesi tarafından beslenen bebek doğumdan sonra da buna devam eder. Hamilelik sürecinde olduğu gibi bebek annenin bedeninden beslenmeye devam eder.³⁶⁰ Doğumdan sonraki süreçte anneye sıkı sıkıya bağlı olan bebek kişilik olarak farklı birisi olduğunu fark edemez, annesiyle aynı kişilik olduğunu düşünür ve kendisini annesinin bir parçası olarak görür.³⁶¹

³⁴⁹ el-Â’raf 7/189.

³⁵⁰ eLokman 31/14.

³⁵¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991), 11/414.

³⁵² Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 2/460.

³⁵³ Sâbüni, *Safvetü’l-Tefâsir*, 5/22., Ebi Kasım Muhammed Bin Ahmed İbn Cüzey El Kelbi, *et-Teshîl li-’ulûmi’t-tenzîl*, (Beyrût: Şeriketü Dârü’l-Erkâm, 1416/1995), 3/126.

³⁵⁴ Taberi, *Câmiü’l-Beyân*, 6/435.

³⁵⁵ Taberi, *Câmiü’l-Beyân*, 6/435.

³⁶⁰ Sigmund Freud, *Psikopatoloji Üzerine*, Çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 1997), 293.

³⁶¹ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Payel Yayınevi, 1995), 43; Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Antan (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1996), 121.

Anne ve sütanne tarafından çocuğun emzirilmesi “radaa” kavramı ile ifade edilir. Pek çok âyette bu kavrama yer verilir.³⁶² Kelime alçaklık, cimrilik, şerefsizlik gibi anlamlara da gelir. Kelime asıl anlam olarak deve, koyun veya keçiye sağarken süt sağma sesi duyulmasın diye doğrudan memeden süütün emilmesini ifade eder. Böylelikle süt emme, sağma işlemi kimse tarafından duyulmamış olur. Bu işlem o hayvan ve sütü emen arasında bir sır olarak kalır. Anne çocuk arasında görülmeyen sevgi, şefkât bağı süt emme ve ona sarılma dokunma yoluyla kurulur. Bu sevgi anne çocuk ilişkisi bağlamında önemli bir yere sahiptir.³⁶³

Gerçek doğum anının aslında anne karnından doğmakla olmadığını ancak anneden psikolojik olarak ayrılınca gerçekleşeceğini söyleyebiliriz.³⁶⁴ Annelik psikolojisi içgüdüselidir ve anne çocuk ilişkisinin sağlıklı olması açısından çok önemlidir. Yapılan çalışmalar annelerin çocuk ile olan ilişkilerinde onunla sıkı bağ kurmaya, onunla ilgilenmeye, dokunmaya, sevmeye fizyolojik açıdan hazır olduklarını ortaya koymuştur. Anne çocuk ilişkisinin güçlü ve sağlıklı olması yetişecek olan bireyin de sağlıklı olmasını sağlar. Sevgi ve şefkâtle büyütülen bir anne evladına da aynı sevgi ve şefkâtle yaklaşabilir fakat bu sevgi ve şefkâten mahrum kalan bir annenin çocuk yetiştirirken de zorlanacağını söyleyebiliriz.³⁶⁵

Beslenme sürecinde yani emme sırasında bebek ve anne arasında güven ilişkisi artar. Bebek anneye daha fazla bağlanmaya başlar. Anne de aynı şekilde mutlu olur ve bundan zevk alır. Bebek süt emerken anneye gülümser onunla oynamaya çalışır.³⁶⁶ Süt emme sırasında anne ile olan tensel temas ve karnında doymuş olmasından ötürü çocuk anne ilişkisinde mutluluk doruk noktalara ulaşır. Anne ve çocuğun ruhsal açıdan istikrarı için bu ilişkinin sağlıklı olması çok önemlidir.³⁶⁷ Çocuk ve anne arasındaki bağlılık, sevgi ve

³⁶² el-Bakara 2/233; en-Nisâ 4/23; el- Hac 22/2; el-Kasas 2817, 12; et-Talak 65/6.

³⁶³ er-Ragıb el-İsfefahan, *el-Müfredât fî ġaribi'l-Ķur'ân*, 196-197; İbn Manzûr, Lisânu'l- Arab, 8/128-125-128; el-Firuzâbadi, *Besairu zevi't-temyiz*, 3/76; el-Halebi, *Umdetü'l-huffaz fî Tefsiri eşrefi'l-elfâz*, 2/1 05-106.

³⁶⁴ Ayhan Aydın, *Yaşamın ve Sevginin Anlamı* (İstanbul: Gendaş, 2001), 36.

³⁶⁵ Lee Salk, *Çocuğun Duygusal Sorunları*, çev. Erzem Onur (İstanbul: Remzi Kitabevi,1995), 14; Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Rulı Sağlığı* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986), 25; Aysel Çağdaş, Zariife Şalin Seçer, *Anne-Baba Eğitimi* (Konya: Eğitim Kitabevi, 2004), 120; Aysel Çağdaş, Anne Baba Çocuk iletişimi (Konya: Eğitim Kitabevi, 2003), 27.

³⁶⁶ Martha Heinerman Pieper, William J. Pieper, *Akıllı Sevgi* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2001), 84.

³⁶⁷ Estela V. Welldon, *Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*, çev. Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 26; Dorothy Jogevard, Muriel James, Kazanmak İçin Doğarız, çev. Tülin Şenruh (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993), 192; M. Ali Bar, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 188.

şefkât dışarıdan bakılınca doğrudan görülemeyen duygulardır. “Radaa” fiilinin tutmak, tutunmak, bağlanmak gibi anlamları da vardır. Süt emme döneminde çocuk annesine hem biyolojik hem de ruhsal yönden bağımlı olarak yaşar, ona tutunur, ondan güç ve destek alır. Kur’ân-ı Kerim’de süt emme süresinin iki yıl olduğu ile ilgili âyetlerdeki emir, sadece çocuğun biyolojik olarak süt emme ihtiyacından değildir. Çocuğun psikolojik olarak da annenin sevgi ve şefkâtine olan ihtiyacın giderilmesi içindir. Bu süreçte anne çocuğunu severek ve isteyerek emzirmelidir. Bu sebeple âyette ifade edilen, mahza emir değil, çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi için tavsiye olarak da kabul edilmelidir.³⁷⁰

2.1.3. Sütten Kesme/Fisal

İki şeyin arasında bir boşluk oluncaya dek ayırmak anlamına gelir. Bu sebeple eklemler için de “ mefsil” denilmiştir. Veya bir topluluğun bir yerden ayrılması anlamlarında kullanılmıştır. “Kafîle” وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُقَدِّدُونَ “Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum!” dedi.³⁷¹

“Fisal” kavramı, ceninin ana rahmine düştüğü andan itibaren tüm dönemleri kapsayan bir kavram olarak kullanılır. Çocuğun zaruri olarak anneye bağımlı olduğu dönemleri ifade eder. Süt emzirme sürecinin son bulması da “fisal” olarak ifade edilir. Devenin sütten kesilmiş yavrusuna “el-fâsîl” denilmektedir.³⁷² Çocuk anneye bedenlen bağlı kalmamakla birlikte emme süreci sonrasında da onun yardımına ihtiyaç duyduğundan mutlak “ayrılmak” anlamında kullanılmayıp, sütten kesme manasında kullanılmıştır.³⁷³

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

“Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”³⁷⁴

³⁷⁰ Kasapoğlu, Kur’ân’da Anne Çocuk İlişkisi, 85.

³⁷¹ Yusuf 12/94.

³⁷² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/533-534.

³⁷³ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, 300.

³⁷⁴ Lokman 31/14.

Süt eme süreci annenin korumasız ve çaresiz durumdaki çocuğuna olan şefkâtini ve sevgisini ortaya koyar. Annenin hamilelik ve süt emzirme dönemindeki zorluklara katlanma sebebi çocuğuna beslediği sevgidir.³⁷⁵

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

Ana baba danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur.³⁷⁶ Süt emzirme süresinin üst sınırı iki yıl olarak anlaşılmaktadır. Anne babanın aralarında anlaşmasından kasıt Mücahid'e göre babanın rızasıdır. Anne tek başına çocuğu süttten kesme kararı alamaz. Babası da iki yaştan önce çocuğu süttten kestiremez ancak annenin rızası ile çocuk süttten kesilebilir.³⁷⁷ Bebeğin dünyaya gelmesi ile beraber kurduğu ilk bağ annesiyle ve ondan süt emmesi ile. Süt emme süreci bebek için asli ihtiyaç olan yeme güdüsünün karşılanması değildir. Manevi ve temel ihtiyaçlardan olan , anne sevgisini ve ona olan güveni hissetmenin de en iyi yoludur. Annenin bebekle olan teması sözlü veya sözsüz iletişimi bebekteki güven ve sevgi duygularını pekiştirir. Bu duyguların olumlu beslenmesi sonucunda daha sakin ve huzurlu bir bebeklik geçirir. Bu süreç ileride çocuğu sahip olacağı karakter ve psikolojisi için de hazırlık konumundadır. Bebeğin huzurlu olarak geçirdiği emme döneminden sonra bebek doyum noktasına ulaşır ve süt emmeyi zorlama olmaksızın bırakabilir.³⁸¹ Emzirme süreci çocukta olduğu gibi anne için de birçok psikolojik değişimin yaşandığı bir süreçtir. Annenin süt emzirme sürecinde çocuk ile kurduğu bağ sayesinde prolaktin ve oksitosin hormonları salgılar. Bu hormonlar sayesinde kendini mutlu ve huzurlu hisseder. Bebek ile olan tensel temas annede rahatlama duygusu uyandırır. Annede meydana gelen huzur ve rahatlama bebeğe de sirayet eder aynı şekilde bebek de rahatlar ve sakinleşir. Huzur ve mutluluk kaynağı bu sürecin aniden sonlandırılması her iki taraf için de çöküntüye sebep olabilir. Bu nedenle süttten kesme hamlesinin tıbben ve ruhen doyum noktasına ulaşılmış bir zamanda yapılması gerekir. Zira süttten kesme ile beraber bebek ile anne arasında sadece tensel bir kopuş değil psikolojik olarak ayrılma, kaybetme veya annenin çocuğunun aç kaldığını düşünmesi ve üzülmeleri durumları ile de karşılaşılabılır. Emzirme sürecinde aralarında oluşan bu güçlü bağın kopması anne de

³⁷⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/479.

³⁷⁶ el-Bakara 2/233.

³⁷⁷ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 2/123-126.

³⁸¹ Aysun Erol, *Bebeğinizi Memeden Ayırmak*, Erişim: 17 Nisan 2020, <https://www.doktortakvimi.com/blog/bebeginizi-memedan-ayirmak>

hormonal değişimlere de sebep olabilir. Sütten kesme sonrası başlayacak olan yeni sürece annenin ve çocuğun alışabilmesi içi anne çocukla zaman geçirmeli onunla ilgilenmelidir. Bu nedenle emzirme süreci çocuğun ve annenin hazır olduğu en doğru zamanda yapılmalıdır.³⁸²

2.1.4. Babanın Anne ve Çocuğun Nafakasını Sağlaması

Cahiliye toplumunda hiçbir hukuki ve sosyal hakkı olmayan kadının annelik sürecinde de aileye bir çocuk verene kadar neredeyse hiçbir söz hakkı yoktu. Babanın da ailenin nafakasını sağlama konusunda hiçbir hukuki sorumluluğu yoktu ve bu konuda da bir yaptırım durumu olmazdı. Kadının ve çocuğun durumu babanın inisiyatifine bırakılmıştı. Kur’ân-ı Kerim ile birlikte cahiliye toplumundaki bozukluklar ortaya konulmuş, kadının ve çocuğun nafakası ile ilgili hükümler vesilesiyle kadına toplumda hak ettiği değer verilmiştir.³⁸³ Bu sebeple çalışmada bir kadının hayatındaki en zorlu süreçlerden olan annelik sürecinde Kur’ân’ın gerektirdiği ölçüde babanın anneye ve çocuğa karşı olan sorumlulukları ele alınmıştır.

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.”³⁸⁴

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için” lafzından anlaşılacağı üzere emzirme süresinin iki yıl olması vacip değildir.³⁸⁵ Anne ve baba aralarında anlaşmaları takdirde iki yıldan önce de çocuğu sütten kesebilir. Annenin süt emzirme sürecinde boşanması durumunda veya boşanmadan sonra doğumun gerçekleşmesi durumlarında da “çocuk

³⁸² Sümeyra Topal vd., Emzirmenin Anne Sağlığına Yararları, Journal of Human Rhythm (Mart 2017), 3/1,25-31.

³⁸³ Demir, Safa, Kur’ân Öncesinde ve Kur’ân’da Kadının Annelik Konumu, 47.

³⁸⁴ el-Bakara 2/233.

³⁸⁵ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 1/ 415.

kendisi için doğurulan” şeklinde ifade edilen babanın evladının bütün ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğu belirtilir.³⁸⁶ Eğer boşanma durumu yoksa, annenin süt emzirme sürecinde sorumlulukları olduğu gibi, babanın da süttten emme sürecinde ve sonrasında eşinin ve evladının ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Müfessirler Bakara sûresinin bu âyetinin boşanmış kadınlar hakkında olduğunu söylerler. Çünkü âyet boşanma ile ilgili âyetlerin akabinde gelmiştir.³⁸⁷ Âyette emzirme sürecinde çocuğun bakımına dikkat çektiği için bu sonuca varılmıştır. Boşanmış kadının nafakasının baba veya babanın varisleri tarafından temin edilmesi gerekir.

“Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşılamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir. İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır”³⁸⁸ Âyet eşini boşayan kocalara boşanmış oldukları eşlerine baskı yapmamaları, oturdukları evlerden çıkarılmalarına sebep olmamaları, kendilerine kötü muamelede bulunmamaları, şayet hamile ise doğum ile biten iddetlerine riayet etmelerini ve nafakalarını vermeleri gerektiğini emretmektedir. Eğer koca ölmüşse kocanın malından ayrıca nafaka verilmez, kalan maldan kadının miras payı verilir. İddet süresi biten kadın halen çocuğu emzirmeye devam ederse, kendilerine ücretlerinin verilmesi gerekir. Zira kadın bu süreçte çocuğu emzirmek zorunda değildir.

“Aranızda uygun bir şekilde anlaşın” ifadesi anne ve babaların evlâtlarının beslenmesi ve idaresi için üstüne düşen sorumluluktan bahseder. Aralarında istişarede bulunmaları gerektiği ve verilecek olan ücretin hoşlukla verilmesi gerektiği ifade edilir. Eşler kendi aralarında anlaşılamazsa, örneğin baba vermesi gereken ücreti vermezse veya anne süt emzirmek için fazla ücret isterse çocuğu emzirmek için başka bir sütanne bulunmalıdır. Bu sütannenin ücretini de baba karşılamalıdır. Anne süt vermesi için zorlanamaz; ancak çocuk süt nmeden emmezse ve başkası da bulunamazsa çocuğun öz

³⁸⁶ Bk.: et-Talâk, 65/6.

³⁸⁷ Demir, Safa, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*, 56.

³⁸⁸ et-Talâk, 65/6.

annesini ücreti karşılığında emzirmeye zorlanabilir. Nikâh altındaki veya boşanmış anne için de aynı hüküm geçerlidir.”³⁸⁹ İbn Âşûr (1879-1973), annenin ve çocuğun nafakasını babanın karşılaması gerektiğini, zira çocuğun sütünün karşılanması hem babanın hem annenin görevi olduğunu söyler. Bu noktada tercih edilen ve en güzel yol çocuğun öz annesinin çocuğu emzirmesidir. Eğer anne süt emzirmeyi reddetse veya bundan bir ücret talep etse eşi bu ücreti karşılamak zorundadır. Kadın bir ücrette ısrar etmemeli, erkek de cimrilik etmemelidir.

“Aranızda güzelce konuşup anlaşınız” ifadesi önceliğin inatlaşma olmadan anlaşmaya varılması gerektiğine işaret eder. Aksi durumda koca sütünne bulmak durumundadır. Annenin tamahkârlığı ve babanın cimriliği sebebiyle böyle bir durum mecbur kalınmadıkça hoş karşılanmaktadır.”³⁹⁰ Kurtubî’ye göre ise süt anne bulunulmaması durumunda çocuğun zarar görmemesi için anne çocuğu emzirmek zorundadır. Baba da onların nafakalarını karşılamak zorundadır. Eğer boşanmış iseler ve anne buna rağmen çocuğu emziriyorsa, baba bir sütünne tutmuş gibi bunun ücretini karşılamalıdır.³⁹¹ Ku’ân-ı Kerim kadınların haklarını koruma altına almış ve mağduriyetlerini engellemiştir. Kadın süt emzirme sürecinde dahi zorlanmamış, kendi tercihi ile bunu yapsa bile tüm ihtiyaçlarının erkek yani eşleri tarafından karşılanmasını emretmiştir. Boşanmış kadınlar hakkında da aynı şekilde ayrılmış olsalar dahi annelik bağı devam ettiğinden, yine erkeğe kadının ve çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması görevini vermiştir.³⁹²

Bu hususta Rasulullah’tan (s.a.v) şöyle rivâyet edilmiştir: “Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir memurlarının çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve hepiniz idâre ettiklerinizden sorumlusunuz.”³⁹³ Bu dünyada herkese bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Hadiste sorumluluk sahibi kişi samimiyet ve sevgi timsali çobana benzetilmiştir. Zira o sürüsüne karşı merhametli davranır, onları besler, yedirip içirir. Hasta olanlarla ilgilenir en güzel otlakları seçip bakımlarına dikkat eder. Hadiste

³⁸⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerimin Türkçe Mealî Ali’si ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen yayınları, 1964), 8/ 375.

³⁹⁰ İbn Âşûr, *et Tahrîr ve’t-tenvîr*, 28/329-330.

³⁹¹ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmî’l-Kur’ân*, 17/443.

³⁹² Demir, Safa, *Kur’ân Öncesinde ve Kur’ân’da Kadının Annelik Konumu*, 56.

³⁹³ Buhârî, “Cum’a”, 11, “İstikrâz”, 20, “İtk”, 17, 19, “Vesâyâ”, 9, “Nikâh”, 81, 90, “Ahkâm”, 1; “Müslim”, “İmâre” 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “İmâre”, 1, 13; Tirmizî, “Cihâd”, 27.

geçen “Erkek de ailesinin çobanıdır.” ifadesi de ailenin geçiminin, bakımın yani tüm ihtiyaçlarının erkek tarafından karşılanması gerektiğine işaret eder.

“Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır.” ifadesinde de erkeğin koruyup gözettiği aileyi kadının aile içindeki huzuru ve düzeni sağlaması gerektiğine işaretler. “Onların örfüne uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir.”³⁹⁴ “İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin. Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”³⁹⁵ Zikredilen âyetlerde geçtiği üzere babanın bu sorumlulukları örf sınırları içinde olmalıdır. Yani kendisi ile aynı konumda olanlarla aynı olmalıdır. “İmkânı geniş olan”dan kasıt hali vakti iyi olan, zengin olandır. Burada nafakanın miktarı belirtilmiştir. Kişinin durumu iyiye nafakayı da o ölçüde vermelidir. Maddi durumu yerinde olmayanların da kendi imkânları ölçüsünde nafaka vermesi gerekir. Nitekim “Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz.”³⁹⁶ buyurmuştur. Nafaka verilirken nafakayı verecek olan babanın durumuna bakılarak, kadının ve çocuğunun yeme, içme, giyim ve mesken ihtiyacının karşılanması gerekir. Burada kadının talep ettiği ihtiyaç miktarı değil, erkeğin gücünün yettiği ölçüde nafaka verilmesi gerekir.³⁹⁸ Kadının ve çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda, kadın kocasının malından kendisinin haberi olmadan örf sınırları içinde tasarrufta bulunabilir.³⁹⁹

Hiz. Aişe'den (r.a) rivâyet olunan bir hadis-i şerifte Ebu Süfyan'ın hanımı Hind, (Bir gün gelerek) “Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve evladına yetecek kadar (nafaka) vermiyor. Geçimimi sağlamak için, onun bilgisi olmadan malından almam gerekiyor! (Ne yapayım?)” dedi. Hiz. Peygamber “Örfe göre sana ve çocuğuna yetecek kadarını al!” buyurdu.⁴⁰⁰ Bu sebeple evli veyahut boşanmış olsun annenin ve çocuğunun nafakası babanın üzerinedir. Baba örfün gerektirdiği ölçüde kadının ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılamalı, onları zor durumda bırakmamalıdır. Örf

³⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 4/499.

³⁹⁵ et-Talâk 65/7.

³⁹⁶ et-Talâk 65/7.

³⁹⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/442.

³⁹⁹ Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1980), 73. Akt.: Demir, Safa, *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*, 58.

⁴⁰⁰ Buharî, “Nafakat”, 4, “Mezâlim”, 1, “Nafakat”, 5,9,14, “Ahkâm” 14, 180; Müslim, “Akdiye”, 7; Ebu Davud, “Nafakat”, 81, (3532); Nesaî, “Kudat”, 30, 31 (8, 246); İbn Mâce, “Ticârât”, 65.

sınırları içinde olmasının sebebi her insanın ihtiyaç ve taleplerinin farklı olabilmesidir. Bu sınır hem anneyi mağdur etmemek hem de babaya gereğinden fazla yük olmamak içindir. Bu sebeple baba zenginliği ölçüsünde kadının ve çocuğun yeme, içme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bunları yapmadığı takdirde, kadın eşinin malından onun bilgisi olmadan da örf sınırları içinde harcama yapabilir.

2.1.5. Çocuğun Anne Babaya Karşı Vazifeleri

Allah ve resulüne itaatten hemen sonra gelen anne baba rızasını kazanmak her sâlih evlât için bir görevdir. Sâlih evlât ve sâlih anne baba, müminler için birer rahmet vesilesidir. Annenin gebelik sürecinde çektiği zorlukların neticesinde evlada düşen görevler de vardır. Çünkü anne babalar hayatımızı inşa eden müstesna varlıklardır. Bizlerin varlık sebebi ve hayat boyu öğreticisi ve destekçilerimizdir. Allah'ın rızasını kazanmak için bir vesile olarak kabul edilen anne baba rızasını kazanmak, onlara iyi davranmak, karşı gelmemek noktasında birçok âyet ve hadis bulunmaktadır. Kur'ân ve sünnette hamilelik süreci, yaşanan zorluklar, doğum sonrası bakım ve süt emzirme gibi görevleri nedeniyle anneye ayrı bir değer verilmiştir. Söz konusu âyetlerden biri şudur:

“Biz insana, anne ve babasına iyilikle davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçlkle taşıdı ve onu güçlkle doğurdu. Onun (hamilelikte) taşınması ve süttten kesilmesi, otuz aydır. Nihayet güçlü (erginlik) çağına erip kırk yıl (yaşın)a ulaşınca, dedi ki: ‘Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve senin razı olacağın sâlih bir amelde bulunmamı bana ilham et; benim için soyumda salahı ver. Gerçekten ben tövbe edip sana yöneldim ve gerçekten ben Müslümanlardanım.’”⁴⁰¹

İnsanoğlunun gerek hayatta iken gerek öldükten sonra anne babasına şefkâtle iyilik yaparak ihtiyaç anında kendilerine destek olup güler yüz göstererek laik olduğu muamelede bulunulmasını tavsiye edilmiştir. İslâm'da anne babaya iyi davranmak farzdır. Bu vûcubiyetin nedeni anne babanın evlâtlarının varlık sebebi, onu yetiştiren terbiye eden kişiler olmasıdır. Bilhassa annesi evlâdı için birçok fedakârlıkta bulunmuş, çeşitli zorluklara katlanmış, onu güçlkle karnında taşımış ve yine güçlkle doğurmuştur. Yavrusunun rahatı için kendisi geceler boyu uykusuz kalmış ve yine emzirme sürecinde de zorluklara dayanmıştır. Âyet anne hakkının baba hakkından fazla olduğuna işaret

⁴⁰¹ el-Ahkâf 46/15.

eder. Zira “anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu.” buyrularak anneye özellikle dikkat çekilmiştir. Bu da, anne hakkının baba hakkına kıyasla çok daha fazla olduğunu gösterir. Zira annenin evlâdı için katlandığı zorluklar ve yaptığı fedakârlıklar çok daha fazladır.⁴⁰⁴

Seyyid Kutub’a göre bu âyetteki tavsiye ancak insanlık temeli üzerine ve insan cinsine yönelik bir tavsiyedir. Allah tarafından sadece insana verilen bu tavsiye, hiçbir kayda bağlanmaksızın anneye iyiliği, salt annelik niteliğinin gereği olarak öngörür. Zira hayvanlar veya haşereler âleminde küçüğün büyüklerine saygı, onu koruma veya gözetleme gibi yükümlülükleri yoktur.⁴⁰⁵ Anne babaya iyilik ve itaat tavsiyesi noktasında birçok âyet ve hadis vardır. Oysa anne babanın evlâtlarına iyi davranması hakkında sınırlı konularda uyarıda bulunulur. Zira fitrat gereği anne babalar güdüsel olarak evlâtlarını koruma ve onları özenle yetiştirme eğilimindedirler. Hiçbir teşekkür ve karşılık beklemezsizin çektikleri sıkıntılara rağmen özveriyle çocuklarına hizmet ederler. Evlâtlar ise kendileri için bunca fedakârlıkta bulunan üst kuşaklarıyla ilgilenmez, bütün çabasını kendisinden sonra gelecek kuşak için aynı çaba sürecine girer. İnsan karakteri bunu devam ettirir. İslâm’da aile insanların yaratılışları itibariyle ihtiyaç duydukları sevgi saygı ve yardımlaşma duygusunun temelini atıldığı yer olarak kabul edilir.⁴⁰⁷

İbn Kesîr “Annesi onu güçlkle taşıdı ve onu güçlkle doğurdu. Onun (hamilelikte) taşınması ve sütten kesilmesi, otuz aydır.”⁴⁰⁸ âyetinin, annelerin soylu ve saygıya lâyık çabasını tasvir ettiğini söyler. Evlâtlar tarafından bahsi geçen tavsiyelere ne kadar ihtimam gösterilse de hiçbir şekilde anne babanın bu özverili çabasının karşılığının ödenemeyeceğini belirtir.⁴⁰⁹ Annenin gebelik süresi boyunca aş erme, kusma, çocuğu karnında taşıma gibi zorluklarla karşı karşıya kaldığını, aynı şekilde sancılar içinde doğurduğunu söyleyen müfessir, bu fedakârlık karşısında evlâtların, kendisini büyütüp beslemesini sağlayan annelik nimetine şükreden ve anne babasına itaat eden birer sâlih evlât olma çabası içinde olmaları gerektiğini dile getirir.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsîrû 'l-münir*, 13/280-283.

⁴⁰⁵ Seyyîd Kutub, *Fî Zılâli 'l-Kur'ân*, 214.

⁴⁰⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrû 'l-Kur'âni 'l-'azîm*, 3/319.

⁴⁰⁸ el- Ahkâf 46/15.

⁴⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû 'l-Kur'âni 'l-'azîm*, 3/319.

⁴¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû 'l-Kur'âni 'l-'azîm*, 3/320

Allah (c.c) insanların anne babasına hem davranışlarında hem de sözlerinde güzellekle muamele etmesi gerektiğini bildirir. Anne babaya iyilikle muamele etmek burada vacip olarak emredilmiştir. Anne babanın küfür noktasındaki emirlerine de uymamak gerektiği bildirilmiştir. Anne babasının söylemiyle ibadeti bırakan Allah’a (c.c) itaati de bırakmıştır. Ama şirk koşmadığı müddetçe Allah’a (c.c) itaatte bulunmuş kabul edilir. Anne babaya ancak Allah’a şirk koşması durumunda itaat edilmeyeceğini ama yine de saygı duymaya devam edilmesi gerektiği söylenir.⁴¹⁷ Kur’ân’da anne babaya iyilik ve itaatin Allah’a itaat ile birlikte verilmesinin nedeni, İslam da çok önemli bir yere sahip olan anne babaya itaatin bile tevhid’den öncelikli olmadığıdır. İman noktasında insanlar sadece dışarıdan değil, ailesi ile de imtihana tâbi tutulabilir. İşte burada anne babaların çocuklarını Allah’a inkâr noktasındaki davetine çocuğun uymaması, karşı gelmesi gerekir. Bu emirden Allah’a (c.c) şirk dışındaki haramlara ve günahlara itaat edileceği anlamı çıkarılmamalıdır. Hiçbir emir Allah’ın (c.c) emrinden daha üstün değildir. Zira Allah’a (c.c) asi olmaya götüren hiçbir emre uyulmamalıdır.⁴¹⁸ Allah’ı (c.c) inkâr noktasında baskı yapıp ısrarcı olursa da bu baskılara boyun eğilmez. Zira Allah’a (c.c) itaat noktasında yaratılmışlara itaat edilmez.⁴¹⁹

Konu ile ilgili bir diğer âyette şöyle buyrulmuştur:

“Gerçi biz insana, anasına ve babasına itaati de tavsiye ettik. Anası onu zayıflık üstüne zayıflıkla taşıdı. Onun sütten ayrılması da iki yıl içindedir. (Biz insana): ‘Bana, anana ve babana şükret’ diye de tavsiye ettik. Dönüş, ancak banadır.”⁴²⁵ Hamileliğin başlamasından itibaren doğum ve doğum sonrası tüm süreçlerde anne çocuğunu büyütebilmek için çeşitli zorluklara katlanmıştır. Bu sebeple de her gün biraz daha güçten düşmektedir. Âyette “önce bana, sonra da ana-babana şükret” diye tavsiyede bulunmuştur. “Dönüş ancak banadır.” ifadesi ile de insana, iman ve lütuf nimetine karşılık Allah’a, büyütüp besleme nimetine karşılık da anne-babasına şükretmesi tavsiye edilmiştir.⁴²⁷ Elmalılı tefsirinde, “vasiyet ettik” ifadesinin öğütten daha çok anne babaya

⁴¹⁷ Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, 17/598

⁴¹⁸ Meselâ bk. *Müsneid*, 1, 400, 409; 2/17, 142; “Buhârî”, “Ahkam”, 4”, “Cihâd”, 108; Müslim, “İmâre”, 39.

⁴¹⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 4/470.

⁴²⁵ Lokman 31/14.

⁴²⁷ Sabuni, *Safvetü’t-tefâsîr*, 5/22.

itaat tavsiye niteliğinde olduğunu ve şükürü ifade ettiğini söyler.⁴²⁹ Ancak bunun körü körüne olmaması sonraki âyette ifade edilmiştir. Âyet annenin hamilelik süresince gün geçtikçe artan zorluklar çektiğini ortaya koyar. Çocuk annenin karnındayken anne iki yükü birden taşır ve bu iki yük annenin bedeninden beslenir. Mücahid bu âyeti tefsir ederken, hamilelik sürecinde hem anne hem de çocuun zayıf durumda olduğunu, bu sebeple iki zayıflığın bir arada bulunduğunu söyler.⁴³⁰ Çocuğun anneden ayrılıp emmenin de iki yıl içinde olmasından kasıt, çocuğun doğumu itibariyle iki yıl boyunca süt emmesi gerektiğidir. Annenin evlâdı için uykusuz kaldığını, yorulduğunu anlatan bu âyetlerden, esasen evlâtların anne babalarına hürmet etmeleri ve saygı duymaları gerektiği sonucu çıkmaktadır. Anne babaya saygı ve iyilik tavsiye edilmekle beraber kendilerine verilen bu nimetler sebebiyle Allah’a şükretmeleri gerektiği de emrediliyor.

“Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine öf bile deme; onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger.⁴⁴⁸ Anne babalar ihtiyarlaştıkça güçten düştükleri için kendilerine iyilik yapılmaya ve haklarına riayet edilmeye daha çok muhtaçtırlar. Bu sebeple âyette ihtiyarlık özellikle vurgulanmıştır. Anne baba ihtiyarlık halinde evlâtlarının koruması altındadırlar.⁴⁴⁹ Anne babaların ihtiyarlık hallerinde çocuklarına muhtaç olması, çocuklarının küçükken anne babaya muhtaç olmaları gibidir. Bu yaşlılık sürecinin meşakkatli olması ve uzun sürmesi kimi zaman çocuğu usandırır ve çocuk anne babasına karşı öfke duymaya başlar. Eğer bu evlâdın dine bağlılığı az ise anne babasına kötü davranmaya başlar. Memnun olmadığı bu durumdan ötürü söylenmeye başlar. Bu sebeple Yüce Allah (c.c) ebeveyne “öf” bile denilmemesini; onların azarlanmamasını aksine onlara alçak gönüllü davranılmasını bilhassa emretmektedir.⁴⁵⁰

Rasûlullah (sav) anne babaya saygısızlık hususunda “öf” kelimesinden daha ağır ve kötü bir lafız olsaydı muhakkak Allah’ın (c.c) onu zikrederek yasaklayacağını belirtmiştir.⁴⁵⁶ Anne babaya karşı kötü davranmak, onları reddetmek nimete nankörlük ve Allah’ın (c.c) tavsiyesine aldırış etmemekle eş değer görülmüştür. “Öf” kelimesi

⁴²⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 6/3845.

⁴³⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 10/368-370.

⁴⁴⁸ el-İsrâ 17/23.

⁴⁴⁹ Es-Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, 3/376.

⁴⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 10/368-370.

⁴⁵⁶ Suyûtî, *ed Durru’l-mensûr*, 5/ 258.

reddedilen durumlar için kullanılır. Bu sebeple Hz. İbrahim (a.s) kavmine “Öf size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza!”⁴⁵⁷ buyurarak; sizi ve sizinle beraber putlarınızı kabul etmiyorum, reddediyorum, demiştir. ⁴⁵⁸

Âyet ve hadislerin asıl mesajını almış kimseler olursak ve bugüne kadar isteyerek veya istemeden de olsa anne babalarımıza karşı Allah (c.c)’ın men ettiği davranışlardan birini yaptıysak, kalplerini kırdıysak üzerimize düşen, bu hatalarımızda ısrarcı olmamak, tövbe etmektir. Hem kulluk hem de evlâtlık görevimizi yerine getirerek Rabbimiz’in ve anne babamızın rızasını kazanmaya çalışmalıyız.

2.2. KUR’ÂN-I KERİM’DE ANNELİK MODELLERİ

2.2.1. İmran’ın Karısının (Hanne) Hz. Meryem’e (R.a) Anneliği

Yüce Allah (c.c) kullarından söz ve davranışları bakımından istikamette olanları lûtfu ile şereflendirir. Nitekim peygamberler de insanların en şerefli, en cesur ve en ahlâklı olanlarından seçilmiştir.⁴⁷⁴ İleride Hz. İsa’yı dünyaya getirecek olan Hz. Meryem ve annesi Hanne de hamilelik sürecinde ve sonrasında Allah’ın nimetine mazhar olmuşlardı. Hz. Meryem övülmüş bir nesilden geliyordu. “Şüphesiz Allah, Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴⁷⁵ Âyette Hz. İbrahim ve Hz. Nuh fert olarak zikredilirken Hz. Nuh ve Hz. İmran aile olarak zikredilmiştir. Hz. İmran’ın neslinin övülme sebeplerinden biri de babasız olarak Hz. İsa’yı dünyaya getirecek olan Meryem’in kendilerine ihsân edilmesidir.⁴⁷⁶ İmran’ın hanımı, Hz. Meryem’in annesi, teslimiyet timsali olan Hanne’nin tam adı Hanne bint-i Fakuz’dur.⁴⁷⁷ Hristiyan kaynaklarında ise adı “Anna” olarak geçer.⁴⁷⁸ Babası ise Fâkûd b. Kunbul’dur.⁴⁷⁹ Kur’ân-ı Kerim’de bizzat isim olarak geçmemesine rağmen, kendisinden İmran’ın karısı şeklinde bahsedilir.⁴⁸⁰

⁴⁵⁷ el-Enbiya 21/67.

⁴⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 10/370-371.

⁴⁷⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, 4/ 39.

⁴⁷⁵ Âl-i İmrân 3/33-34.

⁴⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/98.

⁴⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 2/33; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdu Meryem Ömer b. Muhammed el Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Tevîl* (Beyrût: Dâru İhyâ et-Turas el-Arabî, 1418/1928), 2/14.

⁴⁷⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, 1/565-575.

⁴⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/174-175.

⁴⁸⁰ Âl-i İmrân 3/35.

İlerleyen yaşına rağmen çocuğu olmayan Hanne⁴⁸¹ artık yaşlanmış ve çocuk doğurmaktan aciz bir duruma gelmiş halde bir ağacın altında dinlenirken bir kuşun gagasıyla yavrularını beslediğini görünce annelik hissiyatı kabarır ve kendisine bir evlât vermesi için Allah’a dua eder.⁴⁸² Geçmiş yaşına rağmen Rabbi katında duası kabul olan ve hamile kalan Hanne kendisini borçlu hissederek teşekkür niyetiyle biricik yavrusunu Rabbi’ne adar.⁴⁸³ “Hani İmran’ın karısı, ‘Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin’ demişti.⁴⁸⁴

İbn Arabi’ye göre bir anne ancak kendisiyle sükun bulmak, onunla teselli olmak, onun yardım ve desteğini almak için evlât ister. Hanne de bunun için istemişti. Yüce Allah (c.c) ona bir çocuk verince o da O’nun rızasını kazanmak için evlâdını Allah’ın (c.c) hizmetine adadı.⁴⁸⁵ Hanne’nin evladını adaması, onu her türlü bağımlılıktan, dünya işlerinden, meşgalelerden uzak olarak yalnızca Allah’a yönelmesi ona ibadet etmesi, onun emrinde olmasını istemek manasında yorumlanmıştır.⁴⁸⁶ Hanne’nin Allah’ın her şeyi işitip bildiğine vurgu yapması, onun niyetinden haberdar olduğunu ortaya koymak içindir.⁴⁸⁷ Adağının kabul olması için Allah’a dua eden Hanne niyetinin samimiyetiyle çocuğunun kız mı erkek mi olacağını bile düşünmüyordu. Çocuğunun kız olması halinde adağını yerine getirmesinin mümkün olmayacağı aklına gelmiyordu.⁴⁸⁸

Mevcut din anlayışlarına göre kadınların mahrem olması, hâyız ve nifâs hallerinden beri olmaması sebebiyle Beyt-i Makdis’e devamlı giremeyecekleri ve hizmetinde bulunamayacakları kabul ediliyordu. İbadet ve hizmet için o güne kadar hep erkekler adanırdı ve ergenlik dönemine kadar mescidin hizmetinde çalışırdı. Ergenlikten sonra da kendi tercihi bırakılırdı.⁴⁸⁹ Hanne, eşi İmran’a adağını haber verince o, kendisine kızmış ve çocuğun kız olması durumunda düşeceği çaresiz durum sebebiyle üzüntüye

⁴⁸¹ Ali İhsan Yitik, *Kur’ân’a Meryem Göre Hz. Meryem* (Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001), 12.

⁴⁸² Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/100.

⁴⁸³ Mustafa İslamoğlu, *Adayış Risalesi* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), 32; Mehmet Vehbi, *Hulâsatü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 2/ 587.

⁴⁸⁴ Âl-i İmrân 3/35.

⁴⁸⁵ el-Nisâ 4/176.

⁴⁸⁶ Kadir Çınar, *Çarmıha Gerilen Hz. İsa Değildi* (Ankara: Düşünce yayıncılık, 2004), 35.

⁴⁸⁷ Seyyîd Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/392; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, 1/180.

⁴⁸⁸ Sevim Asımgil, *İnsanlık Tarihinin En Muhteşem Anneleri Hz. Havva, Hz. Meryem, Hz. Amine* (İstanbul: İpek Yayın Dağıtım, 2002), 43.

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, 558.

kapılmıştı. Üzüntü ve yaşlılık nedeniyle daha çocuk doğmadan ölmüş olması güçlü rivayetlerdendir.⁴⁹⁰ Hanne hamile haliyle dul ve daha doğmamış olan Meryem de yetim kalmıştır. Bu zor koşullar altında doğum yapan Hanne o üzüntülü haliyle şöyle demiştir: “Onu doğurunca, ‘Rabbim!’ dedi, ‘Onu kız doğurdum.’ (Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir) ‘Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.’”⁴⁹¹

Erkek çocuğu doğurmayı bekleyen Hanne, verdiği sözü tutamamanın, Rabbi’ne erkek evlât bağışlayamamanın üzüntüsü ile ondan özür dileyip mahcubiyetini ortaya koyuyordu. “Erkek kız çocuğu gibi değildir” lafzı Hanne’ye ait bir söz olarak alındığında bunun bir özür manasında olduğu kabul edilir. Zira Mabel’e ancak erkek çocuklar bağışlanıyor, çocuklar kendilerini orada Mabel’in ve Allah’ın hizmetine veriyorlardı. Aynı söz Allah’ın (c.c) kelamı kabul edildiğinde ise mana bambaşka bir hal alır. Bu takdirde bu evlâdın ileride nasıl bir makama erişeceğine işaret sayılır.⁴⁹² O tertemiz kalacak ve onun soyundan kıyamet gününe kadar insanlara öncülük edecek bir peygamber gelecekti.⁴⁹³ Burada Hanne Rabbi’ne içini döküyor ona samimi bir yakarış içerisinde sahip olduklarını takdim ediyordu.⁴⁹⁴ Ağır cümlelerden uzak basit, samimi bir dil ile kendine yakın hissettiği Rabbini duyup gördüğünden emin olduğu bir hal üzereydi. Bu hal ancak Allah (c.c) tarafından seçilmiş kullarda olur. Doğacak çocuğunu ve soyunu kovulmuş şeytandan Allah’ın korumasına bırakmıştı.⁴⁹⁵

Hanne’nin “Onu taşlanmış lanetlenmiş şeytanın şerrinden sana emanet ediyorum.” şeklindeki duası Rabbi tarafından kabul edilecek ve şeytan ona yaklaşamayacaktı. Tertemiz fitratı üzerine kalacaktı. Hanne çocuk terbiyesi noktasında çok önemli bir hamle yapmış ve çocuğun terbiyesini Allah’a (c.c) bırakmıştır. Onu Rabbi’nin eğitimine ve korumasına bırakmıştır.⁴⁹⁶ Nice kadınlar Allah (c.c) katında erkeklerin erişemeyeceği bir öneme ve yere sahiptirler. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Meryem ve Firavun’un karısı tüm Müslümanlar’a örnek gösterilmiş ve Allah’ın (c.c) övgüsüne mazhar olmuşlardır.

⁴⁹⁰ Yitik, *Kur’ân’a Meryem Göre Hz. Meryem*, 13.

⁴⁹¹ Âl-i İmrân 3/36.

⁴⁹² Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrü’l-Kur’ân’il-Hakîm-Tefsîrü’l-Menâr* (Kahire: Hey’etü Mısırye el-Amme li’l-Kitab, 1999), 3/238.

⁴⁹³ Mevdudi, *Tefhimul Kur’ân*, 252.

⁴⁹⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 1/392; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/180.

⁴⁹⁵ Âl-i İmrân 3/36.

⁴⁹⁶ Mustafa İslamoğlu, *Tefsir Dersleri, Âli İmrân Sûresi Tefsiri* 26-49.

<https://kurantefsir.wordpress.com/2011/04/08/237/>, (Erişim 2011).

Meryem İbranicede Rabbin hizmetçisi, ibadete düşkün kadın anlamına gelir.⁴⁹⁷ Arapçada ise kadın işlerinden uzaklaşmış kadın, demektir. Meryem alışılmışın dışında Beyt-i Makdis'in hizmetinde çalışarak o güne dek hep erkeklerin yaptığı görevi üstelenmiştir.⁴⁹⁸ Hanne kızına bu ismi vererek Rabbi'ne olan nezrini yerine getirmek istemiş ve erkek çocuğu yerine kızının kabul edilmesi için dua etmiştir.⁴⁹⁹ Bir annenin Allah'a karşı samimi ve sıcak bir tavırla ona karşı olan sorumluluk bilinci içerisindeki yakarışı Rabbi tarafından karşılık buldu ve Mabed'in kapıları ilk defa bir kız çocuğu için açılmış oldu. Zira "Allah ancak sakınanların takdimesini kabul eder."⁵⁰⁰ Sonra da bebeğini götürüp mabede teslim etmiştir. Hanne bu olaydan sonra çok yaşamamıştır. Zaten yetim olan adak bu defa öksüz kalmıştır.⁵⁰¹ "Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi."⁵⁰² Bu âyet, Yüce Allah'ın onu güzel görünümlü kıldığı, istekleri için sebepleri müyesser eylediği, sâlih kişilerle beraber dini, hayrı ve iyiyi öğrenmesini sağladığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁰³

Yüce Allah Zekeriyâ'yı da Meryem'in bakımı ile görevlendirdi. Allah'ın Hz. Meryem'i Hz. Zekeriyâ'nın korumasına vermiş olması Hanne'nin duasının kabul olduğunun delilidir. Kur'ân-ı Kerim'de annelik içgüdüsü ve karakteri ile ilgili kıssalar mevcuttur. İmran'ın hanımı Hanne Kur'ân-ı Kerim'de sâliha bir anne olarak karşımıza çıkar.⁵⁰⁴ Bir anne için en değerli varlığı olan evlâdını Allah (c.c) yolunda feda eden, onun hizmetine sunan Hanne, Rabbi'ne olan sevgisi ve derin muhabbeti sebebiyle Allah'ın (c.c) seçkin kulları arasında sayılmıştır.⁵⁰⁵ Bu adanmışlık ve teslimiyet örnekleri Allah (c.c) tarafından bizlere de örneklik teşkil etmesi ve bizlerin de kul olarak imtihanlarımızı geçmemiz, bir nebze de olsa onlar gibi olabilmemiz için verilmiştir. Hz. Meryem'in hayatının devamı Meryem bahsinde geçecektir.

⁴⁹⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/426; İbn Aşur, *Tefsirü't-tahrir ve't-tenvir* (Tunus: Dâru Tunisiyye li'n-Neşr, 1984), 3/ 244; Mehmet Zeki Duman, *Beyânü'l-Hâk*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 3/154.

⁴⁹⁸ Ali, Akpınar, *Kur'ân Coğrafyası* (Ankara: Fecr Yayınları, 2002), 85.

⁴⁹⁹ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 1/357; Asımgil, *İnsanlık Tarihinin En Muhteşem Anneleri* Hz. Havva, Hz. Meryem, Hz. Amine, 45.

⁵⁰⁰ el-Mâide 5/27.

⁵⁰¹ İslamoğlu, *Adayış Risalesi*, 33.

⁵⁰² Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁰³ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm*, 1/539.

⁵⁰⁴ Zeynep Nureşşan Avseren, *Şahsiyet Eğitimi Açısından Kur'ân Kıssalarında Kadın Davranışları* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2020), 83.

⁵⁰⁵ Seyyîd Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/392.

2.2.2. Hz. Meryem (R.a)

Hz. Meryem (r.a) Hz. İsa'nın annesidir. Müslümanlar için örnek bir şahsiyet olan Hz. Meryem Hristiyanlar için “Tanrı doğuran” bir anne olduğu için çok önemli bir yere sahiptir.⁵⁰⁶ İbranicede “Miryam”, Süryânice ve Ârâmicede “Maryam”, Tevrat tercümesinde “Mariam” olarak geçer. Aramicede Meryem’e; efendi, sahibe, Tanrı’nın sevgilisi, denizin damlası, denizin hoş kokusu gibi anlamlar verilmiştir. İslâm kaynaklarında ise: “istemek ve bir yerden ayrılmak” anlamlarına gelir.⁵⁰⁷ İffetli ve namuslu bir kadın olduğu için kendisine “Betül” sıfatının verildiği de kabul edilir.⁵⁰⁸

Hz. Meryem’in ailesi Kudüs rahiplerindendi. Hanne ve İmran dindar insanlardı ve Meryem’in ailesi diğer insanlardan üstün kılınmış seçilmiş bir aileydi. “Şüphesiz, Allah, Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁵¹⁰ Hz. Âdem, Hz. Nuh ve İbrahim ailesi gibi üstün kılınmış, şerefli bir aileden gelmiştir. Tefsirlerde ve İslam tarihi kaynaklarında Hz. Meryem’in babasının ismi; İmran b. Masan olarak geçer.⁵¹¹ İbranicede İmran isminin aslı Amran olarak geçer. Süryaniceden geldiği veya Arapça kökenli Amr’dan türediği görüşleri de vardır. Hz. Meryem’in babası olması hasebiyle İbranice kökenli olduğu görüşü daha çok kabul görmektedir.⁵¹² Kitab-ı Mukaddes’te: “Emren” olarak geçmektedir.⁵¹³ İncil’de ise “Jochaim” Transitus ise Meryem’in şeceresini Davud’un oğlu Nathan sülâlesinden Joachim’in kızı olarak verir.⁵¹⁴ Annesi Hanne bint-i Fakuz’dur.⁵¹⁵ Kur’ân-ı Kerim’de Hanne ismi bizzat geçmeyip “İmran’ın karısı” ifadesi kullanılır.⁵¹⁶ Hz. Meryem’in annesi hakkında önceki başlıkta bilgi verildiği için burada kısaca bilgi vermeyi uygun gördük.

⁵⁰⁶ Ümmühan Güler, *İncil ve Kur’ân’da Hz. Meryem’in Doğumu ve Hamileliği Süreci* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 29.

⁵⁰⁷ *Lisânü’l-‘Arab*, “rym” md.; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî, 586-587, 262.

⁵⁰⁸ Zemahşerî, Keşşâf, I, 551; el-Alûsî, *Rûhu’l-meânî fî tefsiri’l-Kurâni’l-azîm ve’s-seb’i’l-mesânî* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1415), /316.

⁵¹⁰ Âl-i İmrân 3/33-34.

⁵¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-nihaye* (Beyrût: Mektebetü’l-Maârif, 1990), 2/94; Kurtubî, 4/172.

⁵¹² Ömer Faruk Harman, ‘Kadın’, 22/232.

⁵¹³ Mevdudî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, 221.

⁵¹⁴ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem* (Ankara: T.D.V. yayınları, 1996), 67.

⁵¹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 2/33; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-tevîl* (Beyrût: Dâru İhyâ et-Turas el-Arabî, 1418/1998), 2/14.

⁵¹⁶ Âl-i İmrân, 3/35.

2.2.2.1. Hz. Meryem'in Doğumu ve Çocukluğu

Hz. Meryem'in doğum tarihi ve doğum yeri hakkında net bir bilgi bulunmamakla beraber Taberî, İskender'in Babil'i fethinden 65 yıl sonrasına tekabül ettiğini söyler.⁵¹⁷ Doğum yeri Kudüs olduğu rivâyetler arasındadır. Meryem'in annesi Hanne iman sahibi dindar kadındı. İlerlemiş yaşına rağmen çocuğu yoktu. Bir gün bir ağaç altında dinlenirken yavrusuna bir şeyler yediren bir kuş gördü. Kuşa imrenen Hanne'nin kalbinde kıpırdanmalar oldu. Rabbine kendisine de bir evlât vermesi için dua etti. Nihayet duaları kabul olup hamile kaldığını öğrendiğinde Allah'a niyâz etmeye başladı. Hz. Hanne'nin hamilelik sürecinde Allah'a ettiği duası ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de,

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٣٥)

“Hani, İmran'ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” demişti.”⁵¹⁸ buyurulmaktadır.

Âyette geçen مُحَرَّر ifadesi “hür erkek” anlamına gelir. İsfahani bu kelimenin “özgür bırakmak, sadece ibadet için adamak” anlamına geldiğini söylemiştir.⁵¹⁹ Yine dünyevi isteklerden uzak sadece ihlas ile ibadet eden,⁵²⁰ azad edilmiş, hür ve menfaat beklemeyen anlamlarına gelir.⁵²¹ Hanne oğlu olacağı düşüncesi ile bu duayı etmiş ve kız çocuğu olunca ne yapacağını şaşırmıştı. Çünkü yaşadığı toplumda tapınakların hizmetini kadınlar değil erkekler yapıyordu. Doğum öncesi bir adak adayan Hanne Hz. Meryem dünyaya gelince kararından vazgeçmemiş ve samimi bir kulluk göstererek niyazlarda bulunmuştur.⁵²² Buradaki “tekabbül” yani “kabul buyurma” kelimesi Râzi'ye göre, tarafından hoşnut olarak demektir. Arkasından “Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” demesi onun “Samimiyetimi, niyetimi bilen sensin, duamı kabul et” anlamındadır.⁵²³ Nesefî de “memnun kalarak, beğenerek kabul et” anlamında kullanıldığını belirtmiştir.⁵²⁴

⁵¹⁷ Taberî, Ebu Câ'fer Muhammed b. Cerîr, *Târihu't-Taberî* (Kahire, Darü'l-Maari, trs.), 1/585.

⁵¹⁸ Âl-i İmrân 3/35.

⁵¹⁹ Râgıb el-İsfahânî, “hrr”, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*, 1/271.

⁵²⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1, 547.

⁵²¹ Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, 12/233.

⁵²² Bilmen, *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali Ali'si ve Tefsiri*, 356.

⁵²³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/ 203.

⁵²⁴ Ömer en-Nesefî, *et-Tefsir fi't-Tefsir*, thk. Mâhir Edib Habuş (Beyrût: Dârü'l-Lübab, 2019), 2/254-255.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِنَّ الدَّكَرَ كَأَلْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ
وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.”⁵²⁵ Hanne’nin eşi İmran’ın doğumdan önce vefat etmiş olmasından ötürü bu ismi ona tek başına vermiştir.⁵²⁶ Meryem ismine farklı anlamlar verilmekle beraber müfessirlerin çoğu “Allah’ın (c.c) hizmetkârı” olarak rivâyet etmiştir.⁵²⁷ Hanne burada Allah’ın, Meryem’i doğmasını umduğu oğlu yerine kabul buyurması için dua etmiştir.⁵²⁸ Hanne kız çocuğunu beğenmediği için değil, Yahudi toplumunda âdet olduğu üzere mabet hizmetine erkek çocuklarının adanmış olmasındandı. Zira kız çocuğunun erkeklerin arasına karışıp çalışması kolay olmazdı. Üstelik kadınların sürekli mabede girememesine ve ibadetlerinin devamlılık sağlayamamasına sebep olan hâyız ve nifas halleri de vardı. Hanne’nin üzülmesinin sebebi toplumda adanmaya erkeklerin daha lâayık görülmesiydi.⁵²⁹ Hz. Hanne adak olarak evladını ortaya koymuş ve verdiği sözü tutmuştu. Aslında bu durum tüm kadınlar için örnek teşkil eden bir haldir. Zira hemen her kadın hamilelik sürecinde evlâtlarının sağ salim doğmasını ister. Allah’a dua edip yapacağı hayır ve ibadetlerle ilgili vaatlerde bulunup çocukları doğduğunda verdikleri sözleri unutmaları ve sanki o evladın sağ salim dünyaya gelişinde Allah’ın hiçbir katkısı yokmuşçasına gaflete dalmamaları için gösterilecek değerli örneklerden biridir. Hamilelik sürecinde ibadete ve duaya sığınmanın, kendisine istenilen verildikten sonra devam etmesi gerektiğine işaret eder. Zira Hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Yeni doğan hiçbir çocuk yoktur ki, doğarken şeytan ona dokunmasın. O’nun dokunmasından çocuk ağlar. Bundan yalnız Meryem ile oğlu müstesna kalmıştır.”⁵³⁰ İbn Abbas’a göre, Hanne’nin duaları karşılıksız kalmamış ve en güzel şekilde icâbet edilmişti.⁵³¹ Hasan Basri Meryem’e hiçbir zararın ve musibetin

⁵²⁵ Al-i İmrân, 3/36.

⁵²⁶ el-Alûsî, *Rûhu’l-meânî*, 3/136.

⁵²⁷ er-Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 8/204.

⁵²⁸ İbn Kesîr, *Tefsîril-Kurâni’l-Azîm*, 538.

⁵²⁹ Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe meâl-i Âlisi ve Tefsîri*, 1/356, 357.

⁵³⁰ Taberi, *Câmiü’l-Beyân*, 2/248.

⁵³¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 4/29.

dokunmaması, duanın kabul olduğunun işaretidir, der.⁵³² Müfessirlerden bazılarına göre ise Meryem Hz. Zekeriyâ'nın himayesine verilmek suretiyle duaya icabet edilmiştir.

“Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi.”⁵³⁴ âyetinde geçen “Güzel bir şekilde yetiştirdi.” ifadesi “Allah'ın (c.c) onu güzelce terbiye edip yetiştirmesi ve şeytanın şerrinden de uzak tutmasıdır” şeklinde yorumlanmıştır.⁵³⁵ Zemahşeri ise Meryem'in bütün ihtiyaçlarının karşılanması ve terbiye edilmesinin mecazi bir anlam ifade ettiğini söyler.⁵³⁶ Kurtubî bu ifadeyi Meryem'in eksiklik veya fazlalık olmaksızın yaratılışa uygun şekilde yetiştirilmesi ve Allah'ın Meryem'in terbiyesini üstlenmiş olması” şeklinde yorumlarken,⁵³⁷ İbn Kesîr, “Onu tatlı ve güzel görünüm sahibi olarak, güzel bir bitki gibi yetiştirdi” şeklinde yorumlamıştır.⁵³⁸

Hanne Meryem'i Mabede verice bakımını kimin üstleneceği konusunda da anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır: “İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem'in bakımını kim üstlenecek diye kur'a çektiklerinde sen onların yanında değildin. Bu konuda tartışırken de sen yanlarında değildin.”⁵³⁹ Yahudi toplumunda kadınlar Mabede kabul edilmemesine rağmen Meryem'in bakımı için çekişmelerin yaşanması onun kıymetinin delilidir. Meryem'in babası İmran saygın ve sevilen bir din adamıydı.⁵⁴⁰ Onun emanetine sahip çıkmak için aralarında bir çekişme yaşamışlardır. Hz. Zekeriyâ'nın Meryem'in teyzesi ile evli olduğunu bilmelerine rağmen, kendilerini de Meryem'e bakmaya hak sahibi görüyorlardı. Aralarında uzlaşmaya varamayınca kura çektiler. Kura sonucunda Meryem'in bakım görevini Hz. Zekeriyâ üstlenmişti.⁵⁴¹ Allah (c.c) Hanne'nin duasını en güzel şekilde kabul etmiş onu bir Peygamberin himayesi ve terbiyesine emanet etmişti. Hz. Zekeriyâ onun için bir sütanne tutmuştu.⁵⁴² Bir peygamber himayesinde büyüyen Meryem'i Zekeriyâ, annesinin vaadini gerçekleştirmek için onu

⁵³² Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 4/29.

⁵³⁴ Âl-i İmrân 3/37.

⁵³⁵ Ebû Mansûr el-Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmet Vanlıoğlu (İstanbul: Ensar Kitapevi, 2005), 2/ 292-293.

⁵³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/352.

⁵³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 4/65.

⁵³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, 4/1239.

⁵³⁹ Âl-i İmrân 3/44.

⁵⁴⁰ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1: 272; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 357;er- Râzi, *Mefâtiḥu'l-gayb*, 8: 220; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/26

⁵⁴¹ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'âni'l-Kur'an*, 7/76.

⁵⁴² Ömer Faruk Harman, “Meryem (Ankara:TDV İslam Ansiklopedisi, 2004), 29/240.

Beytü'l-Makdis'teki mihraba⁵⁴³ yerleştirmişti. Buluğa erip ay hali olduğu dönemlerde de teyzesinin yanına götürmüştür.⁵⁴⁴ Hz. Meryem'e özel bir oda verilmişti. Hz. Meryem kendini ibadete adanarak büyüdü. O, sürekli ibadetle meşgul olurken yaşadığı bazı olağanüstü durumlara bir Peygamber olan Hz. Zekeriyâ da şahit oluyordu ve onun koruyuculuğunu yapıyordu. “Zekeriyâ onun bulunduğu yere, Mabetteki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve “Ey Meryem! Bu sana nereden?” diye sorar, o da “Allah tarafından” cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir.”⁵⁴⁵ Zekeriyâ'nın (a.s) Hz. Meryem'in yanında mevsimi dışında meyveler gördüğü rivayet edilir.⁵⁴⁷ Mâverdî, mevsimi dışında gelen bu meyvelerin cennetten geldiği ile ilgili rivâyetleri nakletmiştir.⁵⁴⁸ Zekeriyâ (a.s) bu durumlar üzerine onun sıradan bir insan olmadığını anlamıştı. Süleyman Ateş'e göre bu, kerametın hal olduğuna işarettir. Zira Meryem peygamber değildi ve Allah katında kendisine bu rızıkların gelmesi sâlih kimselere Allah'ın (c.c) lütfundandır.⁵⁴⁹

2.2.2.2. Hz. Meryem'in Hamileliği ve Hz. İsa'ya Anneliği

En şerefli anne olarak kabul edilen Hz. Meryem'in diğer kadınlardan üstün kılınmış olduğu âyetlerle sabittir. Kur'ân-ı Kerim'de ismi ile zikredilen tek kadın olma özelliği taşıyan Hz. Meryem'den birçok âyette söz edilmiştir. “Bir vakit melekler şöyle demişti: ‘Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti, tertemiz yaptı ve seni dünyadaki bütün kadınlara üstün kıldı.’”⁵⁵⁰ âyetinde Hz. Meryem'in Allah katında seçilmiş olduğundan bahsedilir.

Hz. Meryem iki defa seçilmiştir. İlk seçilme durumu kadın olmasına rağmen Beytül Makdis'in hizmetine seçilmiş olmasıdır. Allah (c.c) katından ona çeşitli rızık ve nimetler vermiştir.

Hz. Meryem'in yaşadığı mucizevi olaylar Hz. Zekeriya (a.s)'a da ilham olmuştu. Dolayısıyla bu nimetleri verenin, kendisine de bir evlât verebileceğini düşünerek

⁵⁴³ Mabetteki özel ve yüksek oda anlamına gelmektedir. “Mihrab” kelimesinin Kur'ân'daki anlamları için bk. Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, 4/69.

⁵⁴⁴ Kimi ilim adamları Hz. Meryem'in ay hali olmadığını söylemişlerdir. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* 4, 67.

⁵⁴⁵ Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kurâni'l-azîm*, 1/539.

⁵⁴⁸ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/388.

⁵⁴⁹ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/41.

⁵⁵⁰ Âl-i İmrân 3/42.

ilerlemiş yaşına rağmen Allah’a dua etmiştir: “Orada Zekeriya Rabbine şöyle niyazda bulundu: ‘Rabbim! Bana katından tertemiz bir evlât ihsân eyle. Şüphesiz ki sen, duaları hakkiyle işitensin.’”⁵⁵¹ Kurtubî bu duadan hareketle evlât istemek için dua etmenin resullerin, nebilerin sünneti olduğu sonucuna varmıştır.⁵⁵² Zekeriya, mabette durmuş namaz kılarak meleklere ona şöyle seslendi: “Allah sana Yahya isminde bir evladın olacağını müjdeliyor. O, Allah’tan bir kelime olan İsa’yı doğrulayacak, hem kavminin efendisi olacak, dünya zevklerinden uzak bir hayat sürecektir, hem de sâlih kullar arasından seçilmiş bir peygamber olacaktır.”⁵⁵³

Zekeriya: “Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmışken ve hanımım da kısırken, benim nasıl oğlum olabilir?” dedi. Rabbi de: ‘İşte Allah, dilediğini böyle yapar’” buyurdu.⁵⁵⁴ Kendisi artık çocuk sahibi olabilecek yaşta değildi ve eşi de kısırdı. Yine de Allah’ın rahmetine sığınması gerektiğini tekrar hatırlamıştı ve Allah (c.c) onu Hz. Yahya ile müjdelemişti. Bu süreç Hz. Meryem’in başka bir mucizesine tasdik durumu söz konusu olacaktı. Hz. Zekeriya’nın ve eşinin ihtiyarlamış olması, ihtiyar ve kısır bir kadının hamile kalması âdete aykırı durumlardı. Bunlara rağmen Hz. Yahya’nın dünyaya gelişi Allah’ın rahmetinin ve gücünün bir göstergesiydi.

Hız. Meryem yaşlılarından uzak bir şekilde küçük bir odada Allah’a ibadetle meşgul olarak büyümüş, orada meleklerle arkadaşlık etmiştir. Tek başına büyümesi ileride yaşayacağı zorluklarla mücadele edebilmesi için tecrübe olmuştur: “Hani melekler, ‘Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.’”⁵⁵⁵ “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve (onun huzurunda) rûkû edenlerle beraber rûkû et’ demişlerdi.”⁵⁵⁶ Meleklerin kendisine hitabı ile birlikte onun peygamber olduğu iddiaları ortaya atılsa da bu, icmaya ters düşmektedir. Âyette Hız. Meryem’den ibadetlerine devam etmesi istenmekte ve ona bir evlât müjdesi hazırlanmaktadır. Babasız olarak bir çocuğu dünyaya getirmek ve bunun toplum içinde doğuracağı sorumlulukları

⁵⁵¹ Âl-i İmrân 3/38.

⁵⁵² Kurtubî, *el-Câmi‘ li-aḥkâmi’l-Ḳur‘ân*, 4/67-69.

⁵⁵³ Âl-i İmrân 3/39.

⁵⁵⁴ Âl-i İmrân 3/40.

⁵⁵⁵ Âl-i İmrân 3/42.

⁵⁵⁶ Âl-i İmrân 3/43.

ve zorlukları taşıyabilmek ancak büyük bir teslimiyetle aşılabilirdi. İşte bu, annelik müjdesine hazırlık aşamasıydı.⁵⁵⁷

Hiz. Meryem'in ikinci defa seçilme durumu ise Hiz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmiş olmasıdır. Hiz. Meryem'in iffeti birçok âyette ortaya konulmuştur.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ
{١٢}

“İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah misal verdi) ... Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve O, Rabbinin sözlerini, kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.⁵⁵⁸ Âyetin Firavun'un karısına atfedildiği rivâyet edilmiştir. Yahudilerin eziyet ve işkencelerine karşı Meryem'in sabrını misal olarak vermiştir. “Namusunu/iffetini sapasağlam koruyan” ifadesi hakkında müfessirler şöyle rivâyet etmişlerdir: فَرْجَهَا kelimesiyle “gömleğin yakası” kastedilmektedir. Zira “Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük” denilmektedir. Cebrail (a.s) Meryem'in fercine değil yakasına üflemiştir. Ubeyy kıraatine göre “Biz onun yakasına ruhumuzdan üfürmüştük” şeklindedir. Buna göre mana, “Meryem'in namusunu, fercini koruyup Ruh'u da onun yakasından üflemişizdir” şeklindedir. “Üfledik” ifadesinin “Cebrail'i gönderdik O da onun yakasına üfledi” anlamına geldiği; “Ruhumuz” ifadesiyle de ise Hiz. İsa'nın kastedildiği söylenmiştir.⁵⁵⁹ Bazı müfessirlere göre ise Cebrail insan suretinde Meryem'in yanına gelmiş ve yakasından üflemiş o da Meryem'in rahmine kadar ulaşmıştır. Bunun sonucunda İsa'ya gebe kalmıştır.⁵⁶⁰ Zaten itaat ehli bir aileden gelen Meryem de Allah'ın (c.c) emirlerine iman etmiş ve kitaplarını da kabul etmişti. Burada Meryem'in huşu içinde imanına övgü vardır. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: Erkeklerden birçok kimse kemâle ermiştir. Kadınlardan ise, sadece Firavun'un karısı Âsiye, İmran bint Meryem ve Hatice binti Huveylid kemâle ermiştir. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.

“İrzını korumuş olan kadını da (Meryem'i de) hatırla. Ona ruhumuzdan üfleştik.”⁵⁶¹ âyeti Yahudilerin Meryem'e attıkları iftiralara cevap mahiyetindedir. Zira

⁵⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-'azîm*, 3/244.

⁵⁵⁸ et-Tahrîm, 66/12.

⁵⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Şur'an*, 17/492-493.

⁵⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-'azîm*, 3/525

⁵⁶¹ el-Enbiyâ 21/91.

o, meşru veya gayrı meşru bütün ilişkilerden uzaktı. İrzını ve namusunu bütün haramlardan korumuştı. Bazı âlimlere göre Hz. Meryem'in Peygamber olmamasına rağmen Hz. İsa ile birlikte anılması onu ve oğlunun âlemlere ibret kılınması takdirindendir. İsa için "ruhumuzdan" ifadesinin kullanılması ise onu şereflendirmek maksadıyladır.⁵⁶²

Meryem Mabel'in doğusunda bir yere çekilmiş ibadetle meşgul olduğu bir sırada⁵⁶⁵ Cebrail bir delikanlı kılığında kendisine görünmüştür. Meryem meleği görünce kendisine bir kötülük yapmasından korkarak Meleğe Allah korkusunu hatırlatıp kendisinden uzak durmasını istemiştir: "Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma) Bunu üzerine Cebrail Allah tarafından gönderiliş amacını açıklar: 'Cebrail, 'Ben ancak rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim' dedi."⁵⁶⁶ Şaşkınlığını gizleyemeyen Meryem: "Bana hiçbir insan dokunmadığına ve ben iffetsiz de olmadığımı göre benim nasıl bir oğlum olabilir?"⁵⁶⁷ der. Kurtubî "bana kimse dokunmadı" ifadesini nikah, "ben iffetsiz de değilim" ifadesini ise "zina" olarak değerlendirir. Yani Hz. Meryem evlilik ya da zina yoluyla çocuğa sahip olmadığını ifade etmiştir.⁵⁶⁸ Bunun üzerine "Melek cevap verdi: 'Orası öyle; ancak rabbın buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir.'" ⁵⁶⁹ İbn Abbas, meleğin Hz. Meryem'e yaklaşıp ona üflediğini Rabbi'nin bir mucizesi olarak onun hamile kaldığını söylemiştir. Kurtubî'ye göre Allah (c.c) Âdem'i yarattığı zaman babaların sülblerine ve annelerin rahimlerine su yerleştirmiştir. İki su birleşince de çocuk meydana gelir. Hz. Meryem'de ise bir bölümü sülbünde bir bölümü rahminde olmak üzere bir arada yaratılmıştır.⁵⁷⁰ O, Cebrail'in Meryem'in sülbünde şehvet harekete geçsin diye üflediğini,

⁵⁶² es-Sâbûnî, *Safvetü't tefâsîr*, 4/104-105

⁵⁶⁵ Hz. Meryem'in neden Mabel'in doğusunda bir yere çekildiğine dair bk. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 2/ 610-611; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l- 'azîm*, 5/219; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an* 11/90.; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/ 9.1315.

⁵⁶⁶ Meryem 19/16-19.

⁵⁶⁷ Meryem 19/20.

⁵⁶⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 11/19.

⁵⁶⁹ Meryem 19/21.

⁵⁷⁰ Kurtubî'nin Hz. Meryem'in rahminde meni hücrelerinin ve yumurtalık hücrelerinin aynı anda bulunduğu görüşü bazı tefsir kitaplarında ve makalelerde yer almıştır. Örneğin Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 8/434-435; Mehmet Okuyan, "Kur'an'da Hz. Meryem Mucizesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, , 16, (2005), 150-151; Abdullah Karaca, "Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Hamileliği ve Kendisine Gönderilen Ruh", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 66. (akt: Nefise Efe, Kurtubî Tefsiri'nde Hz. Meryem, *DEÜİFD* 10/13 (2018), 201-237.

çünkü şehvet harekete geçmedikçe kadının hamile kalmadığını belirtmiştir. Kurtubî'nin bu düşüncesinin günümüz tıp ilminin verileriyle örtüşüp örtüşmemesi bir tarafa, Hz. İsa'nın yaratılışı Yüce Allah'ın mucizelerinden biridir. Bu nedenle de onun yaratılışında tabiat kanunlarına uygunluk aranmaz.

“Meryem oğlu ile annesini de bir mucize yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik.”⁵⁷⁴ Hz. Meryem'in bakire olarak hamile kalmasının Allah'ın kudretini gösteren bir mucize bir delil olduğuna ve Meryem oğlu İsa ifadesinde Hristiyanların iddia ettiği gibi Hz. İsa'nın Allah'ın değil Meryem'in oğlu olduğuna dikkat çekilmiştir. Allah (c.c) hamileliği esnasında Hz. Meryem'i en güzel şekilde desteklemiştir. Meryem, daha önce doğum tecrübesi yaşamadığı, doğum esnasında hiçbir tıbbi malzeme ve yardım edecek kimse olmadığı halde Allah'ın yardımıyla bu zor işin üstesinden gelebilmiştir. Doğum sancılarıyla bir ağacın altına uzanmış ve o sırada Allah ona vahyiyle haber vermiştir:⁵⁷⁵ “Derken ona doğum hareketi gelerek kendisini bir hurma ağacının altına gitmeğe muztar kıldı, dedi ki: Ne olurdu bana, bundan evvel ölmüş olsaydım ve unutulup terkedilmiş bulunsa idim.”⁵⁷⁶ Hz. Meryem'in bu temennisinin nedeninin çevresindeki insanların dedikodularından çekinmesinden dolayı olduğu söylenmiştir. Zira Hz. Meryem de mübarek bir evlada kavuşacağını biliyordu.”⁵⁷⁹ Bedenen ve ruhen çok zor durumda olan Meryem bu temennilerde bulunmuş ve ölümü istemişti. Hz. Meryem sadece kendisine iftira atılması ve alay edilip fitneye maruz kalmaktan değil, hakikatten haberi olmayan insanların su-i zanna düşmelerinden ve helak olmalarından da korkuyordu. Müttaki bir kadın olan Meryem en hassas olduğu konularda imtihan ediliyordu.⁵⁸² İbn Kesir'e göre Hz. Meryem bu olay ile imtihan edileceğini anlamıştı. Bu sebeple ölümü istemişti. Çünkü kavmi bu olayı duyunca kendisine inanmayacaktı. Kavmi arasında takvası ve iffeti ile tanınan bir kadın iken bu olay nedeniyle onların nezdinde fasık bir kadın durumuna düşecekti.⁵⁸³ Fakat Allah (c.c) onu yalnız bırakmadı ve inayetini ona gönderdi: “Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından

⁵⁷⁴ el-Mü'minûn 23/ 50.

⁵⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* 11/20.

⁵⁷⁶ Meryem 19/23.

⁵⁷⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/448.

⁵⁸² Hz. Meryem'in iffeti konusunda bk. Hatice Avcı, *Kur'an'dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem ve Hz. Yusuf* (Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012), 64.

⁵⁸³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/448; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 3/483.

ona şöyle seslendi: “Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı.”⁵⁸⁴ Kurtubî âyetteki “seriyyen” lafzının, üstün özellikleri bulunan şerefli kimse anlamına geldiğini iddia etmiştir. Cumhur ise bunun hurma kütüğünün yanındaki kurumuş su kaynağına işaret ettiğini söylemiştir. Zira Allah (c.c) bunu Meryem için yeniden akıtmıştı.⁵⁸⁵

Yüce Allah, Hz. Meryem’e “O kuru hurma ağacını kendine doğru salla! Senin üzerine derilmiş, taze hurma düşsün”⁵⁸⁶ diye seslendi. Allah (c.c) kuru dalı sallamasını emretmesi ile ölüleri dirilteceğine dair bir mucizeyi de ortaya koymuştur. Göz açıp kapayınca kadar ağaç yeşermiş, meyve vermiş ve olgunlaşmıştı. Müfessirlere göre, kuru hurma ağacından meyve verilmesi ve arktan su akıtılması Allah’ın (c.c) hayat verme mucizesini ortaya koymak ve Meryem’i teselli etmek içindi. Bundaki amaç Meryem’in acılarını dindirmek ve bu ikramların Allah (c.c) katından olduğunu haber vermektir.⁵⁸⁷ Bazı müfessirlere göre de Allah’ın (c.c) Hz. Meryem’den ağacı sallamasını istemesinden maksat insanın rızkının bir çabaya bağlı kılındığını göstermektir.⁵⁸⁸ Daha önceleri Hz. Meryem mabetteyken Hz. Zekeriya onun yanına her gidişinde hazırda bir rızık buluyordu. Çünkü o zaman Hz. Meryem’in kalbinde bir düşünce yoktu. Ta ki Hz. İsa’nın sevgisi onun kalbine yerleşince, Allah (c.c) rızık kazanmak için Meryem’i de çabaya çağırdı.⁵⁸⁹ Günümüz tıp ilmi verilerine göre de doğum yapan ve zorlanan bir kadın için en faydalı besinlerden biri hurmadır. Hurma, içinde bulunan çeşitli elementler sayesinde vücudun birçok ihtiyacını tek başına karşılayabilir.⁵⁹⁰ Eğer daha faydalı bir yiyecek olsaydı muhakkak Allah (c.c) onu yemesini emrederdi.⁵⁹¹ Allah (c.c) kış günü kuru bir hurma ağacından taze meyveler ve ayağının altında pınarlar akıtarak bu imtihanda onun yanında olduğunu göstermişti: “Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Allah’a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.”⁵⁹² Allah (c.c) Hz. Meryem’e dökülen hurmalardan yemesini, akan sudan içmesini istemiştir. Bunlar onun bedeninin sıkıntılardan kurtulmasına, sıhhat bulmasına yardımcı olacaktı. Aynı zamanda dünyaya rehber olacak bir Peygamberi evlât

⁵⁸⁴ Meryem 19/24.

⁵⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11/ 21.

⁵⁸⁶ Meryem 19/25.

⁵⁸⁷ Sâbüni, *Safvetü’l-ı-tefâsîr*, 3/483.

⁵⁸⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11/ 23.

⁵⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11/ 24.

⁵⁹⁰ Arslan, *Büyük Kur’ân Tefsiri*, 11/104.

⁵⁹¹ bk. Deylemî, *el-Müsned*, (no: 1320).

⁵⁹² Meryem 19/26.

olarak dünyaya getiren anneye göz aydınlığı ikram edilmişti. “Kimseyle konuşma. Bu meseleyle ilgili olsun veya olmasın seninle konuşmak isteyen olursa: ‘Ben Rahman olan Rabbim için susma orucu tutacağıma dair adakta bulundum. Bu sebeple hiçbir insan ile konuşmayacağım’ diye işaret et.”⁵⁹³ Burada oruçtan kastın “susmak” olduğu söylenir. Nitekim o dönemde oruç hem yeme içmeden uzak durmayı hem de konuşmamayı gerektiriyordu. Oruçlu iken konuşmamak onlar için Allah’a yakınlaşma vesilesiydi. Bu şekilde insanlara karşı Hz. Meryem’in utanmasının önüne geçilmiş, zor durumda kalması engellenmiştir.⁵⁹⁴

Hz. Meryem lohusalık nedeniyle bir rivayete göre kırk gün beklemişti.⁵⁹⁵ “Sonra çocuğu kucağına alarak topluma getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın!”⁵⁹⁶ Kalbi gördüğü mucizeler ile huzura erince onu kavminin karşısına çıkarmıştı. Ey Harun’un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi.”⁵⁹⁷ Daha önce hiç görülmemiş kadar temiz ve sâlih bir aileden olduğu için bu tepkiler verilmişti. Rivayete göre kendisine toplum içinde iftira atan bir kadının Allah (c.c) tarafından vücudunun yarısı kurutulmuştu. Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. Kendisine verilen susma emrine uyarak hiç konuşmamıştı. “Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?”⁵⁹⁸ dediler. Hz. İsa şahadet parmağını kaldırarak konuşmaya başladı: “Ben Allah’ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı.”⁵⁹⁹ Böylece Allah (c.c) bir mucize ile onun temiz olduğunu ispat etmek için ona yardım etmiş, durumu oğluna havale etmesini emretmişti.

Âyette babaya değil de yalnızca anneye saygılı olunmasının dile getirilmesi de Hz. İsa’nın babasız olarak dünyaya geldiğine işarettir. Kur’ân-ı Kerîm’de bazı âyetlerde

⁵⁹³ Meryem 19/26.

⁵⁹⁴ Es-Sâbüni, *Safvetü’l-t-tefâsîr*, 3/483

⁵⁹⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, 11/26. Kurtubî, Kelbî’den Hz. Meryem’in kırk gün beklediğini nakletmiştir. Ama kendisi İbn Abbas’tan güneş doğduğu sırada kavminin yanından ayrıldığını, öğlen vakti taşıdığı bir bebek ile birlikte yanlarına geldiğini rivâyet etmiş, bu görüşü daha sahih ve daha güçlü bulmuştur.

⁵⁹⁶ Meryem 19/27.

⁵⁹⁷ Meryem 19/28.

⁵⁹⁸ Meryem 19/29.

⁵⁹⁹ Meryem 19/30-32.

İsa'dan Meryem oğlu İsa olarak bahsedilmiştir.⁶⁰⁰ Anneye saygılı olmayı emretme ifadesi aynı zamanda Hz. Meryem'in temiz bir kadın olduğunu ortaya koyar. Eğer öyle olmasaydı masum olan peygamber ona hürmet etmezdi.⁶⁰¹ İslam alimleri anne-babalarına isyan edenleri zorba kimseler olarak telakki etmişlerdir ve buna da “Zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı”⁶⁰² âyetini delil olarak göstermişlerdir. “Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır. İşte, bu hakkında şüphe ettikleri, Allah'ın ke-limesi, Meryem oğlu İsa'dır.”⁶⁰³ Hz. İsa'nın beşikte söyledikleri Hristiyanların iddia ettiklerinin aksine Allah'ın (c.c) oğlu olmadığını ve üçün üçüncüsü olmadığını ortaya koymaktaydı. O, sadece Allah'ın (c.c) kulu ve peygamberi olduğunu, onlar gibi yiyip içen, yaşayan ve ölen bir insan olduğunu dile getirmiştir. Allah'ın (c.c) onu babasız yaratması Allah'ın (c.c) kudretinin deliliydi.⁶⁰⁴

Bu olaydan sonra halk bir müddet sessizliğini korudu. Fakat Meryem baskılar artınca memleketi terk etmek zorunda kaldı. Yüce Allah, kadına ve din hizmetine çok değer verilmeyen bir toplumda Meryem'i adeta nadide bir çiçek gibi yetiştirmiş ve devamında yaşadığı her hadisede yardımsız bırakmamıştır. Topluma ibadet yerlerinde kadınların da yerinin olduğunu bizzat kendisi bildirmiştir. Kadın ve erkeğin katı kurallar ile ayrıldığı bir toplumda, üstünlüğün bir cinsiyet vasıtası ile olmadığını ortaya koymuştur. Peygamber (s.a.v) de “Allah'ın kadın kullarına mescitleri yasaklamayın” tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁰⁵

Hz. Meryem, hem babasız bir evlât büyötmeye çalışmış hem de bir peygamberin annelik görevini sırtlanmış, yaşadığı tüm baskılara ve iftiralara direnmiştir. Allah'a kulluk ve sabır konusunda bütün imanını ortaya koymuştur. Allah (c.c) ümmetin en ahlaklı ve en şerefli kadınına yine iffeti ile imtihan etmiş ve ona sabrı tavsiye etmiştir.

⁶⁰⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 3/597-598.

⁶⁰¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 3/485.

⁶⁰² Meryem 19/32.

⁶⁰³ Meryem 19/33-34.

⁶⁰⁴ Es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 3/485.

⁶⁰⁵ Muvatta', “Kıble”, 12; Ebu Davûd, “Salât”, 53.

2.2.3. Ümmü Musa (Yokebed) (R.a)

Hız. Musa'nın annesinin adı Kur'ân-ı Kerim'de geçmemekle birlikte bu konuda Peygamber Efendimiz'in bir beyânı da mevcut değildir. İbn Abbas (öl. 687) Hız. Mûsâ'nın annesinin adını Yuhaniz bint. Lavi bin Yakub olarak aktarmaktadır.⁶⁴⁶ Eyarihat, Luha ve Haned b. Lavî b. Ya'kub olduğuna dair rivayetler de vardır.⁶⁴⁷ Tevrat'ta ise Yokebed olarak geçer.⁶⁴⁸ Hız. Musa öncesi dönemde Tanrı Yahve'nin adı kimseye verilmemişti. Bunun istisnası Musa'nın annesi Yokebed'dir.⁶⁴⁹ Hız. Musa'nın annesi Kur'ân'da teslimiyet noktasında zirvede bir kadın olarak tanıtılır. Kur'ân'da teslimiyet konusunda birçok timsal olmasına rağmen Hız. Musa'nın annesinin öne çıkarılması henüz yeni doğmuş yavrusunu Rabbinin güvencesine bırakmasındandır.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ إِذَا فَدَاكَ عَلَيْهِ فَالْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ
وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

“Mûsâ'nın annesine, ‘Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız’ diye vahyettik.”⁶⁵⁰

Bu âyette geçen vahiyden kastın ne olduğu konusunda görüş ayrılıkları vardır. Âlimlerin bir kısmı bunun rüyada kendisine söylenen bir söz olduğunu, bir kısmı da bunun ilham olduğunu söylemiştir. Bazıları ise bunun melek aracılığıyla gelen vahiy olduğunu kabul etmiştir. Âlimler Hız. Musa'nın annesinin peygamber olmadığı konusunda icma etmiştir. Bu nedenle Allah (c.c)’ın Hız. Musa'nın annesine meleğin gönderilmesi Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilen hadiste geçen kel, abraş ve kör ile konuşması gibi değerlendirilmiştir.⁶⁵¹ Meleklerin insanlarla iletişime geçtiğine dair başka rivayetler de vardır. Bunlarda da peygamberlik söz konusu değildi. Örneğin Melekler, peygamber olmamasına rağmen İmran b. Husayn’a selam vermişlerdir.⁶⁵²

⁶⁴⁶ Ebû'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî, Abbâs, *Tenvir'ül mikbas min tefsîr-i ibn Abbâs* (Beyrût: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2014) 1/323.

⁶⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 17/496.

⁶⁴⁸ Çıkış, 6/20'deki Yokebed (Yokevet) isimlendirmesi esas alınmıştır.

⁶⁴⁹ Nahum M. Sarna, S. David Sperling, „Jochebed“, *Encyclopaedia Judaica*, (Keter Publishing House Ltd. Jerusalem 2007), 2-11/360.

⁶⁵⁰ el-Kasas, 28/7.

⁶⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 17/490-495.

⁶⁵² Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 13/250.

Rivayetlere göre Hz. Musa'nın doğumunun yaklaşması ve sancılarının başlaması üzerine daha önce Hz. Musa'nın annesiyle aralarında yakın muhabbeti bulunan bir ebe geldi ve doğumu gerçekleştirdi. Bebeğin yüzündeki “nur” kadını dehşete düşürdü. Sonrasında aslında oraya geliş amacının çocuğu öldürmek ve Firavun'a haber vermek olduğunu; ancak bebeğe karşı derin bir sevgi hissettiği için bundan vazgeçtiğini söyledi. Kadın çıkıp gidince Firavun'un askerleri geldi. Annesi ne yapacağını şaşırdı ve onu bir beze sarıp tandırın içine bıraktı. Askerler gidince telaştan ve korkudan çocuğu nereye koyduğunu dahi hatırlayamadı. Bir ağlama sesi duydu ve bebeği olduğu yerden aldı. Allah (c.c) ateşi bebek için serin kılmıştı.⁶⁵⁵

Âyette geçen “Korkma” hitabı iki şekilde açıklanmıştır: İbn Zeyd'e göre bundan kasıt, suda başına bir şey gelmesinden korkmamasıdır. Çünkü annesi kamıştan bir sandık yapıp bebeği suya bırakmıştı. Yahya b. Sellam'a göre ise bebeğin zayi olmasından yana duyulan korkudur. “Ve üzülme” hitabında da aynı şekilde farklı yorumlar olmuştur: İbn Zeyd'e göre ondan ayrılacağı için üzülmemesi istenmişti. Yahya b. Sellam göre ise onun, öldürülmesi korkusundan dolayı üzülmemesi gerektiridir. Annesi, Allah'ın emri üzerine bir sanduka yaptırdı, içine hasırlar döşeyip bebeği içine koydu ve nehre bıraktı. Daha sonra şeytan tarafından kendisine vesvese verildi ve pişman oldu. “Keşke yanımda öldürülseydi de onu elimle kefenleseydin” dedi. Bu durum üzerine Yüce Allah (c.c) “Şüphesiz Biz, onu sana döndürecek ve onu Mısır halkına peygamber kılacağız” diye buyurdu. Nihayetinde ilahi takdir tecelli etmiştir. Firavun yaptığı zulmün ve işkencelerin karşılığı olarak kendi saltanatına son verecek olan Hz. Musa'yı sarayında yetiştirecekti.⁶⁵⁶ Yüce Allah (c.c) Hz. Musa'nın korunması için insanların kalbine sevgiyi yerleştirmişti.⁶⁵⁷

“Musa'nın annesi kalbi bomboş olarak sabahladı. Şayet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik, az kalsın onu açıklayıverecekti.”⁶⁵⁸ Müfessirlere göre âyetin birinci kısmında geçen “Musa'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti” den kasıt annesinin, sabaha kadar Musa hakkında bir şey düşünmediğidir. Yüce Allah'ın; “Sabahladı” hitabından kastı iki anlamda yorumlanmıştır. İlki, bebeği akşam suya bıraktığı ve sabahladığı, ikincisi ise bebeği gündüz suya bıraktığı ve sabahladığıdır. “Mûsâ'nın

⁶⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/490-495.

⁶⁵⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/216-217.

⁶⁵⁷ bk. Tâhâ 20/39.

⁶⁵⁸ el-Kasas 28/10.

ablasına, ‘Onu izle’ dedi. O da ötekiler farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.”⁶⁵⁹ Hz. Musa’nın ablası⁶⁶⁰ kardeşini takip edip sarayda olup bitenleri gözetlemiş, kardeşi için bir sütanne arandığını fark etmişti. “Biz önceden onun, başka sütanneleri kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası, ‘Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı?’ dedi.”⁶⁶¹ Bebek, annesi ve kız kardeşi gelene kadar hiç kimsenin sütünü kabul etmemişti. Âyette haram kılmadan kastın men etmek olduğu ve süt emmesinin engellenmiş olduğu ifade edilir. Nihayet kız kardeşinin sütanne teklifi kabul edildi. Hz. Musa’nın öz annesi getirildi. Bebek annesinin sütünü emdi. Firavun ve eşi bu duruma şaşırılmıştı. Hz. Musa’nın annesi de kendi sütünün hoş kokulu ve lezzetli olduğunu söyledi. Rivayet edildiğine göre her gün kendisine bir dinar veriliyordu.⁶⁶² Zemahşerî’ye göre aldığı bu ücret sütannelerin aldığı ücret gibi değil, harbi olan kimsenin aldığı mal gibidir. Bu şekilde helal sayılmıştır.⁶⁶³ Zira Hz. Mûsâ’nın annesi hakkında Allah rasûlû şöyle buyurmuştur: “Bir iş işleyip de yaptığı işte hayır murâd edip sevabını Allah Teâlâ’dan bekleyen misâli hem çocuğunu emzirip hem de ücretini alan Mûsâ’nın annesi gibidir.”⁶⁶⁴

“Böylelikle biz annesinin gönlü rahatlasın, gam çekmesin ve Allah’ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye onu annesine geri verdik; fakat oradakilerin çoğu bunu bilmiyorlardı.”⁶⁶⁵ Âyetteki vaat yerini bulmuş oldu. Allah onun düşmanlarının kalbini sevgi ve merhametle doldurmuştu. “Fakat oradakilerin çoğu bunu bilmiyorlardı.” ifadesi Firavun ve hanedanının gaflette olduklarını ve ilahi vaatten bihaber olduklarını ortaya koyar.⁶⁶⁶ Hz. Musa’nın annesi Allah’ın emrine uymuş, vaadine inanmış ve büyük bir teslimiyet örneği göstererek yavrusunu bırakmıştı.

Hz. Musa’nın kardeşi olan Hz. Harun da ileri de peygamber olarak seçilmiş ve Yokebed iki peygamber annesi olarak şereflendirilmişti. Bazı Yahudi kaynaklarına göre

⁶⁵⁹ el-Kasas 28/11.

⁶⁶⁰ Musa’nın ablası Tanah Sayılar 26/59’da Miryam olarak belirtilmektedir

⁶⁶¹ el-Kasas 28/12.

⁶⁶² Sâbûnî, *Safvetü’l-tefâsîr*, 4/414.

⁶⁶³ Zemâhşerî, *el-Keşşâf*, 3/185. bk. Sâbûnî, *Safvetü’l-tefâsîr*, 4/414.

⁶⁶⁴ İbn-i Kesîr, *Tefsîr’ul-Kur’ân’il-Azim*, 5/284 - 6/224.

⁶⁶⁵ el-Kasas 28/13.

⁶⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, 13/263- 269.

kız kardeşi Miryam /Meryem de seçilmiş bir peygamberdi.⁶⁶⁸ Bu sebeple Yokebed üç peygamber annesi olarak çok önemli bir konuma sahip olmuştur.

Hız. Musa'nın annesinden söz eden bu âyetler, Allah'ın (c.c), emrine koşulsuz itaat eden ve ona teslim olana mutlaka yardımını ulaştıracağını, onun yardımından asla şüphe duyulmaması gerektiği ortaya koymaktadır.⁶⁷¹ Diğer taraftan Hız. Musa'nın özellikle annesi tarafından emzirilmesinin sağlanması, daha ilk bebeklik dönemlerinden itibaren maddi ve manevi anlamda beslenmesinin bir arada olmasının önemine de dikkat çeker.

2.2.4. Hız. Asiye'nin (R.a) Hız. Musa'ya Anneliği

Kur'ân-ı Kerim'de Hız. Asiye'den isim verilmeden "Firavun'un karısı" olarak bahsedilir.⁶⁷² Peygamber (s.a.v) ondan "Firavun'un eşi Âsiye" veya Müzahim kızı Asiye" olarak söz eder.⁶⁷³ Bu ismin müfessirler tarafından verildiğini iddia eden Batılı kaynaklar Tevrat'ta geçen ve Hız. Yusuf'un eşinin adı olan Asenath'ın bozulmuş şekli olduğunu, Süryani metinlerinde de Asyat şeklinde adlandırıldığından İslami kaynaklara Süryaniceden geçtiğini kabul ederler. İslam tarih kitaplarında ve tefsir eserlerinde ise Asiye bint. Müzahim b. Ubeyd b. Reyyn b. Velid olarak geçer.⁶⁷⁴ Firavun'un amcasının kızı olduğu, İsrâiloğullarından olup Hız. Mûsâ'nın kabilesine mensup ve onun halası olduğu iddiaları da vardır.⁶⁷⁵ Hız. Asiye'nin iman uğruna verdiği mücadele, katlandığı işkenceler, fedakârlıkları ve Hız. Musa'nın peygamberliğine olan imanını nedeniyle onun da peygamber olduğunu iddia edenler olmuştur. Bazı âlimler, peygamberlik için erkek olma şartını öne sürdüklerinden bu iddiayı kabul etmemişlerdir.⁶⁷⁶

Kur'ân-ı Kerim Hız. Asiye'den Firavun'un eşi olarak bahseder. "Allah, iman edenlere de Firavun'un hanımını örnek verir. O: 'Rabbim! Benim için katında, cennette bir köşk yap! Beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar; beni bu zalimler topluluğundan

⁶⁶⁸ Çıkış, 15/20; B. Megillah, 14.

⁶⁷¹ M. Emin Yıldırım, Sandıktan Saraya Yolculuk (Hız. Mûsâ'nın Doğumu ve Çocukluğu), *Siyer Vakfı*, <https://siyervakfi.org/sandiktan-saraya-yolculuk-hz-musanin-dogumu-ve-cocuklugu/> (Erişim :20 Aralık 2022)

⁶⁷² el-Kasas 28/9; et-Tahrîm 66/11.

⁶⁷³ Hakan Küçükkendirici, *Kur'ân'da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar* (Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 82.

⁶⁷⁴ Mustafa Fayda "Asiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 3/487; Yeni Rehber Ansiklopedisi Komisyon "İsmail", 2/310.

⁶⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 18/203; Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Sıtkı Cemil Attâr (Beyrût-Lübnan: Dârü'l-fikr, 1426/2005), 8/ 47.

⁶⁷⁶ bk. Ömer Faruk Harman, "Âsiye", *DİA*, 3/487.

halâs eyle!’ diye niyâz etmişti.”⁶⁷⁷ O, Firavun’un yaptıklarından beri olduğunu ve kendisinden razı olmadığını ifade etmiş ve Rabbi’ne sığınmıştır.

Hiz. Asiye naif bir kadın olmasına rağmen en yakını olan eşinin zulmü ve inkârı karşısında dimdik durmuştur. Şirkten ve küfürden uzak durarak Allah’a sığınmış ve hidayet yolunu seçmiştir.⁶⁷⁸ Kur’ân-ı Kerim’de ondan, kararlılığın ve teslimiyetin en güzel örneklerinde biri olarak bahsedilir.⁶⁷⁹ Kur’ân, Hiz. Asiye’den ancak Hiz. Musa’nın doğumu ve yaşanan olaylar itibari ile bahseder.

Halkına zulmeden ve sapkın biri hükümdar olan Firavun gördüğü bir rüya neticesinde korkuya kapılmıştı. Rivâyetlere göre rüyasında Kudüs’te bir ateş çıkmış ve Mısır’a doğru yayılmıştı. Bu ateş Kıpti soyundan olanları yok etmiş ama İsrailoğullarına dokunmamıştı. Firavun, rüyayı derhal kahinlerine yorumlatmış ve kahinler, ona, İsrailoğullarından bir gencin eliyle helak edileceğini ve saltanatını yok edeceğini söylemişlerdi. Bunun üzerine Firavun, İsrailoğullarından yeni doğacak bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. O, Yakup soyundan hamile olan kadınların karınlarını deşerek bebeklerini parçalıyordu. Eşi Asiye hiçbir zaman eşinin bu davranışını desteklememiş ve bu zulme razı olmadığını belirtmiştir. Bu dönemde annesi Hiz. Musa’ya hamileydi. Allah Hiz. Musa’yı korumak için vahiyde bulunmuştu. Bu vahyin ilham anlamında olduğu kabul edilir.⁶⁸⁰ “Musa’nın annesine, ‘Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız’ diye vahyettik.”⁶⁸¹

Annesi büyük bir teslimiyetle kendisine emredileni yapmıştı. Çünkü Allah (c.c) ona, “Korkup kaygılanma, biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız”⁶⁸² buyurmuştu. Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o, kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. “Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalardı.”⁶⁸³ âyeti ileride Hiz. Musa ve Firavun arasında yaşanacak mücadeleye işaret etmektedir. Nitekim askerler bebeği alıp saraya getirdi. Hiz. Asiye bebeği görür görmez

⁶⁷⁷ et-Tahrîm 66/11.

⁶⁷⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 6/3622.

⁶⁷⁹ Ömer Faruk Harman, “Âsiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/487.

⁶⁸⁰ *Kur’ân Yolu Tefsiri* 4/ 216-217.

⁶⁸¹ Kasas 28/7.

⁶⁸² el-Kasas 28/7.

⁶⁸³ el-Kasas 28/8.

kalbinde bir sevgi belirdi. Yüce Allah Hz. Musa'nın zarar görmemesi için Hz. Asiye'nin kalbine o sevgiyi yerleştirdi. "Musa'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Musa! Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim. "⁶⁸⁴ Annelik içgüdüsü sebebiyle Hz. Asiye, Hz. Musa'yı evlât edinmek istedi.⁶⁸⁵ Ona merhamet edilmesi, zarar verilmemesi için eşini ikna etmeye çalıştı.⁶⁸⁶

"Firavun'un karısı, 'O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniz' demişti. Onlar işin farkında değillerdi."⁶⁸⁷ Âyette "göz aydınlığı" olarak evlât kastedilmiştir. Bu tanımı destekleyen bir diğer âyette, "Onlar: "Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve zürriyetimizden gözümüzü aydınlatacak, gönlümüzü sevindirecek sâlih kimseler ihsân eyle! Bizi takvâ sahiplerine önder yap!" diye dua ederler."⁶⁸⁸ "Bize faydası dokunur" ifadesinden maksadın Hz. Musa'nın ağzından çıkan suyun cüzzamlı olan bir kızın yarasına değmesi ve o yaranın iyileşmesi sonucu olduğu, bundan etkilenen Hz. Asiye'nin onda bir keramet olduğunu düşünmesi ve yanına almak istediği iddia edilir.⁶⁸⁹ Firavun ve askerlerinin farkında olmadıkları ifadesi de ileride başlarına gelecek olaylardan habersiz olduklarını gösterir.⁶⁹⁰ Eşinin "O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun!" sözüne karşılık, Firavun "Senin için göz aydınlığı olabilir ama benim için değil" demiştir. İbn Abbas'a göre eğer Firavun kendisi için de göz aydınlığı olarak kabul etseydi Allah (c.c) Musa vesilesiyle onu da hidâyete erdirir ve Firavun iman ederdi. Fakat o bunu yapmadı.⁶⁹¹

Hz. Asiye Firavun'u ikna etmiş ve Hz. Musa'yı evlât edinmiştir. Durumu yakından takip eden Hz. Musa'nın ablası koşarak annesine haber vermiş ve kardeşi için bir sütanne arandığını ve bebeğin kimsenin sütünü emmeyi kabul etmediğini söylemiştir. Annesi ile birlikte Hz. Asiye'nin yanına gitmişler ve Hz. Musa gerçek annesinin sütünü emmeyi kabul etmiştir. Böylece Hz. Asiye; Hz. Musa ve ailesini de himayesine almış ve birlikte

⁶⁸⁴ Tâhâ 20/39.

⁶⁸⁵ Muhammed Osman Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*. çev. Hayati Aydın (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 30.

⁶⁸⁶ İbn Kesîr, *Kasâsu'l Enbiya*, 300.

⁶⁸⁷ el-Kasas 28/9.

⁶⁸⁸ el-Furkân 25/74.

⁶⁸⁹ Şadi Eren, *Kasas Sûresi*, 1-13 (*Musa'nın Annesi*) tefsiri, <https://kuran-ikerim.org/yazar/profdr-sadi-eren> (Erişim: 5 Ekim 2017).

⁶⁹⁰ Razî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 24/229.

⁶⁹¹ Taberî, *Tefsîr-i Taberî*, 20/22.

yaşamışlardır. Görülüyor ki Hz. Asiye Hz. Musa'yı daha beşikteyken koruyan, kollayan fedakâr bir duruş sergilemiştir.⁶⁹²

Hz. Musa peygamber olup tekrar Mısır'a döndüğünde Firavun ve onun putperest kavmine tebliğde bulundu. Hz. Asiye onun peygamberliğine ve Allah'a (c.c) iman etti.⁶⁹³ Daha Hz. Musa bebekken sergilediği vakur duruşu tekrar sergiledi ve Allah (c.c) katında şereflendirilenlerden oldu. Hz. Asiye'nin imanı konusunda çeşitli görüşler vardır. Hz. Asiye'nin Hz. Musa'dan öncede mümin olduğu ve önceki semavi dinlerden birine inandığı bunlardan biridir.⁶⁹⁴ Hz. Musa'nın daha beşikteyken Hz. Asiye'nin ondaki nuru görüp onu tanıdığını iddia edenler de vardır.⁶⁹⁵ Hz. Asiye iman edince imanını Firavun'dan gizledi. Ancak bir süre sonra eşi onun iman ettiğini öğrendi. Buna çok öfkelenen Firavun onu imanından döndürmek için her türlü yola başvurdu. Bazen tehdit ederek bazen de yumuşak konuşarak onu yolundan ve imanından saptırmaya çalıştı. Kendisini bir türlü ikna edemeyince türlü işkencelere başvurdu. Bütün bu yapılanlara rağmen Hz. Asiye imanından vazgeçmedi.⁶⁹⁷ Firavun ilahlık iddiasında bulunuyor ve eşini kendisine iman etmeye zorluyordu. Ya Musa'ya inanacak ve Allah'a iman edecek, türlü işkencelere de razı olacak; ya da Firavun'un ilahlığını kabul edecek ve Nil'in kraliçesi olarak yaşamaya devam edecekti. Hz. Asiye imanından vazgeçmedi. Allah'a (c.c) iman etmesi sebebiyle türlü işkencelere maruz kaldı. Ellerinden ve ayaklarından kazıklara bağlandı ve güneşte bekletildi. Güneş ışının kendisini rahatsız etmesi üzerine meleklerin kanatlarıyla kendisine gölge ettiği ifade edilir.⁶⁹⁸ Firavun'un işkencelerine boyun eğmeyen ve kazıklara bağlı olan Hz. Asiye'nin üzerine büyük bir taş atacakları esnada Hz. Asiye Allah'a sığındı ve dua etti: "Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal vermektedir: O, 'Rabbim!' demişti, 'Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!'"⁶⁹⁹ Allah (c.c) duasına icabet etti ve taş üzerine düşmeden onun canını kabzetti. Hz. Asiye'nin, duasında cennetten önce komşu istediği ifade edilir.⁷⁰⁰

⁶⁹²M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 50.

⁶⁹³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 28/71.

⁶⁹⁴ Zemâhşerî, *el-Keşşâf*, 3/394.

⁶⁹⁵ Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'an*, 6/3621.

⁶⁹⁷ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/478.

⁶⁹⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'an*, 17/490-492.

⁶⁹⁹ et-Tahrîm 66/11.

⁷⁰⁰ Taberî, *Tefsîr-i Taberî*, 23/ 500; İbn Kesîr, *Tefsîr-i'l-Kur'âni'l-'azîm*, 8/172-173; Aynî, *Umdetü'l-kârî* 8/ 47.

Firavun'un işkencelerine rağmen Rabbine karşı gelmeyen ve imanını koruyan Hz. Asiye, Allah (c.c) katında yerde ve gökte övgüye lâyık görülmüş ve örnek olarak gösterilmiştir.⁷⁰¹ Hz. Asiye'nin azgın ve sapık kocasına rağmen boyun eğmeyip imanını koruması, diğer Müslüman kadınların da örnek alması gereken bir teslimiyet ve bağlılık örneğidir.⁷⁰²

Hiz. Asiye'nin faziletiyle ilgili birçok rivayet mevcuttur. Örneğın İbn Abbâs, Rasûlullah'ın (s.a.v), Cennet ehli kadınlarının en üstünlerinin Hatice bint. Huveylid, Fâtıma bint. Muhammed, Meryem bint. İmrân, Firavun'un karısı Âsiye bint. Mûzâhim olduğunu ifade ettiğini söylemiştir.⁷⁰³ Bir diğer rivayette ise şöyle buyurulmuştur: Erkeklerden pek çokları kemale ermiştir. Kadınlardan ise İmran'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fatıma'dan başka kimse kemale ermemiştir. Aîşe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklerle üstünlüğü gibidir.”⁷⁰⁴ İmanın asıl değeri ve kulluk bilinci ancak zor şartlar altında belli olur. Bu noktada Hz. Asiye bize en güzel örneklerden sadece biridir. Yüce Allah peygamber ailelerinden ve eşlerinden bize misaller vererek kulluk bilincinin önemini hatırlatmıştır.

Erkeklerden pek çokları kemale ermiştir. Kadınlardan ise İmran'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fatıma'dan başka kimse kemale ermemiştir. Hz. Aîşe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklerle üstünlüğü gibidir.”⁷⁰⁸ İmanın asıl değeri ve kulluk bilincinin olup olmadığı ancak bu gibi zor şartlar altında belli olur. Bu noktada Hz. Asiye bize en güzel örneklerden sadece biridir. Allah bu konuda peygamber ailelerinden ve eşlerinden misaller vererek bize kulluk bilincinin önemini hatırlatmıştır.

⁷⁰¹ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 6/3622.

⁷⁰² Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 18/203.

⁷⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 316; Hâkim, *Müstedrek*, 2/594; İbn Abdilber, *İstîâb*, 4/1895.

⁷⁰⁴ bk. Buhârî, “Enbiyâ”, 32, 46; “Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî”, 30; “Eṭ'ime”, 25; Müslim, “Fezâ'ilü's şahâbe”, 70; Tirmizî, “Eṭ'ime”, 31; İbn Mâce, “Eṭ'ime”, 14; *Müsned*, 4/ 394, 409.

⁷⁰⁸ bk. Buhârî, “Enbiyâ”, 32, 46; “Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî”, 30; “Eṭ'ime”, 25; Müslim, “Fezâ'ilü's şahâbe”, 70; Tirmizî, “Eṭ'ime”, 31; İbn Mâce, “Eṭ'ime”, 14; *Müsned*, 4/ 394, 409.

SONUÇ

Bir anne adayını için gebelik sorunlarına katlanmak ve doğum yapmak, fiziksel ve ruhsal açıdan gerçekten güç ve zahmetli olduğundan Yüce Allah, “Annesi onu (karnında) zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu” buyurmuş ve inancı ne olursa olsun bütün insanlara annelerine ve babalarına iyilik (itaat) etmelerini emretmiştir. Bu minvalde bu çalışma Kur’ân’ın, hayatın önemli süreçlerinden biri olan ve insan türünün devamıyla ilişkisi bulunan bu süreçteki realiteyi nasıl ortaya koyduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada hamele fiili odak kelime olarak ele alınmış ve bununla ilişkili olan kavramlar incelenmiştir. Kur’ân-ı Kerim, bu süreçte anne adayını ve annenin sadece biyolojik olarak çektiği zorluklara değinmekle yetinmemiş, onlara nasıl davranılması gerektiğinden ve hukuki olarak haklarından da bahsetmiştir.

Hamilelik süreci eşref-i mahlûkat olarak kabul edilen insan neslinin devamına vesile olan mucizevi bir süreçtir. Allah’ın (c.c) gücünün ve kudretinin de insan üzerindeki bir tecellisidir. Hamilelik ve devamında gelen doğum ve emzirme süreçleri, anne ve çocuk arasındaki bağ ve iletişim sayesinde hem psikolojik hem de biyolojik bir tedavi işlevi görür. Hamilelik sürecinin anneye sorumluluk ve olgunluk kazandırdığı ayrıca manevi olarak da güç kazandırdığı anlaşılmıştır. Hamilelik süreci ve sonrasında annede görülen değişimlerde çevrenin de büyük etkisi vardır. Hamileliğin biyolojik ve psikolojik olarak güç bir süreç olduğuna âyet ve hadislerle de işaret edilmiştir. Hamilelik sürecinde anneler nice zorluklara katlanmakta, onları zahmetle taşımakta ve zahmetle doğurmaktadır. Doğumdan sonra da nice zorluklarla o çocukları büyütüp yetiştirmektedirler. Annenin çektiği bu zorlukları yansıtacak olan bu süreç için Kur’ân’da genellikle taşımak, taşınan yük, sorumluluk anlamlarına gelen “hml” kavramı kullanılmıştır. Hamilelik süreci sonrasında asıl kutsiyetin de kazanıldığı annelik süreci başlar. Anne karnında bizzat annesinden beslenen ve ona sıkı sıkıya bağlı olan çocuk ile anne arasında bağlar doğum ile beraber daha da güçlenir. Süt emme sürecinde hem anne ile tensel temas kuran hem de ondan beslenen çocuk ihtiyaç duyduğu güven ve sevgiyi ondan alır. Annenin doğum sırasında ve sonrasında salgıladığı hormonlar kendisi için huzur ve mutluluk vesilesi olur. Annenin bu süreçte çektiği zorluklara karşı babaya da annenin ve evladının nafakasını temin etme ve onlara destek olması emredilmiştir. Evlâtlardan ise annesine ve babasına karşı dinini inkâr ve Allah’a karşı gelmesini

istemleri dışında kendilerine itaat etmelerini, saygı duymalarını, yaşlanmaları ve muhtaç olmaları durumlarında da kendilerine destek olmaları istenmiş, onlara karşı gelinmesi ve kötü davranılması yasaklanmıştır.

Çalışmada hamilelik sürecinde annelerin çektiği zorluklara ve değerine değinmenin yanında Kur'ân-ı Kerim'de bahsi geçen ve övülen annelere de yer verilmiştir. İffetin ve şefkâtin timsali kabul edilen, Hz. İsa'nın da annesi olan Hz. Meryem'in, Allah'a (c.c) evladını adayıp adağını yerine getiren ve büyük bir fedakârlık örneği sergileyen Hz. Hanne'nin, Allah'ın (c.c) emri ile evlâdından vazgeçen ve onu bir bebekken nehre, özünde Allah'ın (c.c) korumasına bırakan Ümmü Musa'nın ve o bebeği, Hz. Musa'yı nehirde bulup kurtaran Hz. Asiye'nin Kur'ân-ı Kerim'de övülen ve tüm müslümanlar tarafından örnek alınması, hürmet edilmesi gereken anneler olduğu vurgulanmıştır.

Annelik hem anne hem evlât için şükür sebebi bir makamdır. Anne için bu değerli vazifeyi yerine getirebilme ve lâıykı ile sâlih evlâtlar yetiştirme fırsâtıdır. Evlâtlar için ise dünyaya gelişi için bir vesile, karşılıksız ve sınırsız sevgi, merhamet ve şefkât barındıran bir dayanaktır. Evlâtlar sırtlarını yasladıkları bu kapıya saygısını, hürmetini ve ihtiyaç duyduğu her anda hizmetini esirgemediği müddetçe Allah (c.c) katında hak ettiği karşılığı görecektir. Hamilelik sürecinde yaşadığı fizyolojik ve psikolojik sıkıntılara rağmen, hiçbir karşılık beklemeden kendi canından, nefsinden nice nesiller yetiştiren annenin değeri ölçülemeyecek ve bedeli ödenemeyecek kadar çoktur. Bütün bu övgülerin asıl fâili ise annedir. Anneler bir insanı önce karnında, devamında kollarında ve son nefesine kadar da kalplerinde taşıyacak olan mükemmel bir varlıktır. Ev idâresi ve evlât terbiyesini yüklenmiş olan anneler büyük bir saygıya, hürmete ve teşekkürle lâıyktırlar.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ali. *Büyük Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Arslan Yayınları, 1990.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. I-XI, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Avcı, Hatice. *Kur'an'dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem ve Hz. Yusuf*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Aydın, Ayhan. *Yaşamın ve Sevginin Anlamı*. İstanbul: Gendaş, 2001.
- Aynî, Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Sıtkı Cemîl Attâr. Beyrût-Lübnan: Dârü'l-fikr, 1426/2005
- Bilmen, Ömer Nâsuhi. *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yay., 1964.
- Bombacı, Ayşe. *Hamilelikte Yaşanan Psikolojik Süreçler Nelerdir*. DBE (7 Nisan 2015) <https://www.dbe.com.tr/tr/yetiskin-ve-aile/11/hamilelikte-yasanan-psikolojik-surecler-nelerdir>.
- Canan, İbrahim. *Kur'an'da Çocuk*. İstanbul: Cihan Yay., 1984.
- Centrall Hospital Erişim: [http://centralhospital.com/Haberler/hamilelik-döneminde-anne-adayinin-psikolojisi/](http://centralhospital.com/Haberler/hamilelik-doneminde-anne-adayinin-psikolojisi/) 16 Ocak 2021.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *eş-Sıhâh tâcu'l-luğa ve sıhâhu'larabiyye*. Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 1407/1987.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Tâ'rifât*. Beyrût: Dârü'l Kütübî'l- İlmiyye, 1983.
- Çağdaş, Aysel-Zarife Şaliin Seçer. *Anne-Baba Eğitimi*. Konya: Eğitim Kitabevi, 2004,
- Çağdaş, Aysel. *Anne Baba Çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi, 2003.

- Çınar, Kadir. *Çarmıha Gerilen Hz. İsa Değildi*. Ankara: Düşünce yay., 2004
- Dâmegânî, el-Huseyin b. Muhammed. *Kâmûsü'l-Kur'ân ev islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-kerîm*. nşr. Abdülazîz Seyyidü'l-Ehl. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn 1983.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân'ın Temel Konuları*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003.
- Demir, Safa. *Kur'ân Öncesinde ve Kur'ân'da Kadının Annelik Konumu*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1997.
- Eren, Şadi. *Çocuk ve Aile*. İstanbul: Kendi Yayınevi, 2004.
- Eren, Şadi- Karlı, Zafer. *Ab-ı Hayat Tefsiri*, İstanbul: Yayın Dünyamız Yayınları, 2022.
- Eren, Şadi. *Olaylar ve Örneklerle İslam Medeniyeti*. İstanbul: Yayın Dünyamız Yayınları, 2018.
- Es Sa'dî, Abdurrahman İbn Nâsır. *Teysîlru'l-Kerîmi'r-Rahmân-fi Tefsiri Kelami'l-Mennan*. Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1996.
- Eşen, Elif Naciye. “*Gebelikte Ruhsal İyi Oluş ve Eş Uyumunun Fizyolojik İyi Olma ile İlişkisi*”. İstanbul : Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ferâhidî, Abdurrahmân Halil b. Ahmed Amr. *Kitâbü'l-'Ayn*. Beyrût: Mektebetu Lübnan, 2004.
- Ferrâ, Ebû Zekeriya Yahyâ bin. *Mea'nil Kur'ân*. Kahire: El Hey'et-ul Mısıriyye, 1980.
- Freud, Sigmund. *Psikopatoloji Üzerine*. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi,

1997.

Fromm, Erich. *Sevme Sanatı*. Çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Payel Yayınevi, 1995.

Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. Çev. Aydın Antan, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1996.

Filip, S. H. *Kritische Lebensereignisse*. Weinheim: Psychologie Verlags-Union, 1995.

Firuzabadi Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Yâkub el-. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrût: Dâru

İhyâi't- Turasi'l-Arabiyye, 1997.

Gezgin, Ali Galip. “Kur’ân’ı Anlamak İçin Hermenötik mi? Semantik mi?”. Süleyman

Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 7/2000.

Gloger-Tippelt, G. Schwangerschaft und erste Geburt: Psychologische Veränderungen der Eltern. Stuttgart: Kohlhammer, 1988.

Hanbel, Ahmed b. *Müşned*. Tahkik: Şuayb elArnaud vd., Beyrût: Müessesetü'r-Risâle,

Harman, Ömer Faruk. “Âsiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/487.

İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Harman, Ömer Faruk. “Havvâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/542-545.

İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Harman, Ömer Faruk. “Meryem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/236-

242. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Heinernan Pieper, Martha-William J. Pieper. *Akıllı Sevgi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi,

2001.

Işık, Emin. “Âl-i İmrân Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul:

TDV Yayınları, 1989.

İbn Abbâs. *Tenvir’ül mikbas min tefsîr-i ibn Abbâs*. Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye,

2014

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ. *Mu'cemu'l-Mekâyis Fi'l-Lüga*.

Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1994-1418.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer. *el-Bidaye Ve'n-Nihaye*. Beyrût:

Mektebetü'l-Maarif , 1990.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil İmadu'd-Din İbn Ömer. *Kasasu'l-Enbiyâ*. Beyrût:

Müessesetü Ebî't-Tayyib li's-Sekâfe, 1992.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 8 Cilt.

Mısır: Dâr'ul-Tayyibe lil-Neşr vet'Tevzi', 1420/1999.

İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arabi'l*

Muhît. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, 1997.

İzutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*. Çev. Selâhattin Ayaz.

İstanbul: Pınar Yay., 1991.

Karaca, Abdullah. Kur'ân-ı Kerimde Hz. Meryem'in Hamileliği ve Kendisine

Gönderilen Ruh. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1, Cilt 1,

Sayı 2, Güz 2015.

Karaman, Hayrettin-Çağrıçı Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi- Gümü. Sadrettin, *Kur'ân*

Yolu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Karagülle, Süleyman. *Arâf sûresi Tefsiri*. www.akevler.org, Erişim :25 Mayıs 2020.

Karlı, İbrahim H. *Kur'ân Yorumlarında Kadın*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003

Kasapoğlu, Abdurrahman. Kur'ân'ı Anlama'da Semantik Yöntem. *Hikmet Yurdu*, Yıl: 6,

C: 6, Sayı: 11, Ocak – Haziran 2013.

Kasapoğlu Abdurrahman. Kur'ân'da Anne Çocuk İlişkisi -Çocuğun Doğumdan Sonraki

- İlk Gelişim Evresi. *Ekev Akademi Dergisi* yıl: -11 Sayı 30 (Kış 2007).
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'ân Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*. Cilt II. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Kılıç, Derya. *Gebelik Sürecinde Dini/Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Çalışma*. İstanbul Üniversitesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kumcağız, Hatice. “Gebe Kadınlarda Beden Algısı ve Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *International Journal of Human Sciences*, 2012.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 10 Ağustos 2018. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî Şemseddin el. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dâr'ul-Kütüb El Mısriyye, 1384/1964.
- Kutup, Muhammed Seyyîd. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. Beyrût: Dârü's-Şûruk Yayınları, 1985
- Kuzgun, Şaban. “*Hacer*”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/431-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Küçükkendirici, Hasan. *Kur'ân'da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. c 2, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. 2021.
- Köse, Üzeyir. *Fıkhi Açıdan Hamilelik*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2020.
- Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî Ezherî Ebû. *Tehzîbü'llüğa*. Tah. Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn, Kahire: Dâru'l- Mısriyye, 1964.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr el. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. 10.

- Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mevsılî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-. *El İhtiyar*. İstanbul: Yasin Yayınevi. 2017.
- Mevdudî, Ebû'l-A'la el-. *Tefhîmu'l-Kur'ân*, tahkik: Ahmed İdris Kuveyt: Darü'l-Kalem, 2010
- Muhammed Esed. *Kur'an Mesajı*. Ahmet Ertürk & Cahit Koytak, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Muhsin, Amine Vedud. *Kur'ân ve Kadın*. İstanbul: İz Yay., 1997.
- Mukâtil b. Süleyman. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'an'il-Kerim*, thk. Abdullah Mahmut Şehhâte, Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme, 1994.
- Müberred, Ebû'l-Abbâs b. Yezîd. *el-Kâmil fî'l-Lüga ve'l-Edeb*. Thk. Ebû'l- Fazl İbrahim, Kahire 1956.
- Müslim, Ebû' l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u' ş-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955.
- Nahum M. Sarna, S. David Sperling, „Jochebed. *Encyclopaedia Judaica*. Keter Publishing House Ltd., Jerusalem 2007.
- Necati, M. Osman. *Kur'ân ve Psikoloji*. çev. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Ortaç Gülsüm. *“İslam Hukukunda Anne-Baba Hakları ve Sorumlulukları”* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Rağıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn İbn Muhammed er. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-mâ'rife, 1997
- Râzî, Muhammed b. Ömer er-. *Mefâtîhu'l-gayb*. nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid. Beyrût: Dârû İhyai't-Tuarsi'l-Arabî, 1420/2000

- Reich ,Wilhelm. Gleceğin Çocukları. Çev. Sertan Onaran. İstanbul: Payel Yay., 1996.
- Saadat, Sabiha. *Human Embryology and the Holy Quran: An Overview*. Int J Health Sci 2009.
- Sabuni, Muhammed Ali. *Safvetü 't-tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kur'ân-i Kerim, 1981.
- Sabuncu Ömer. “Hz. Peygamber ve Anne-Baba Sevgisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007.
- Salk, Lee. *Çocuğun Duygusal Sorunları*. Çev. Erzem Onur. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî. *et-Tarîfat*. Beyrût: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2013.
- Soysaldı, H. Mehmet. *Kur'ân Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*. İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997.
- Sözeri Cefariye. “Gebelikte Psikososyal Sağlığın Değerlendirilmesinin Doğum Sonu Depresyonu Belirlemedeki Etkisi”. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet. *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitabiyat Yay., 2000.
- Şeker, Cihat. Şefkat Bağlamında Üç Peygamber Annesi: Yokebed, Meryem Ve Âmine Örneği. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 17, sayı 1, 2015.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-. *el-Müsned*. nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Şimşek, M. Sait. *Yaratılış Olayı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et. *el-Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.

Tabetabai, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân Fi Tefsîril-Kur'ân*. Kevser, İstanbul, 2012.

Tolan, M. Bilal. “Kur'ân'da Selâm Kavramının Semantik Analizi”. Elâzığ: Fırat

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Topaloğlu, Bekir. Anne Mad., *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDVY, 1993.

TDK, Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 8 Temmuz 2019.

<http://sozluk.gov.tr>.

Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*.

Ankara: Kitabiyat Yay., 2000.

Tümer, Günay. *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*. Ankara: T.D.V. yay., 1996.

Uçar, Hülya. “Gebelerin Psikososyal Sağlık Durumları İle Annelik Rolü Arasındaki

İlişki”. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans

Tezi, 2014.

Vehbe ez-Zuhayli. *et-Tefsîru'l-Munîr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1991.

Vidinli, Hafsa Fidan. “Kur'ân'da Üç Kadın: Havvâ, Meryem, Sebe Melikesi”. *Kur'ân ve*

Kadın Sempozyumu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi,

2010.

Vilhelm Reich. *Geleceğin Çocukları*. Çev. Sertan Onaran. İstanbul: Payel Yay., 1996.

V. Welldon, Estela. *Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*. Çev. Semra Kunt Akbaş.

Can Kurultay, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2000.

Yasemin.com/annecocuk/haber/2972011-kuranda-emzirme-suresi-bebekler-kac-yasina-

kadar-emzirilmeli-sutten-kesmek-icin-dua, (Erişim: 9 Eylül 2020).

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Kitapevi,

2021.

Yeğin, Abdullah vd. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügât*. İstanbul: Türdav Yay., 1990.

Yekenkunrul, Didem. “*Gebelikte Bulantı-Kusma, Evlilik Uyumu ve Eş İlişkisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Yılmaz, Filiz. “*Gebelerde Algılanan Sosyal Destek İle Gebeliğe Ve Anneliğe Uyum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Yılmaz, Hasan. *Semantik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması*. Bursa: Kurav Yayınları, 2007.

Yitik, Ali İhsan. *Kur’ân’a Göre Hz. Meryem*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.

Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruhu Sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1986.

Yurdakul, Sabri. *Hamilelik döneminde eşin tutumu nasıl olmalı*. Hürriyet (21 Eylül/2018) <https://www.hurriyet.com.tr/aile/yazarlar/sabri-yurdakul/hamilelik-doneminde-esin-tutumu-nasil-olmali-415134>

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı “Ulusal Tez Merkezi” Erişim: 16 Ocak 2021 2021. <https://tez.yok.gov.tr/>

Ez-Zebidi, Muhibbu’d-Dîn Ebî Feyz Seyit Muhammed Murtaza. *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l Kâmûs*. Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1994.

Ez-Zemahşeri, Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf ‘an hakā’iki gavâmizi’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîl fî vücûhi’t-te’vîl*. Beyrût: Darul’İlmiyye, 1995.

Zinnbauer Brian J., Pargament Kenneth I. “Dindarlık ve Maneviyat”. *Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları Dergisi*, Çev. Ed. İhsan Çapçioğlu. Ali Ayten, Ankara:Phoenix Yayınevi, 2013.

